SEMBOLLER

NASIL OKUNUR?

Resimli Sembol Okuma Rehberi

YEM Yayın

Clare Gibson

YAPI-ENDÜSTRİ MERKEZİ
YEM Yayın – 200

Semboller Nasıl Okunur?
Resimli Sembol Okuma Rehberi
Clare Gibson
Özgün Basım: *How To Read Symbols*, Ivy Press, 2009

Çeviren: Cem Alpan
Redaksiyon: Volkan Atmaca

Yayın Yönetmeni: Gülçin İpek
Yayın Sorumlusu: Mesut Kaya
Kitap Editörü: Bahar Demirhan
Grafik Uygulama: Kemal Kara

Birinci Baskı: Mayıs 2013
ISBN: 978-9944-757-77-5

© (metin) Clare Gibson, 2009
© (tasarım) Ivy Press Limited, 2009
© Yapı-Endüstri Merkezi A.Ş., 2012

Bu kitabın Türkçe baskısının her hakkı saklı olup, tümünün ya da bölümlerinin fotokopi, ofset, teksir ya da başka yollarla çoğaltılması ancak Yapı-Endüstri Merkezi A.Ş.'nin, yazarın ve çevirmenin yazılı onayıyla olabilir.

YEM Yayın (Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları)
Fulya Mah. Yeşilçimen Sok. No: 12/430
34394 Fulya/İstanbul
Tel: 0212 266 70 70 Faks: 0212 266 70 10
Sertifika No: 12370
e-posta: yemyayin@yem.net
web: www.yem.net

Çin'de basılmıştır.

Ivy Press baskısında:
Yaratıcı Yönetmen: Peter Bridgewater
Yayıncı: Jason Hook
Yayın Yönetmeni: Caroline Earle
Sanat Yönetmeni: Michael Whitehead
Tasarım: JC Lanaway
Görselleştirme: John Fowler
Görsel Yönetmen: Katie Greenwood

İÇİNDEKİLER

Başlangıç	6
Semboller ve Sembolizm	8
Sembollerin Grameri	20
SEMBOLLER	48
Afrika	50
Amerika	72
Asya	96
Avrupa	162
Okyanusya	236
Sözlük	246
Kaynakça	250
Dizin	252
Teşekkür	256

BAŞLA

Hepimiz sanatın duyusal ve estetik olarak çekici niteliklerinden zevk alabiliriz; ayrıca hepimiz sanatın büyüleyici, haz verici, sarsıcı ve yanı sıra bunaltıcı, şok edici ve tiksindirici gücünü tecrübe etmişizdir. Ancak bir sanat eserinin yüzeyinin altında yatana bakmadıkça ve bu yolla neye bakmakta olduğunuzu anlamadıkça, göreceğiniz şey bir resmin ancak küçük bir kısmıdır. Zira sanat daha çok semboller yoluyla iletişime geçer ve her sembol başka bir şeyi temsil eder.

İpuçlarını yakalamak ve sanatçıların resimlerinde ve el yapımı nesnelerinde kodladıkları sembolik kaynaklar arasında bağlantı kurmak, anıştırmaların ve gizli anlamların o zengin diyarına açacaktır gözlerinizi. Zira sembolizmin kadim gücünden yararlanarak hem sanatçı hem izleyen, insan ruhunun en derinlerine inebilmek için, sanatsal üretim araçları ve kültürel uzlaşımların getirdiği kısıtlamaların çok ötesine seyahat etme olanağı bulur.

Bu kitaptaki sembolik imgeler sırasıyla kutsal semboller, kimlik sembolleri, sembolik sistemler ve bazı örneklerde de alegorik semboller başlıkları altında, hem tematik hem de coğrafi olarak düzenlendi. Ne ki bazı sembollerin bu sınırları aşması, dolayısıyla da birden fazla kategoride yer alması –insan bilincinin ve kültürünün karmaşıklığının bir delili olarak– dikkat çekicidir.

NGIÇ

Bazı sembollerin –örneğin renklerin ya da bazı kuşlar ve hayvanların temsil ettiği niteliklerin– pek de açıklamaya ihtiyacı yoktur, zira bunlara içgüdüsel düzlemde tepki veririz. Hakikaten de psikanalist Sigmund Freud ve Carl Gustav Jung'un çığır açıcı çalışmaları ışığında biliyoruz ki, insan zihni sembollerle düşünmek ve iletişim kurmak üzere donanmıştır ve sembollerin, özellikle de arketiplerin dili zaman ve uzamı aşar. O nedenle, elinizdeki kitapta göreceğiniz birçok sanat eseri ve onlarla bağlantılı olarak tartışılan birçok sembolik detay, sembolizmin gerçekten de kadim ve evrensel bir dil olduğunu kanıtlamaktadır.

Bununla beraber, yeryüzünde farklı uygarlıklar, inançlar, topluluklar ve kültürler ortaya çıkıp gelişmiş, böylece her biri, kutsal kavramları, bireysel ve kolektif kimliklerin farklı yönlerini, soyut teorileri ve fikirleri tasvir ve ifade etmek yoluyla kendisine ait sembolik bir kelime dağarcığı geliştirmiştir. Bu kitap sembollerin gramerini ve sembolizmi, her dönemden ve kıtadan bir dizi muhteşem sanat eserine referansla özetleyerek, Oscar Wilde'ın sözleriyle, sanatın nasıl "aynı anda hem yüzey hem de sembol" olduğunu büyüleyici bir şekilde kavramamızı sağlamaktadır.

Anne ve çocuk
Meryem Ana ve Çocuk portresi doğurganlık ve doğumun kutlandığı kadim bir geleneğe anne ve çocuk tasviriyle uymaktadır. Dolayısıyla Hıristiyan kutsiyetinin derin bir ifadesi olduğu kadar aynı zamanda arketipsel bir imgedir.

Giriş

Ayrıca bkz.
Kare, sayfa 141
Yggdrasil, sayfa 177

"İnsan sembolleştirme eğilimiyle nesneleri ve formları bilinçsizce sembollere dönüştürür... ve hem dini inancında hem de görsel sanatında onları ifade eder" diye yazmış Aniela Jaffé. *İnsan ve Sembolleri* (1964) adlı kitabında: her kıtadan tarihöncesi kaya sanatının doğruladığı bir gözlemdir bu. Bu kadim imgeler sadece hayvanlar, el izleri gibi tanıdık formlarla dolu değildir, zira biliyoruz ki daha sonraki kültürler bu imgelere sembolik anlamlar yüklemiştir. Öyleyse insanoğlu belki de "av büyüsü" sembollerini kutsal sembollere, kimlik sembollerine ve dünya genelinde birçok farklı sanatsal geleneğin de dahil olduğu sembolik sistemlere dönüştürerek her zaman çevresindeki varlıklardan semboller yaratmıştır.

Hayat ağacı
Ashmole Hayvan Öyküleri kitabındaki bu resim –13. yüzyıla ait bir İngilizce tezhipli yazma– hayat ağacına tünemiş iki güvercini ısıran bir çift fantastik yaratığı tasvir eder. Bu tip ağaçlar kozmik varoluş ile yaşam ve ölümün ebedi döngüsünün evrensel sembolleridir.

Ağaç

Yaprak döken ağaçlar her yıl düzenli olarak sürgün verip yapraklarını döktükleri için hayat döngüsünü temsil ederken, daima yeşil kalan ağaçlar ölümsüzlüğü sembolize eder. Bazı kültürler kozmik bir ağaç (İskandinav mitolojisindeki Yggdrasil ağacı gibi) tasavvur etmiştir. Soy ağaçları ise devamlılığı temsil eder: bu aile şeceresi de olabilir, kutsal veya ezoterik bir kavram da.

Cadı

Jungcu teoriye göre insanoğlunun kolektif bilinçdışı, tarihten de coğrafyadan da bağımsız arketipsel sembollerle doludur. Bunların arasında genelde yaşlı bir kadın olarak tasavvur edilen Cadı da vardır: kara büyü sanatının bu kötü kalpli ustası, gücünü kendi gibi şeytani varlıkların yardımıyla kötücül amaçlar için kullanır.

Gemi

Bu sembolik görselleştirme örneği hayat akışını bir yolculuk olarak resmeder. Bu nedenle alegorik resimlerde gemi sık sık ruhun teknesi –yani beden– ya da hayat sularında yolculuk eden bir taşıt olarak sembolize edilmiştir. Bundan başka Hristiyan Kilisesi'ni de temsil edebilir.

Kare

Şekiller sanatta sık sık sembolik ve alegorik anlamlar taşır. Örneğin kare sağlamlık ve durağanlık hissi verdiği için Dünya'yı ve maddeyi temsil eder. Ayrıca, dört kenarı olduğu için ana yönleri, elementleri ve mevsimleri de anıştırabilir.

Kozmos ve Doğal Dünya

Ayrıca bkz.
Ra, sayfa 55
Güneş *kachinası*, sayfa 77

Her gün verilen hayatta kalma mücadelesi ilk atalarımızın en önemli uğraşı olduğu için kaya sanatında av sahnelerine sıkça rastlanır. İnsanoğlunun sonraki süreçte göçebe avcı-toplayıcılıktan yerleşik tarım düzenine geçişi de gelişen sanat formlarına aynı şekilde yansımıştır. Örneğin güneş de su da ekinlerin başarılı bir şekilde gelişmesi için hayati öneme sahipti; ne var ki yıllık güneş ışığı ve yağış miktarı her zaman en uygun seviyede olmuyordu. Bu gibi doğal güçleri anlama ve kontrol etme arzusu onların kutsal varlıklar ya da fenomenler olarak görselleştirilmesine ve kutsal sanatın ilk örneklerinde görülen sembolik temsillere yol açtı.

Güneş sureti
Güneş diskinin insan yüzü olarak stilize edilmiş sureti, güneşin, arabasıyla seyahat edebilen tanrısal bir varlık olduğu kadim inancını yansıtır. Bu güneş sureti 1817'de yapılmış İtalyan tören arabası "Mısırlı"nın tekerleği için biçimlendirilmiş bir rölyeftir.

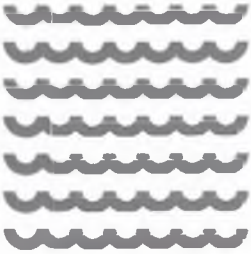
Geyik

Geyik, antilop, yaban sığırı, bizon ve diğer av hayvanları (türlerin doğası yaygınlıklarına bağlıdır) Paleolitik dönemde yiyecek olarak resmedilmiştir. Kaya sanatındaki görünümleri "av büyüsü"nü ya da bu tür tasvirlerin sihirli bir şekilde gerçeğe dönüşeceği umudunu sembolize eder.

Güneş arabası

Kutsal sembollerle düşünme geliştikçe, güneşin her gün bir araçla gökyüzünü katettiği tasavvur edilir. Antik Mısırlılar bunu bir güneş teknesi olarak resmederken, diğer kültürler, Hindu güneş tanrısı Surya örneğinde görüldüğü gibi, bir at ya da savaş arabası olarak hayal etmiştir.

Su

Düzenli yağışlar ya da nehir taşkınları toprağın verimliliği açısından son derece önemlidir. Kıyılarda yaşayanlar hayatta kalmak için denize bağımlıydı; dolayısıyla, örnekteki gibi, Akdeniz kültürlerinde görülen stilize dalga temsilleri verimliliği ifade ediyordu.

Mısır ve buğday

Yiyecek ekinler yaşamak için onlara bağımlı olan insanların sanatında sık sık temsil edilmiştir. Örneğin mısır ve buğday Antik Yunan, Mısır ve Roma sanatında yaşam sembolleri olarak göze çarparlar; tarım tanrılarını simgelemek üzere başak ve demet şeklinde resmedildikleri görülür.

Kozmolojiler ve Kutsal Varlıklar

Ayrıca bkz.
Zeus/Jüpiter,
sayfa 165
Hindu *Trimurti*,
sayfa 104–5

İlk zamanlarda göksel cisimler, doğal fenomenler, yeryüzündeki yaşamı ve tanrısal varlıklar arasında kurulan bağlantılar zamanla gelişerek ayrıntılı kozmolojiler, mitolojiler ve panteonlar haline gelir. Örneğin Kuzey Amerika'da, oranın yerel canlıları yaratıcı tanrılar ya da kültürel kahramanlar olarak imgelenmiştir. Avustralya Aborjin sanatında ise Düş-zamanı dünyayı yaratan güçlere ilişkin karmaşık düşler betimlenir. Panteonlara gelince, Hindu tanrı ve tanrıçalarına bugün hâlâ tapınılsa da, tarihsel olarak en etkili olanı herhalde Greko-Romen panteonudur. Ve uyumsuzluklarına rağmen (çoğunlukla farklı ilkelerin bağdaştırılması sonucu), farklı panteonlardan birbirine benzer tipte ilahların sembolleri ve özellikleri arasındaki temel benzerlikler çoğu kez dikkat çekicidir.

Göksel taht
Fransız sanatçı Jean Auguste Dominique Ingres'nin tablosu *Jüpiter ve Thetis*'te (1811) Jüpiter'in tahtının altını bulutlar kaplamaktadır. Akhilleus'un annesi Thetis, oğlunun iyiliği adına Troya Savaşı'na müdahale etmesi için, tanrıların en büyüğü Greko-Romen gök tanrısı Zeus/Jüpiter'e yalvarırken resmedilmiştir.

Bulutlar

Bulutlar sanatta betimlendiğinde basitçe yağışı ve bolluğu sembolize eder. Ne ki gözle görülür ama elle tutulamaz olmaları bulutlara gizemli bir hava verir; sürekli değişim halindedirler; arkalarındakini örtüp gizlerler, ama bazen de o görkemli güneşe yol verirler. O nedenle tanrısal tahtları, araçları ve hatta gizlenme yollarını sembolize ederler.

Örümcek

Örümceğin görünüşte sihirli bir kabiliyetle yoktan güzel bir ağ örmesi huşu uyandırır. Bu nedenle bazı kültürler ağı kozmosla, örümceği de kozmik yaratılışla özdeşleştirmiştir: Örneğin Kızılderili Navahoalar aynı zamanda Navaho kadınlarına örme sanatını da öğreten bir Örümcek Kadın'dan bahsederler.

Kır kurdu

Kır kurdu Kuzey Amerika geleneğinde ikircikli tepkiler uyandırır. Zira bazı yerli Amerika kültürlerinde bu hayvan kozmik yaratılış rolüne layık görülüp, ayrıca bir kültür kahramanı sayılır; buna karşın diğer kültürler onu hilekâr bir figür olarak görür. Yerli Amerikan sanatı kır kurduna tüm halleriyle değinir.

Trimurti

Sanatsal temsillerinde sık sık iç içe geçmiş üç kafayla sembolize edilen *Trimurti*, Hindu tanrıları üçlüsü Brahma ("Yaratıcı"), Vişnu ("Koruyucu") ve Şiva'nın ("Yok edici") birleşmesinden oluşur. Bunlar birlikte doğum, yaşam ve ölümün evrensel ve birbiriyle ilişkili ilkelerini temsil ederler.

Sosyal Sembolizm ve Sembolik Sistemler

Ayrıca bkz.
Taç, sayfa 21
Vücut sanatı, sayfa 31

Toplumlar geliştikçe, sembolizm ve sanat karışımı da sosyal kimliğin niteliklerini aktarmak üzere daha çok kullanılır olmuştur. Örneğin belirli bir kavim ya da grubu temsil eden sembollerin sergilenmesiyle kolektif kimlik işaret edilmiştir. Belirli semboller zamanla en üst sosyal otoriteyi gösterir olmuş ve yöneticilere ayrılmıştır. Antik Mısır hiyeroglifleri gibi eski yazı sistemlerinde, kayıt tutmak ve iletişim kurmak üzere bazı sembolik sistemler geliştirilmiş, kavramları ifade etmek için başlangıçta sembolik resimler kullanılmıştır. Ayrıca insanoğlu açıklanamaz olayları ve karmaşık fikirleri sembolize etmek için hayalinde bir sürü fantastik yaratık canlandırmıştır.

Krallık sembolleri
Kutsal Roma İmparatoru II. Otto (955-83), 11. yüzyıla ait bir Alman elyazması olan *İmparator Otto İncili*'ndeki bir illüstrasyonda, çeşitli ülkelerden temsilcileri kabul ederken gösteriliyor. Otto'nun haşmetli statüsüne tahta çıkmasıyla, tacı, asası ve küreyle dikkat çekiliyor.

Afrika maskesi

Afrika maskeleri, takanların farklı bir kimlik takınmasını sağlarken, aynı anda kolektif kavim kimliğini de vurgular. Bir zamanlar şeflerin taktığı üstteki Chokve maskesi refahın ruhu Chibongo'yu temsil eder. Alna kazınmış haçımsı ize *cingelyengelye* denir ve Chokvelerin tanrısı Nzambi'yi simgeler.

Küre

Resmi portrelerde Avrupalı hükümdarlar ellerinde bir küreyle resmedilir. Küre yuvarlak şekliyle yeryüzüyle özdeşleştirilirken, bazen kürenin tepesinde duran haç Hıristiyanlığı temsil eder. Britanya Krallığı ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun nişanları arasında yer alan küre, onu elinde tutanın İsa'nın dünyadaki temsilcisi olarak dünyevi hükümdarlığına işaret eder.

Hiyeroglif ideogramı

Antik Mısırlılar sembolik resimler, belli başlı kapsayıcı piktogramlar, ideogramlar, fonogramlar ve tamlayanlar üzerine kurulu karmaşık bir yazına sistemi geliştirmişlerdi. Üstteki ideogramı bir çift yürüyen bacağı gösterir ve hareket anlamına gelen bir tamlayan olarak kullanılırdı.

Minotauros

Minotauros bir boğa ile Pasiphae'den (Girit'teki Minos Kralı'nın karısı) doğmadır. Krallık sarayının labirentinde dolaşmış ve Yunanlı kahraman Theseus tarafından öldürülene kadar Atinalıları yemiştir. Boğa kafası ve insan vücuduyla Minotauros, insanoğlunun içinde pusuya yatmış hayvani güdüleri sembolize eder.

Bilinçdışının Sembolizmi

Ayrıca bkz.
Şakti, sayfa 49
Herakles/Herkül, sayfa 173

Sigmund Freud ve Carl Gustav Jung'un çalışmaları, sanatın yaratım süreci ve yorumlanmasına dair beraberinde gelen çıkarımlarla, 20. yüzyılda insan psikolojisi konusunda yeni bir anlayışa yol açmıştır. Freud'un geliştirdiği teoriye göre, zihin id, ego ve süperegonun birleşimidir ve id ya da bilinçaltıyla içgüdüsel dürtülerini –özellikle cinsel dürtülerini– sembolik olarak ifade eder. Jung'a göre, psişe bilinç, kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışından oluşur ve sonuncusu, evrensel insan deneyimlerini temsil eden arketipsel semboller içerir. Hem Freud'un hem de Jung'un teorisinde bu tip semboller düşlerde –ve sanatta– açığa çıkar.

Kahraman figürü
Geyiği boynuzlarından tutarak yere yatıran bu bronzdan atletik erkek heykeli MS 1. yüzyıla aittir. İtalya'da, Pompeii'de bulunan bu arketipsel kahraman figürü, üçüncü işi Kyrenia geyiğini yakalamak olan Herakles/Herkül'ü temsil etmektedir.

Hindu *lingam* ve *yoni*

Lingam kutsal Hindu ve Tantra sanatında sıkça görülen, antik çağa ait bir fallus sembolüdür; *yoni* ise onun içine girebileceği vulvayı simgeler. *Lingam* erkekliği (Şiva), *yoni* dişiliği (Şiva'nın şaktisi), bunların birleşimi ise cinsel birleşmeyi ifade eder.

Moloch

Canavarımsı, korkutucu varlıklar en derin korkuları simgelediğinde kâbuslarda, mitlerde, masallarda ve sanatta önemli bir yer tutarlar. Eski Ahit'te bahsi geçen Sami tanrısı Moloch'a kurban edilmekte olan çocukların görüntüsü bir çocuğu ya da "parlak buluşu" kaybetmenin dehşetini temsil eder.

Kahraman

Greko-Romen Herakles/Herkül gibi kahramanlar genellikle kötülükle savaşan veya rüştünü ispat eden savaşçılar olarak tasavvur edilip, bütün dünyada edebiyata, efsanelere, öğretilere ve sanata konu olan arketipsel figürlerdir. Erilliğin pozitif ve etkin yönünü temsil eden kahramanın negatif karşılığı canidir.

Bilge yaşlı kadın

Kızılderili Büyükanne gibi bilge yaşlı kadın arketipleri genellikle büyükanne simasıyla resmedilir, ancak rahibe olarak da tasvir edilebilirler. Bilge yaşlı kadın tecrübenin getirdiği bilgeliği ve manevi bilgiyi sembolize eder ve bunu (onun negatif karşıtı olan cadıdan farklı olarak) iyilik adına kullanır.

Sanatta Sembolizm

Ayrıca bkz.
Ucu yukarı bakan üçgen, sayfa 141
Ucu aşağı bakan üçgen, sayfa 141
***Yin* ve *yang*,** sayfa 149

Semboller sanat eserlerinde her zaman ilk bakışta görünmez; ancak fark edilir ve anlaşılırlarsa, resmin verdiği mesaja katkıda bulunabilirler. Örneğin –belki çok sayıda figür biçiminde– sayıların ve şekillerin (çoğunlukla birbirleriyle bağlantılıdırlar) bir anlamı olabilir. Renkler de sembolik olabilir: Kırmızı kanı ve dolayısıyla yaşamı ya da kan dökülmesini anıştırıyor, ya da sarı güneşi, altını veya mutluluğu temsil ediyor olabilir. Fantastik yaratıklar mitolojik bir karakterden fazlasını sembolize edebilir, özellikle de Sembolist ve Sürrealist eserlerde. Diğer taraftan, tabloların köşelerinde görülen bazı semboller, yani yaratıcının işareti veya sanatçının monogramı genelde derin bir anlam taşımaz.

Sembolist fantezi
Fransız ressam Gustave Moreau'nun (1826-98) *La Fée aux Griffons* (Nympha ve Griffon) adlı tablosu, bazı Sembolistlerin en derin gerçekleri ve fikirleri ifade etmek için mitolojiden nasıl esinlendiklerini gösterir. Griffon gibi fantastik yaratıklar kişisel fantezileri anıştırıyor olabilir.

Üçgen

Üç eşit kenarı olan eşkenar üçgen, her biri aynı derecede önemli üç bileşeni temsil edebilir: örneğin Hristiyanlığın Kutsal Üçlüsünü, ya da geçmiş, şimdi ve geleceği. Aynı zamanda, sivri ucunun yukarı yahut aşağı işaret etmesine bağlı olarak erillik ve ateşi ya da dişilik ve suyu da sembolize edebilir.

Aydınlık ve karanlık

Bir resmin aydınlık ve karanlık bölgeleri beyaz ve siyah sembolizmiyle bağlantılı olabilir. Avrupa kültür geleneğinde beyaz gündüz, aydınlanma, iyilik, yaşam ve saflık gibi pozitif kavramları, siyah ise gece, unutuş, kötülük, ölüm ve yozlaşma gibi negatif kavramları temsil eder.

Griffon

Griffon'la ilgili birçok mitin kökeni Antik Mısır ve Mezopotamya'ya dayanır. Tetikte bekleyen bir altın muhafızı olarak tasavvur edilen Griffon genellikle bir kartalın başı, pençeleri ve kanatları ve bir aslanın vücuduyla resmedilir; her iki canlı da güneşi ve görkemi simgelediği için burada sembolik anlam ikiye katlanmıştır.

Monogram

Sanatçılar bazen yarattıkları eserlere kendi başına bir sembol olarak tanımlanabilecek kadar stilize imzalar atarlar. Örneğin Alman ressam ve gravürcü Albrecht Dürer (1471-1528) kendi isminin baş harflerinden oluşan özgün bir monogramla belirtirdi imzasını.

Giriş

Ayrıca bkz.
Anne ve çocuk, sayfa 7
Fil, sayfa 51

Ün ve servet sahibi olma arzusu bir yana, insanlar genellikle kutsal varlıkları ya da kavramları temsil etmek; kişileri tanımlamak veya başkalarıyla yakınlık kurmak; ya da olayları ve bilgileri kayda geçirmek veya soyut fikirleri ifade etmek için yaratıma itkisi duymuşlardır. Görünümü ve amacı estetik açıdan hoş, manevi açıdan tatminkâr, eğitici, bilgilendirici veya etkileyici olmakla birlikte, kutsalı konu alan, kimlik belirten, bilgi ve fikir aktaran her sanat genelde semboliktir. Dahası, her yaştan ve kıtadan sanatçıların kullandığı temalar ve sembollerin birçoğu arasındaki dikkat çekici benzerlik insanoğlunun sembolik düşünme eğiliminin kanıtıdır.

Fantastik yaratık
Airavata, 19. yüzyıl ortasına ait bu Tayvan elyazmasında olduğu gibi, 33 başlı olarak resmedilebilir. Airavata'nın –ya da Eravan'ın– fillerin kralı olduğu söylenir; buna karşın Budizm'de Indra *deva*ların (göksel diyarların tanrıları) kralıdır.

İsis ve Horus

En eski ana tanrıça temsillerinden biri, oturmuş vaziyette bebek yaştaki oğlu Horus'u emziren Mısır tanrıçası Isis'tir (inek boynuzundan taç onun süt üretme görevini vurgular). Bu imgenin Hıristiyanlıktaki Bakire ve Çocuk tasvirlerine esin kaynağı olduğu düşünülür.

Pelikan

Bir zamanlar pelikanın, yavrularını kanıyla doyurmak için göğsünü gagalayarak açtığına inanılırdı. O nedenle, İsa'nın insanlık için kendini kurban etmesinin ve tanrısal bir erdem olan yardımseverliğin (*caritas*) sembolü olarak Hıristiyan sanatında yankı bulur.

Taç

Taç, ya da başına takanı dikkatleri çekerek diğerlerinden ayıran herhangi bir başlık, ayrıcalık anlamına gelir. Sanatta mutlak hükümdarların (göksel veya dünyevi) ya da yücelmenin (şehit azizler tarafından takıldığında) sembolü olarak sosyal, dünyevi ya da manevi en üst otoriteyi temsil edebilir.

Airavata

Hindistan'da 3 ya da 33 başlı olarak tasvir edilen Airavata (Tayland da Eravan) adlı efsanevi beyaz fil, Hindu inancında doğunun muhafızı olduğuna inanılan gök tanrısı Indra'nın bineğidir. Tıpkı Indra'nın şimşekle bağdaştırılması gibi, Airavata da koca bir yağmur bulutunu sembolize eder.

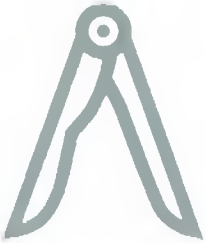
Kozmik Yaratılış

Ayrıca bkz.
Arap kaligrafisi, sayfa 135
Mason sembolü, sayfa 227

İnanç kozmolojilerinin çoğunda, evrenin nasıl oluştuğuna, nasıl şekillendiğine ve bileşenlerinin birbirleriyle nasıl ilişki kurduğuna dair anlatılar vardır. Örneğin tektanrılı dinlerin (Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık) kitaplarında kozmosu Tanrı'nın yarattığı kabul edilirken, Antik Mısır, Yunan, Roma ve yanı sıra Hinduizm gibi çoktanrılı inançlar başka başka kutsal varlıklara çeşitli kozmik roller atfederler. Bu anlatıların çoğu sadece ortak unsurlara sahip olmakla kalmaz, ayrıca yaratılış ve kozmosun yapısı sanatta temsil edildiğinde, başta daire olmak üzere belirli sembollerin tekrarlanması özellikle dikkat çekicidir.

Yaratma eylemi
Avrupa: Bir Kehanet adlı kitabı için yaptığı kabartma gravür *Ancient of Days* de (Günlerin Eskisi) hayalperest İngiliz sanatçı William Blake, Yahudi-Hıristiyan Tanrı'sını yaratma eylemi içerisinde, elinde bir pergelle resmetmiştir. Blake'in yarattığı imge Eski Ahit'teki "Süleyman'ın Meselleri" (9:27) üzerine kuruludur.

Pergel

Hıristiyan sanatında, Tanrı kozmosu yaratma eylemi içinde resmedilirken ilahi mimar elinde bir pergel tutar. Bu alet ölçme ve yaratma gerecidir ve daireler çizdiği için, kozmosu ve sonsuzluğu ifade eden dairenin sembolizmini paylaşır.

Kutsal Kitap

"Başlangıçta Söz vardı... ve Söz Tanrı'ydı." Yeni Ahit, Yuhanna İncili (1:1) yaratan Tanrı'yı açıkça "Söz" ile birleştirir. Tanrı'nın kutsal Söz'ü Hıristiyanların Kitabı Mukaddes'i, Yahudilerin Tevrat'ı ve Müslümanların Kuran'ıyla da sembolize edilebilir.

Tantra yantrası

Tantra *yantrası* evreni ve onun kozmik bileşenlerini sembolize eder. Lotus yapraklarıyla bezeli dıştaki çemberler yaratılışa, varoluşun ve kozmosun sonsuz döngüsüne işaret ederken, içte birbiriyle kesişen üçgenler erkekliği ve dişiliği, merkezdeki noktaysa merkezi ve mutlak olanı temsil eder.

Ouroboros

Kendi kuyruğunu ısıran yılan sembolü *ouroboros* (Eski Yunancada "kuyruğunu yemek" anlamına gelir) antik çağlardan kalmadır. Dairesel şekli ve kendini yutması dolayısıyla evren ve bütünlükle (Antik Mısır ve Yunan'da), sonsuzluk ve *samsara*yla (Hinduizm ve Budizm'de ölüm ve yeniden doğumun ebedi döngüsünü simgeler) ilişkilendirilmiştir.

Farklı Kutsal Varlıklar

Ayrıca bkz.
Şango, sayfa 53

Birçok kültür her bir üyesi insan deneyiminin farklı bir yönünü temsil eden kutsal panteonlar tasavvur etmiştir: örneğin güneş ve ay; ya da gökyüzü, yeryüzü ve deniz; güzel sanatlar ve el sanatları; savaş ve ölüm. Bazı kutsal varlıklar uzakta kabul edilip nadiren betimlenmiştir. Diğerleri ise sık sık resmedilmiş ya da özel güçlerini ve sorumluluklarını temsil eden nesnelerde simgeleştirilmiştir. Bu tip nesneler belirli bir kültüre özgü olsa da genel özellikleri çoğunlukla evrenseldir; öyle ki Yoruba'nın Şango'su veya İskandinav mitolojisi tanrısı Thor gibi yıldırım tanrıları sırasıyla iki başlı balta ve çekiçle sembolize edilmiştir.

Mızrak
Mızrak bir silah olarak savaş tanrılarına atfedilir. Ve savaşmak geleneksel olarak erkek işi olduğundan, bu tanrılar genellikle erkektir: Greko-Romen Ares/Mars gibi (ayrıca mızrak bir fallus sembolüdür). Bununla birlikte, Greko-Romen savaş tanrıçası ve kahramanların koruyucusu Athena/Minerva gibi kadın savaş tanrıları da vardır.

Bereket boynuzu
Fransa'da Blois Şatosu'nda yer alan 16. yüzyıla ait resim panosu *Aşkın Alegorisi*'nde sağda görülen figür sol eliyle bir boynuz taşımaktadır. *Cornucopia* (bereket boynuzu), içindeki yeryüzü meyveleri gibi bir bolluk sembolü olup, resmin merkezindeki çiftin çocuğu olacağını ima eder.

Thor'un çekici

İskandinav mitolojisinde Thor, gökyüzünü katederken at arabasının tekerlekleri gök gürültüsüne neden olan korkusuz ve hiddetli bir gök tanrısı olarak tasavvur edilmiştir. Thor'un öfkelendiğinde fırlattığı (her seferinde ona geri döner) Mjöllnir adı verilen iki başlı çekiç şimşeği temsil eder.

Kutsal dişi domuz

Çok sayıda yavru yapan ve onları besleyen dişi domuz yeryüzündeki birçok ana tanrıça için kutsal kabul edilmiş, onların simgesi olmuş veya onları temsil etmiştir. Antik Mısırlı Isis, Greko-Romen Demeter/Ceres ve Galli ya da Kelt Geridwen bu tanrıçalardan bazılarıdır.

Cornucopia

Cornucopia ya da bereket boynuzu Greko-Romen Demeter/Ceres gibi yeryüzü tanrıçalarına atfedilen bir doğal bereket sembolüdür. Boynuz (klasik efsanelerde Zeus/Jüpiter'i emzirdiği söylenen Amalthea adında bir keçiye aittir) genellikle içinden meyve ve sebzelerle dolup taşmış olarak betimlenir.

Öreke

Örgü kadınların işi olduğundan öreke (çevresine eğirmek üzere keten sarılır) dişilik sembolü olmuştur. Ayrıca, örme ve dokuma sanatını icat ettiğine inanılan Greko-Romen tanrıça Athena/Minerva'yı ve Klotho adlı kader tanrıçasını da temsil edebilir.

İyilik Kötülüğe Karşı

Ayrıca bkz.
Hayat ağacı, sayfa 8
İskelet, sayfa 47

Çoğu mitoloji ve dinin doğasında, iyiliğin yapıcı güçlerinin kötülüğün yıkıcı güçleri karşısında cephe aldığı, açıkça tanımlanmış bir çatışma vardır. Bu kozmik çatışma sürekli ve daimidir. Ayrıca iyiliğin güçleri üstün durumda olsa bile kötülüğün güçleri –belki de kıyamet savaşı nihayet dünyanın sonunu haber verene kadar– daimi bir tehdit unsurudur. İyilik temsilcileri gökyüzü, güneş, gümüşü, altın sarısı kuşlar ve beyaz kanatlı varlıklarla simgeleştirilirken, kötülük yapanlar yeraltıyla, ay ve karanlıkla, kara yarasalar ve sürüngenlerle ilişkilendirilir.

Melekler ve kötü ruhlar
Aziz Augustinus'un *Civitas Dei* (Tanrı Kenti) adlı yapıtının 1486 tarihli Fransızca baskısına ait bu ahşap baskıda Ölüm hayat ağacını kesiyor. Ağaçtaki adamı ölmeden önce manevi zafer (meleğin elindeki taç) ile dünya nimetleri (kötü ruhun elindeki hazine sandığı) arasında bir seçim yapmak zorunda.

Kartallar yılanlara karşı

Kartallar gökyüzüne hâkimiyetleri, göksel tanrılarla özdeşleştirilmeleri ve birçok kültürde çelişkili duygular uyandıran yılanları yakalama huyları nedeniyle, kötülüğe karşı savaşan iyiliği sembolize etmişlerdir. Hindu sanatında bu savaş Garuda ile *naga*lar arasındaki çarpışmayla temsil edilmiştir.

***Bodhisattva*lar**

Budist inancında *bodhisattva*, Nirvana'ya ulaşması için insanoğluna yardım etmek üzere seçilen aydın varlıklara verilen isimdir. *Bodhisattva*lar genellikle halim görünümlüdür, ancak bazen hiddetli biçimde kötücül varlıklara karşı kıyasıya savaşırken betimlenirler.

Melekler

İsa şeytan tarafından baştan çıkarılırken ya da o yürek parçalayıcı cehennem sahnelerinde şanlı bir zafer kazanmış olarak dimdik ayakta dururken tasvir edilir. Ancak Hıristiyan sanatında şeytan ve zebanilerle fiziksel olarak savaşanlar genellikle meleklerdir. Kafalarında haleleri ve o narin kanatlarıyla melekler kuşku götürmez bir biçimde iyiliği sembolize ederler.

Kötü ruhlar

Birçok kötü ruhun kılık değiştirme kabiliyeti olduğuna inanılsa da, Hıristiyan sanatında en çok siyah vücutları, kanatları ve kuyrukları, hayvan boynuzları ve kulakları, sivri dişleri ve pençeleriyle tanınırlar. Ancak kötü ruhlar sadece Hıristiyanlığa özgü değildir. Örneğin Hindu sanatında da kötü ruhlar benzer şekilde sivri dişler ve boynuzlarla betimlenirdi.

Kutsal Kavramları İfade Etmek

Ayrıca bkz.
Hermes/Merkür, sayfa 167
Gökkuşağı yılanları, sayfa 239

Bazı kutsal kavramlar kelimelerle zor veya çok kabaca ifade edilir, görsel olarak ise çok daha kolay ve zarif bir şekilde ifade edilirler. Efsaneye göre Aziz Patrick Hıristiyanlığın Kutsal Üçlüsünü İrlandalılara açıklarken böyle yapmıştır. Aziz Patrick yoncayı bir sembole dönüştürmekle, karmaşık soyut fikirleri doğadan görünüşlerle açıklama yönündeki kadim geleneği devam ettirmiştir. Gerçekten de kültürlerin ve inançların tümünde, kutsalı simgelemek için hayvanlar, bitkiler ve mineraller âleminden örneklere –aslında, ister doğal ister el yapımı olsun, gökte, denizde ve karada bulunan gözle görülür her şeye– başvurulmuştur.

Nefertari ve *ba*'sı Antik Mısır firavunu II. Ramses'in karısı Kraliçe Nefertari, Mısır'ın Teb şehrinde bulunan Kraliçeler Vadisi'ndeki mezarının duvar resminde, tek başına satranç oynarken betimlenmiştir. Nefertari'nin yüz hatlarına ve bir akbaba başlığına sahip olan sağdaki insan başlı kuş onun *ba*'sıdır.

Ba

Antik Mısır sanatında, insanın ölümden sonra hayatta kalan kişiliğinin ve ruhunun en önemli parçası olduğuna inanılan *ba*, insan başlı (ölmüşün başı) bir kuş olarak betimlenir. Melez görünümü onun göksel doğasına işaret ederken, kanatları hareket özgürlüğünü simgeler.

Gökkuşağı

Birçok kültür gökkuşağını yılanlarla özdeşleştirir. Avustralya Aborjinleri için gökkuşağı yağmuru ifade eder. İskandinav mitolojisinde "Titreyen Yol" (*Bifröst*), yani yeryüzü ile cenneti birbirine bağlayan bir köprü olarak tasvir edilir. Yahudi-Hıristiyan geleneğinde ise Tanrı'nın insanoğluyla akdini, dolayısıyla da barışı sembolize eder ve ayrıca İsa'nın gökyüzündeki tahtı olarak görülür.

Asklepios'un asası

Greko-Romen hekimlik tanrısı Asklepios/Aesculapius'a atfedilen en önemli özellik bir asanın etrafına dolanmış yılandır (hekimliği temsil eden bu sembolün iki öğesi ilk halinde ayrı ayrı resmedilmiştir). Derisini döküp "yeniden doğmuş" olarak ortaya çıkan yılan birçok kültürde manevi iyileşmeyi ve yeniden doğumu sembolize eder.

Kutsal Kâse

Hıristiyan efsanesinde Ortaçağ'ın Hıristiyan şövalyeleri Kutsal Kâse'nin (İsa'nın Son Yemek'te kullandığı ve sonrasında Aramatyalı Yusuf'un onun damlayan kanını içine doldurduğu kupa ya da kâse) peşine düşmüştür. Ebedi hayat bahşettiği söylenen Kutsal Kâse İsa'nın günahlardan arındırma gücünü simgeler.

Ata, Kabile ve Klan Kimlikleri

Ayrıca bkz.
Tezhipli harf, sayfa 39
Koru, sayfa 237

Tarihöncesi kaya sanatındaki el izleri insanın sembolik olarak iz bırakma dürtüsünün ispatıdır. Kimlik sembolleri, ister kolektif ister bireysel olsun, örneğin bir ailenin, klanın, kabilenin ya da ülkenin ferdi olmayı işaret ederek sanatta da her zaman yer bulmuştur. Birlik ya da soydaşlık beyanına yönelik bu güçlü arzu ortak ataların portrelerinde; maskelerde kopyalanarak çoğaltılan kabilesel vücut resimleri veya işaretlerinde; totem yaratıklarının betimlenmesinde; ya da hanedan armaları yoluyla sembolize edilir. Askeri birlikler veya gizli topluluklar gibi özel gruplara kabuller ile sosyal statüler de aynı şekilde sembolik olarak belirtilebilir.

İlk erkek ve kadın Fransa'nın St. Amand Manastırı'ndaki 16. yüzyıla ait bu İncil'de, Eski Ahit'teki Yaradılış bölümü, tezhipli harfle ayrılan iki sahneyle resmedilmiştir. Tanrı solda güneş ve ayı, sağdaysa Âdem ve Havva'yı yaratmıştır.

Âdem ve Havva

İster isimsiz bir çift isterse Âdem ve Havva (Yahudilik, Hıristiyanlık ya da Müslümanlık geleneğine göre ilk erkek ve kadın) olsunlar, açıkça bir çift oluşturan erkek ve kadın figürleri genellikle çeşitli insan gruplarının ilk atalarını temsil ederler. Böylelikle kan bağlarını ve akrabalığı sembolize ederler.

Vücut sanatı

Afrika, Amerika ya da Okyanus kültürlerinde görülen bazı dekoratif sembollerdeki insan temsillerinin –ve vücut sanatındaki yankılarının– çok derin bir önemi vardır. Maorilerde dövmelerle betimlenen *koru* motifi dinamik büyümeye işaret ederken, Afrikalıların deriye kazıyarak yaptıkları işaretler kabile kimliğini ya da kabul ayinlerini simgeler.

Totem kazıkları

Totem kazıkları genellikle Kuzey Amerika'nın kuzeybatı kıyı bölgesinde görülür. Totem canlılarının ve mitolojik varlıkların belirgin şekilde oyulmuş ve renklendirilmiş temsillerinden oluşan bu amblemler bir klanın mitolojik kökeninin ve kolektif kimliğinin çeşitli yönlerini ve yanı sıra her bir canlının ayırt edici özelliklerini sembolize eder.

Milli bayrak

Milli bayrak bir ulusu, ülkeyi ve halkını simgeler: örneğin beyaz üzerine kırmızı haçın (Aziz Georgios haçı) İngiltere'yi temsil etmesi gibi. Milli bayrak zaman içerisinde değişebilir, ancak her zaman söz konusu ulusun ortak tarihine ya da karakterine ait önemli bir unsuru işaret etmelidir.

Savaşçılık ve Kabul Töreni Sembolizmi

Ayrıca bkz.
El izi, sayfa 49
Kartal ve şimşekler, sayfa 163

Semboller uzun zaman boyunca savaşçılıkla, erginleşme ve kabul törenleriyle ilgili, bazıları savaş alanlarından sanatçıların tuvallerine geçen kavramlar iletmiştir. İnsanların savaşçı seçkinler arasına katılabilecek yeterlikte olduğunu kanıtlaması cesaret ve kabiliyet gerektirir ve başarı sembollerle gösterilir; örneğin bir Ortaçağ şövalyesinin mahmuzlarıyla ya da Masai kalkanının yüzeyindeki bir *sürata*yla (sembol). Kalkanlar da Kuzey Amerika'daki bozkır yerlilerinin "güç" sembolleri gibi koruyucu imgeler ya da Avrupalıların armacılık geleneğinde olduğu gibi tanımlayıcı işaretler taşıyabilirler. Askeri sancaklar ayrıca arkadan ilerleyenlerin birliğini ve amansızlığını ilan etmek için –sıklıkla yırtıcı bir kuşu veya hayvanı anıştıran– semboller kullanırlar.

Savaş alanı armaları
14. yüzyıl Alman elyazması Manesse Kodeksi'nde yer alan bu çarpışma sahnesi Avrupa'daki hanedan armacılığının savaş alanındaki kökenlerini gösterir. Üstündeki motif alttaki bazı kalkanlara da yansımış olan sancak Brabant ve Limburg Dükü I. Johann'ı temsil eder (yak. 1254-94) ve Brabant'ın şahlanmış altın sarısı aslanı ile Limburg'un kırmızı aslanını birleştirir.

Şövalye mahmuzları
Süvarinin çizmelerine takılan bir çift mahmuzun sivri uçlarıyla uyguladığı baskı, atı daha hızlı koşması için dürter. Avrupa'da "mahmuzunu hak etmek" deyimi bir erkeğin şövalyeliğe layık olduğu anlamına gelirdi. Bu nedenle mahmuz şövalye demektir, ayrıca inatçı ve kendini kanıtlamış olmayı simgeler.

Kızılderili kalkanı
Kalkan onu taşıyan kişiyi –gerçek ve sembolik anlamda– korur ve dış yüzeyinde sergilenen imgeler de o kişi hakkında düşmanlarına birtakım mesajlar verir. Örneğin Kuzey Amerika bozkır yerlilerinin savaş kültüründe kırmızı el cesareti, gücü ve yaşam enerjisini temsil eder.

Avrupa'nın armalı kalkanları
Soylu kişileri savaş alanındaki amaçlara göre basitçe tanıtan İngiliz armacılık sistemi gelişip değiştikçe çok daha karmaşık armalı kalkanlar tasarlanır. Örneğin Kral II. Richard'ın 1397'de Norfolk'un ilk dükü Thomas Mowbray'e bahşettiği imtiyaz arması İtirafçı Edward'a atfedilen armayı içinde barındırır.

Roma askeri sancağı
Roma İmparatorluğu lejyonunun, bazı sanat eserlerinde de rastlanılan kartal sancağında (*aquila*), şimşeklerin üzerine tünemiş ve defne çelengi içine alınmış bir kartal betimlenmiştir; bu sembollerin hepsi gücü ve zaferi ifade eder. Altındaki SPQR harfleri Latincede *Senatus Populusque Romanus* ("Roma Halkının Senatosu") deyişinin kısaltmasıdır.

Soyluluk, Aile ve Hanedan Kimlikleri

Ayrıca bkz.
Savaş alanı armaları, sayfa 32
Japon *mon*'u, sayfa 130–37

Dünya genelinde aile, klan, kabile ve ulusal topluluklar doğal sembollerle, sıklıkla da totem biçiminde temsil edilip tanıtılırlar. Avrupa ülkelerinde ve de Japonya'da son derece ayrıntılı armacılık sistemleri gelişmiştir; bunların genellikle benzer şekilde doğadan esinlenilmiş, dekoratif, stilize sembolleri sanat eserlerinde sıkça görülür. Avrupa armaları ile Japon *mon*larının (arma) savaş alanında kimlik tespitine yardımcı olmak üzere tasarlandıkları düşünülse de, her iki sistem de kendine has armacılık sembolleri ya da sembol kombinasyonlarıyla soylu aileleri ve hanedanları (daha sonra da tüzel kişileri ve bölgesel oluşumları) tanıtarak zaman içinde daha çok soyla ilgili amaçlar taşır hale gelmiştir.

Japon hanedan nişanları
Bir Japon *kabuki* oyunundan bir sahne: askerlerin gölü geçerek akın ederken görüldüğü hareketli bir tasvir. 19. yüzyıla ait bu *ukiyo-e* baskısındaki askeri sancaklarda göze çarpan semboller bazı Japon *mon*larında görülen sembolleri yansıtıyor.

As kürkü

Avrupa'da yetişen as (kakım), siyah renkli kuyruk ucu dışında her tarafı beyaz bir kürk hayvanıdır. As (armacılıkta renk olarak sınıflandırılmıştır) soyluluğu, Ortaçağ döneminin efsanevi mirasını simgeler ve ancak toplumun en üst basamağındakiler bu sıcak tutan göz alıcı kürkü giyebilir.

Beş yapraklı as

Cinquefoil (beş yapraklı stilize bir çiçek) figüründen türeyen beş yapraklı as önce Beaumont sonra da Leicester ailesinin armasıydı. İlk olarak Leicester Dükü Robert Fitz-Pernell'e (ö. 1206) kelime oyunuyla göndermede bulunmak için "farekulağı" (*pimpernel*) çiçeği deseninin uygulandığı sanılıyor.

Devedikeni

İskoçya'da yetişen devedikeni ülkenin nişanı ve simgesidir. Bu dikenli bitki, Latincede *Nemo me impune lacessit* ("Bana saldıran cezasız kalmaz") özdeyişini düstur edinmiş "En Kadim ve En Soylu Devedikeni Tarikatı" adlı bir İngiliz şövalyelik tarikatının de amblemidir.

Ogi* desenli *mon

Üstteki illüstrasyonda gösterilen Japon *monu* üç katlanmış yelpaze (*ogi*) desenlidir. Bu tarz bir yelpaze gerek taşıyıcı çubukların sayısı gerek kumaşının tipi, rengi ve dokusuyla (hepsinin sembolik bir anlamı vardır), armayı taşıyanın soyluluk statüsü ya da mesleği hakkında bilgi verir.

Kişisel ve Sosyal Kimlik

Ayrıca bkz.
Taşıyıcılar, sayfa 209
Tudor gülü, sayfa 213

Sanat eserlerinde karşımıza çıkan belli bazı semboller insanları tanımlıyor ya da onların sosyal kimliği hakkında bilgiler veriyor olabilir. Sözgelimi hanedan armaları soyluları ya da kraliyet mensubu kişileri simgeliyor olabilir. İngiliz krallığının veliahtını gösteren devekuşu tüyü nişanı gibi, bazı nişanlar kesin bir şekilde kalıtsal olmasa da kişisel değil sosyal konumu temsil eder olmuştur. Ne ki bir sembol veya amblemin yalnızca soylularla sınırlı olmayıp –sanatçısı da dahil– herkesi temsil edebileceği; ister soytarı şapkası ister kral tacı olsun, bir başlık ya da kıyafetin onu giyenin kimliği hakkında apaçık bilgiler verebileceği de unutulmamalıdır.

Tudor hanedanı sembolleri
Canterbury Katedrali dolaylarındaki Christchurch Kapısı Tudor hanedanının üyelerinden biri olan VIII. Henry'nin hükümdarlığı döneminde yapılmıştır (1517). Bu detayda bir çift Tudor taşıyıcısı (ejderha ile tazı) ve Tudor gülü görülüyor.

Kraliyet güneş ışığı
İngiliz kralları III. Edward (1312-77) ve VII. Henry'nin (1457-1509) kullandıkları hanedan armalarından biri, bir bulutun ardından beliren güneş ışınlarının stilize edilmiş bir tasviri olan güneş ışığıydı. Kraliyet açısından neyi temsil ettiği tam olarak belli olmasa da güneş ışığı umut veren iyimser bir semboldür.

Veliaht nişanı
Almanca *Ich dien* ("Hizmetinizdeyim") sloganlı tacın içinden yükselen üç devekuşu tüyü İngiliz tahtının veliahtının, genellikle de Galler Prensi'nin hanedan nişanı olmuştur. Kaynağı Kara Prens'in (1330-76) annesi Hainault'lu Philippa'nın ailesidir.

Sanatçı monogramı
Sanatçılar eserlerini bazen imzalarını olduğu gibi atarak, bazen de Flaman ressam Anthony van Dyck'ın (1599-1641) yaptığı gibi bir monogramla imzalarlar. Bu gibi kişisel işaretler eser ile yaratıcısı arasında bağ kurmakla kalmaz, eserin değerini de artırır.

Soytarı
Ortaçağ Avrupa'sı saraylarında çalışan soytarılar ya da profesyonel şakacılar sanat eserlerinde –ve iskambil kartlarında– öylesine ilginç ve çok renkli şapka ve kıyafetler içinde resmedilmişlerdir ki onları 21. yüzyılda bile hemen tanıyabilirsiniz. (Bu "maskaralar" alegorik resimlerde ahmaklığı temsil eder.)

Yazmak ve Kaydetmek

Ayrıca bkz.
Mısır hiyeroglifleri: firavunun beş ismi, sayfa 66–67
Arap kaligrafisi, sayfa 135

Bilgiyi kaydetme arzusu ve bu arzuyla icat edilen yazı sistemleri insan dili ve uygarlığının evriminden ayrı tutulamaz. En eski yazı karakterleri, sembolize edilen bir nesneyi, kavramı ya da kelimeyi tasvir eden piktogramlar, ideogramlar ve logogramlardır. Ancak zamanla bunlar yetmez olmuş ve böylece soyut alfabeler geliştirilmiştir; yine de yazı karakterleri ile sembolizm ve sanat arasındaki güçlü bağ kopmamıştır. Örneğin Mısır hiyeroglifleri ve Avrupa runik harfleri, eşlik eden imgelere dair yazılı bir yorum sunarlar. Eski Yunan yazı karakterleri Hıristiyanlığın ilk döneminde birçok sembole temel teşkil etmiştir. Parşömenler üzerine resmedilen Çin yazı karakterleri genelde sanat eseri kabul edilir.

Runik semboller
8. yüzyılda bu balina kemiğinden mücevher kutusu üzerine oyulmuş runik yazı karakterleri arasında eski Anglo-Sakson alfabesine ait "r" ve "t" harfleri de bulunur. Burada gösterilen detay Northumbria'da işlendiği düşünülen Frenklerin Mücevher Kutusu'nun bir levhasına aittir.

Runik yazı karakterleri
MS 3. yüzyıldan itibaren İskandinavya ve Batı Avrupa'da kullanılmış olan eski Germen alfabesine ait harflerin ya da yazı karakterlerinin (*rune*) büyülü bir sembolizm içerdiklerine inanılırdı. Üstteki harfler Anglo-Sakson futharkına (runik alfabe) aittir: "d" *daeg* (gün), "t" *tir* (mitolojik tanrı "Tyr") ve "r" *rad* (at sürmek) anlamına gelir.

Maya glifi
Klasik Maya döneminden (MS 300-900) kalma üstteki glif bir sözcük ya da tümcenin bütününü ifade eden bir sembol ya da logogramdır. Jaguar kafasının temsili üzerine kurulu olan bu Maya logogramı "jaguar" anlamına gelen *balam* kelimesini sembolize eder.

Tezhipli harf
"Tezhipli" ya da süslemeli baş harfler minyatürde başlı başına birer sanat eseridir: Avrupalı keşişlerin MS 400 den Ortaçağ'ın sonuna kadarki dönemde kopyalayıp yarattıkları Hıristiyan metinlerinin zarif bir özelliğidir. Kells Kitabı adıyla bilinen İrlanda'daki tezhipli İncil yazmasından alınan üstteki "D" harfinde bir kuştan esinlenilmiştir.

Çin yazı karakteri
Üstte görülen Çince karakter onur ya da ahlaklılık gibi bir dolu yan anlam taşımakla birlikte temelde dürüstlük ya da doğru davranış anlamına gelir. Ayrıca Konfüçyüsçülüğün Beş Erdemi'nden biri olan adaleti (diğerleri cömertlik, edep, bilgelik ve içtenliktir) ifade eder.

Makrokozmos ve Mikrokozmos

Ayrıca bkz.
Beş Çin Elementi,
sayfa 152–53
Dört Salgı,
sayfa 225

Tüm dünyada toplumlar, evrenin işleyişini ve kozmik enerjilerin ya da gök cisimlerinin Dünya'ya nasıl etki ettiğini kavrama uğraşı içerisinde, en bilinenleri (ve sanat eserlerinde en çok temsil edilenleri) Çin ve Batı astrolojilerinin prensiplerinde özetlenmiş olan çeşitli makrokozmos ve mikrokozmos teorileri geliştirmişlerdir. Ayrıntıda birbirlerinden ayrılsalar da, her iki sembolik sistem de bir kişinin doğum tarihinin –ya da daha doğrusu, o tarihin çakıştığı ilgili durumların– onun kişiliğini etkilediği inancını paylaşır. Ayrıca, Çin'in tıbbi diyagramlarında ve Batı'nın "Zodyak insanı" illüstrasyonlarında sembolize edildiği gibi, doğal güçlerin ve astrolojik faktörlerin insan sağlığını etkilediğine de inanılır.

Zodyak insanı
Alman tıp adamı Georg Bartisch'in 1583'te yayımladığı, göz bozukluklarına dair bilimsel bir inceleme olan *Ophthalmodouleia. Das ist Augendienst*'in içinde soldaki ahşap baskı da yer alır. Çevredeki 12 imgeden ortadaki insan figürüne çizgiler çekilerek, Aslan da dahil olmak üzere Batı astrolojisindeki burçlar ile insan vücudundaki organlar arasında bağlantı kurulur.

Çin zodyakı

Çinlilerin inancında evren pasif ve aktif enerjiler olan *yin* ve *yang*ın –*tai-chi* sembolünde gösterildiği gibi– karşılıklı etkileşimiyle işlemektedir. 12 Dünyevi Dal'dan (*Terrestrial Branch*) oluşan "zodyak"ın (burçlar kuşağı) 12 yıllık döngüsü, her biri bir yıla tekabül eden 12 hayvan sembolünden oluşan bir çemberle temsil edilir.

Çin tıbbı

Geleneksel Çin tıbbına göre, yaşam enerjisini temsil eden *chi* (veya *qi*) vücutta meridyenler (kanallar) yoluyla dolaşır ve bunların tıkanması sağlığı kötü yönde etkiler. Her bir meridyen *yin* ve *yang*ın etkisi altındadır. (Beş temel elementin her biri bir organa karşılık gelir.)

Batı zodyakı

Batı'nın astrolojik prensipleri 10 gezegen ve 12 burç etrafında (bunlar glifler ve figüratif imgelerle sembolize edilmiştir) şekillenir. Burçlar bir olasılık çerçevesi oluştururken, onları yöneten gezegenler yönlendirici güçler olarak hareket ederek Dünya'ya ve insan bedenine etki ederler.

Aslan'ın fiziksel etkileri

Eskiden dört elementin "salgı" formundaki hareketlerinin insan aklına ve bedenine yansıdığı düşünülür. Bununla beraber burçların bedenin uzuvlarını ve organlarını etkilediğine inanılırdı. Sözgelimi Aslan belkemiği, sırt ve kalbe etki ederdi.

Kaderi Etkilemek

Ayrıca bkz.
El izi, sayfa 49
Tarot'un Asılmış Adamı, sayfa 227

Her çağdan ve uygarlıktan insanlar hayatın rastlantısal niteliklerini gözlemleyerek kaderlerinin ilahi bir el tarafından kontrol edildiği çıkarsamasını yapmışlardır. Mitolojide olduğu gibi sanatta da bu kavram sözgelimi çarkını çeviren Kader Hanım'la ya da yaşam ipliğini tutan Üç Kader Tanrıçası'yla sembolize edilmiştir. İnsanlar kaderlerini bir parça kontrol edebilmek için falдan, örneğin sembollerle dolu Tarot falından medet ummuş; kendilerini koruyacakları inancıyla muskalara sembolik anlamlar yüklemiş ve simya gibi karmaşık sembolik sistemler geliştirmişlerdir.

Kader Hanım'ın çarkı
Romalı yazar Boethius'un *De consolatione philosophiae* (Felsefenin Tesellisi) adlı eserinin Jean de Meung tercümesinden alınan 15. yüzyıla ait bu illüstrasyonda Kader Hanım çarkını döndürürken görülüyor. Çarkıfeleğin dönmesiyle insanların talihleri tersine dönerek sosyal konumları altüst olur.

Çarkıfelek

Çarkıfelek hayatın öngörülemezliğini simgeler: öyle ki toplumun en tepesindekiler bir süre sonra kendilerini en altta bulabilirler, bunun tersi de geçerlidir. Genellikle başında tacıyla ama bazen de gözleri bağlı resmedilen Kader Hanım (öncülleri Tyhke ve Fortuna adlı tanrıçalardır) Rönesans sanatında çarkını çevirirken gösterilir.

Üç Kader Tanrıçası

Greko-Romen tanrıçaları Moiraların (Lat. *Parcae*) ya da Üç Kader Tanrıçası'nın insanın kaderi üzerinde kontrol sahibi olduğuna inanılır, bu da ellerinde tuttukları iplikle sembolize edilirdi. Üç kız kardeşten Lakhesis'in çubuğu ipliği ölçer, Klotho'nun örekesi örer ve Atropos'un makası da keser. Böylece bu üç işlem doğum, yaşam ve ölüme karşılık gelir.

Hamsa* ya da *Hameş

Stilize edilmiş el biçimindeki bu muska genellikle *hamsa* ya da *hameş* (Arapça ve İbranicede beş anlamına gelir). Ortadoğu'da da Fatma'nın eli olarak bilinir. Nazara karşı korunmayı simgeler.

Nigredo

Simyacılığın büyük faaliyetinin ilk evresi olan *Nigredo* ölüm ve yeniden doğum için gereken arınmayla eş tutulur. Bir tabut içinde kral (Sol) ve kraliçenin (Luna) bedenleriyle sembolize edilir.

Yıldırım düşen kule

Tarot'un Büyük Sır kartlarından biri olan 16. yüzyıla ait bu kartta, kuleye yıldırım düşmesiyle aşağı düşen iki adam betimlenir. Vahiy ya da cezalandırma yoluyla dünyevi bağlardan kurtulmayı sembolize eder.

Fantastik Yaratıklar

Ayrıca bkz.
Ba. sayfa 29

Fantastik yaratıklara her kıtanın sanatında rastlanır. Peki, ama var olmadıkları halde neden böyle gök, deniz ve kara canavarları hayal edilmiştir? Bu sorunun cevabı onların sembolik anlamında yatar, zira her bir yaratık, varlığı her daim güçlü bir şekilde hissedilse de yaşamın bilinmeyen ya da gerektiği gibi anlaşılamayan bir yönünü temsil eder. Dolayısıyla bu melez yaratıklar, Triton'da temsil bulduğu üzere, deniz gibi doğanın gizemli diyarlarına; rasgele yıkıp geçen güçlere (Khimaira); insanoğlunun doğasının hayvansı ve köşnül yönüne (Minotauros ve Sirenler); veya ölüm korkusuna (Cerberus) işaret ederler.

Sirenlerin şarkıları
Gemisiyle Sirenleri ardında bırakan Odysseus/Ulysses'i betimleyen bir mozaik. Geminin mürettebatı Sirenlerin şarkılarını duymamak için kulaklarını mumla tıkamışken, Odysseus/Ulysses yelken direğine bağlanmış olduğundan herhangi bir tepki veremiyor.

Triton

Triton Poseidon ve Amphitrite'nin oğlu olduğu halde, "Tritonlar" deniz adamlarını, yani erkek gövdesi ile balık ya da yunus kuyruğu karışımı deniz varlıklarını ifade eder. Genelde sarmal deniz kabuğundan borusunu üflerken betimlenen Triton denizlere hükmeden gücü temsil eder.

Khimaira

Yunan mitolojisinde Khimaira aslan başına, keçi gövdesine, ucunda yılan kafası olan bir kuyruğa ve bazen de fazladan bir iki hayvan kafasına sahiptir. Fırtınaların ete kemiğe bürünmüş hali olan bu canavar, kahraman Bellerophontes onu defedene kadar yeryüzünü ve denizleri yerle bir eder.

Sirenler

Yunan destanı *Odysseia*'da betimlenen Sirenler, karşı konulmaz çekicilikteki şarkılarıyla, denizcileri kasten tuzağa düşüren deniz perileriydi. Sıklıkla, örneğin antik çömleklerde, kadın başlı kuşlar olarak resmedilen Sirenler haz düşkünlüğünün yol açabileceği olası felaketleri simgeler.

Cerberus

Yunan mitolojisinde Cerberus ölüler diyarı Hades'in kapısını koruyan ve hiçbir canlıyı oraya sokmayıp hiçbir ölüyü de oradan kaçırmayan üç başlı yırtıcı bir köpekti. Arada bir kandırılmış olsa da, Cerberus dehşet veren ölümü ve ölümün kaçınılmazlığını temsil eder.

İnsan Varoluşunun Alegorileri

Ayrıca bkz.
Mmere dane, sayfa 69
Daphne, sayfa 173

Sanat sembolizm yoluyla gözle görünenden çok daha derin anlamlar aktaran alegorilerle mükemmel uyuşur. Bu tip alegoriler örneğin insan ömrüne, ya da istedikleri kadar güzel ya da güçlü olsunlar, sonuçta herkesi ölümün beklediği uyarısına işaret ederler. Ölüm Batı'nın *Vanitas* natürmortlarının ve Rönesans dönemindeki alegorik zafer tablolarının odak noktasıydı. İnsan deneyiminin hayati unsurları olan beş duyu veya Hıristiyanlık erdemleri gibi bazı ortak temalar genellikle uygun bir vasfı, tabiatı ya da özelliği sembolize eden simgeler taşıyan kadın figürleriyle temsil edilirdi.

Memento mori
Fransız sanatçı Philippe de Champaigne'in (1602-74) bu karanlık ve kasvetli tablosu yaşamın kaçınılmaz olarak ölümle sonlanacağının sakınmasız bir hatırlatıcısıdır. Lale uçucu güzelliği sembolize ederken, kum saati gelip geçen zamanı, kurukafa ise –iskelet parçası olarak– ölümü temsil eder.

Koku alma duyusu

Beş duyu (işitme, görme, koku alma, tat alma ve dokunma) Batı sanatında, her biri temsil ettiği duyunun özelliklerine uygun simgeler taşıyan beş kadın tarafından resmedilir. Örneğin Koku, elinde hoş kokulu çiçekler tutar. Menekşe gibi kokulu çiçekler farklı alegorik bağlamlar içerisinde de kokuyu sembolize edebilir.

As ya da kakım

İffet bir zamanlar Hıristiyan Avrupa'sında öyle değerli bir vasıftı ki sanat eserlerinde bir erdem olarak kişileştirilirdi. İffet Rönesans ve Barok tablolarında, bembeyaz kürküyle (gerçi kuyruğu siyah kalırdı) bekâreti simgeleyen as ya da kakımla temsil edilirdi.

Defne dallarından çelenk

Defne dallarından çelenk ilk olarak Greko-Romen sanatında, güneş tanrısı Apollon/Apollo daima yeşil kalan yapraklardan oluşan tacıyla resmedildiğinde görüldü. Antik Roma'da askeri zaferle bağdaştırılsa da, geleneksel bir simge olan "defne yapraklarıyla süslenmek" kişinin onurlandırılmaya layık olduğunu göstererek aslında şiir ve müzikteki başarılara dikkat çekerdi.

İskelet

Dünyanın her yerinde ölümün doğal sembolleri olan iskelet ve kurukafa, Ortaçağ'dan beri *memento mori* deyişiyle (Latincede "Unutma ki bir gün öleceksin" anlamına gelir) birlikte Avrupa sanatında yer bularak, hepimizi ölümün beklediğine dair sembolik bir mesaj vermişlerdir. Bu nedenle maddi başarı sembolleriyle yan yana konuldukları da görülür.

Giriş

Ayrıca bkz.
Kızıldeniz kalkanı,
sayfa 33

Tarih öncesinden bu yana insanoğlu geçmiş, bugün ve gelecekle, kutsal ya da dünyevi olanla, insanı olmanın esaslarıyla ve en soyut felsefelerle ilgili derin kavramları ifade etmek için sanat eserlerinden faydalanmıştır. Konuları ya da sanatsal üslupları birbirinden ne kadar farklı olursa olsun, o kavramları aktarmak için kullanılan imgelerin dünyanın her tarafında birbirine benzemesi, insanoğlunun resimler ve sembollerle düşünmeye yatkınlığının ne kadar kadim ve temel olduğunu gösterir. İleriki sayfalarda Afrika, Amerika, Asya, Avrupa ve Okyanus ülkelerinden çeşitli sanat biçimlerinin aktardığı sembolik mesajlarla tanışacaksınız.

Pschent
Her kültürün sanatında başlık onu takanın kimliği hakkında birtakım bilgiler verir. Tarihöncesi Mısır dönemine ait üstteki illüstrasyonda, firavunun taktığı *pschent* (çifte taç) başlığında Aşağı Mısır tacı *deshret* (kırmızı) ile Yukarı Mısır tacı *hedjet* (beyaz) birleştirilmiş, böylece firavunun birleşmiş "iki ülke" üzerindeki hâkimiyeti simgelenmiştir.

Esin kaynağı
İtalyan sanatçı Giorgio Ghisi'nin oyma baskısından yola çıkılarak yapılmış olan 16. yüzyıla ait bu Fransız tablosunda Greko-Romen tanrısı Apollon/Apollo Parnassus Dağı'nda müzik icra ederken görülüyor. Sularından şiirsel esin akan Castalia Şelalesi'nin yanı sıra dokuz esin perisi (Musalar) ve Pegasus da resmedilmiş.

Şakti

Hindu ve Budist Tantra sanatı geleneğinde şakti (etkin dişil ilahi enerji) tanrı Şiva'yla (edilgen) ya da bir Budist tanrısıyla sanımsı bir şekilde kucaklaşmış bir tanrıça olarak resmedilir. Üstteki *yab-yum* ("baba-anne") duruşu şaktinin canlandırıcı ve yaratıcı gücünü simgeler.

Ahtapot

Doğadan esinlenilmiş semboller aynı anda hem çok basit hem de çok karmaşık olabilir. Örneğin ahtapot denizi temsil eder; ancak tarihöncesi Akdeniz sanatında resmedildiği şekliyle, uçları spiral şeklinde kıvrılmış dokunaçları nedeniyle, aynı zamanda da hareket enerjisi, yaratıcı ve yıkıcı güç ve şimşekle özdeşleştirilir.

El izi

En eski sembolik resimlerden biri. Avustralya'nın Queensland Adası kaya sanatına ait kırmızı toprak boyasıyla çıkarılmış el izi desenidir. Tarihöncesi Güneybatı Amerikan sanatında da görülen bu kimlik sembolünün mevcudiyeti, kan bağını ve korunmayı temsil ettiği düşünülür.

Fıskıye

Avrupa sanatında fıskıye esin veya bilgi gibi arzu edilir bir niteliğin kaynağını ("memba") ima ederken genellikle alegorik bir sembol olarak kullanılır. İçinden su fışkırdığı için de yaşam, yaratıcılık ve şifa kaynağı olarak suyun pozitif sembolizmini paylaşır.

AFRİKA Giriş

Ayrıca bkz.
Mısır hiyeroglifleri: firavunun beş ismi, sayfa 66–67
Popüler Hindu tanrıları, sayfa 106–7
Budizm'in Yedi Hazinesi sayfa 116–17

Afrika'da yaşayan insanların çevrelerindeki doğal dünyayla kurdukları yakın ilişki, gökyüzünde, karada ve denizde gördükleri her şeye derin sembolik anlamlar yüklemeleriyle sanatlarında açıkça görülür. Örneğin Antik Mısırlılar dünya görüşlerini resmederken, çevrelerinde gözlemledikleri canlılarla açık paralellikler kurmuşlardır. Kabile aidiyeti, savaşçı kimlik ve kan bağıyla ilgili konular da benzer şekilde doğadan esinlenilen semboller aracılığıyla aktarılmıştır. Keza Mısır hiyeroglifleri ve Ashantilerin *adinkra* motifleri (*bkz. s. 68-71*) Afrikalıların karmaşık kavramları ifade ettikleri, birçoğu doğadan esinlenilmiş sembolik sistemlerden sadece ikisidir.

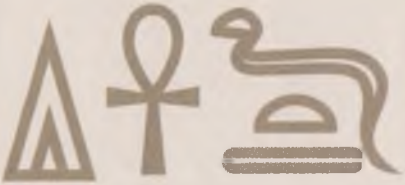

Hiyeroglif sembolleri
Mısır'ın Deir el-Bahri bölgesindeki Hatşepsut defin tapınağında bulunan rölyefe ait bu hiyeroglif detayında Firavun III. Thutmosis'in (hk. MÖ 1479-1425) kartuşlar içindeki taht ve doğum isimleri görülüyor. Sol üst köşedeki doğan firavunun Horus ismini gösterir (*bkz. s. 66*). Sağ alt köşede ise "ebedi hayat bahşedilmiş" deyişi görülebilir.

Taveret

Antik Mısır'da çocuk bekleyen anneler doğum tanrıçası Taveret'in himayesine sığınırmış. Hamile göbeği ve sarkan göğüsleriyle zihinlerde canlandırılan Taveret'in bedeni, ağırlıklı olarak yavrularını saldırganca savunan hipopotam biçiminde tasarlanmış, timsah kuyruğu ve aslan pençeleriyle de yırtıcılığı pekiştirilmiştir.

"Ebedi hayat bahşedilmiş"

Bu beş hiyeroglif sembolü Mısır sanatında sıklıkla firavunlar için kullanılan bir deyişi ifade eder: "ebedi hayat bahşedilmiş". Üçgen hiyeroglifi koni şeklinde kesilmiş bir ekmek dilimini gösterir, "bahşedilmiş" anlamına gelir: tepesine ilmek atılmış haç (*ankh*) "hayat" demektir: "ebedi" ifadesini veren hiyeroglif ise kobra, ekmek somunu ve toprak parçasıyla sembolize edilmiştir.

Fil

Fil, zekâsı, uzun yaşaması, büyüklüğü, gücü ve doğal hayatta düşmanı olmayışı (insanlar dışında tabii) nedeniyle Afrika'da hayranlık, korku ve saygı uyandırmış, bundan dolayı da kabile reisleri ve krallarla özdeşleştirilmiştir. Dolayısıyla fil Afrika sanatında bilge, müşfik ve de güçlü bir lideri simgeler.

Sankofa

Sankofa motifi Ashanti (ya da Asante) insanlarının *adinkra* sembollerinden biridir. Yumurtasını geri koymak için kafasını çevirmiş kuş betimlemesi "geri dön ve onu getir" mesajı vererek, kişinin geleceği verimli kılmak için geçmişine dönmesi gerektiğini ima eder.

Yoruba Tanrıları

Ayrıca bkz.
Thor'un çekici,
sayfa 25

Afrika'nın batısındaki Yoruba insanlarının taptıkları tanrılara topyekün *orişa* (ya da "tanrılar" anlamına gelen *orisa*) denir. Çok sayıda *orişa* olduğu halde, hepsi sanat eserlerinde betimlenmemiştir ve çoğu zaman karmaşık özellikler gösterdiklerinden, onlarla ilişkili semboller görece değişkendir. En sık tasvir edilmiş olanlar doğanın çok çeşitli güçlerini temsil edenler ya da arketipsel önemi olanlardır. Bunların arasında fırtına tanrısı kaprisli Şango, ana tanrıça Yemoja, savaş tanrısı Ogun, avcılık *orişa*sı Oşosi ve aşk tanrıçası Oşun sayılabilir.

Oşun
Şango'nun üç karısından biri olan Oşun Nijerya'nın Oşun (ya da Osun) Nehri'yle özdeşleştirilmiş ve bu nedenle tatlı suyla bağdaştırılmıştır. Gelgelelim esasen cinsel aşk ve güzellik tanrıçası olarak ululanır; elinde bir aynayla sembolize edilmesinin nedeni de bu olabilir.

Cinsel güç ve şiddet
Afrika'nın batısındaki Benin Cumhuriyeti'ne ait bu eserde Tanrı Şango'nun iki başlı baltasının stilize edilmiş yorumu tüm dikkatleri üzerinde topluyor. Şango'ya öylesine güçlü bir erillik ve doğurtkanlık atfedilir ki (aynı zamanda da ikizlerin koruyucusuydu) rahipleri onun bu cinsel gücünü dengelemek için kadın kıyafeti giyer.

Şango

Eskiden Oyo'nun savaşçı ve acımasız büyücü kralı olan amansız Şango, öldükten sonra Yoruba'nın gök gürültüsü ve şimşek tanrısı olarak ilahlaşır. Yeryüzünde öfkesini kabartanlara fırlattığı şimşekleri simgeleyen iki başlı balta başlıca sembolüdür.

Yemoja

*Orişa*ların birçoğunun anası olan Yemoja anneliğin ve Ogun Nehri'nin ilahi temsilcisidir (özellikle su ve doğurganlıkla bağdaştırılmasının nedeni de budur). Dolayısıyla balık kuyruğuyla ya da bir çift dolgun meme gibi anneliği çağrıştıran işaretlerle sembolize edilir.

Ogun

Ogun savaş ve kurban etmeyle ve yanı sıra Yorubalıların bıçak gibi geleneksel kesici silahlarının ana maddesi demir ve çelikle özdeşleştirilen bir *orişa*dır. O nedenle genellikle başlıca sembolleri olan palalar ve dehşet uyandıracak kadar geniş ağızlı bıçak veya kılıçlarla betimlenir.

Oşosi

Oşosi hayvanların ve de düşmanların avlanmasını sağladığına inanılan Yoruba *orişa*sıdır. Bu nedenle çoğunlukla avcıların geleneksel simgeleri olan yarım ay şeklindeki yayla ve ölümcül görünümlü bir okla sembolize edilir.

Mısır Tanrıları

Ayrıca bkz.
Mısır krallığı,
sayfa 64–65

Doğal dünya Mısırlı yazıcılar ve sanatçıların tanrılarının temsilinde kullandıkları sembollerin birçoğuna esin kaynağı olmuştur. Gökyüzüne baktıklarında, tezahürlerinden birine bürünmüş olarak gökyüzünü kateden güneş tanrısı Ra'yı gördüklerine inanırlardı; havada süzülen bir doğan onlar için Horus'u, daireler çizen bir çift çaylak ise İsis ve kız kardeşi Neftis'i temsil ederdi. Bu tanrıçalar çaylak kılığında, ölümü ve yeniden doğumu kendi sembolik temsiline zemin oluşturan erkek kardeşleri Osiris'i arayıp onun ardından yas tutarlardı. Ayrıca Hathor'a olduğu gibi İsis'e de ana tanrıça olarak tapınılırdı. Bu nedenle her iki tanrıça da inekleri beslerken betimlenirdi.

Osiris
Osiris öldürülüp parçalara ayrıldıktan sonra ceset parçaları toplanıp bir araya getirildi ve mumyalandı. Böylece yeniden canlanıp yeraltının ve yaşamdan sonraki dünyanın ölümsüz hükümdarı oldu. Ölümü yenmesi mumyalanmış bedeniyle, hükümdarlığı ise değnek, gürz ve *atef* tacıyla simgelenir.

Ana tanrıça İsis
İsis de Hathor da güneş diski ile öküz boynuzlarından oluşan bir başlıkla resmedilir. Firavun Horemheb (hk. MÖ 1319-1307) gömütündeki duvar resmine ait bu detayda, soldaki tahtı hiyeroglifi sayesinde tanrıçanın İsis olduğunu teşhis edebiliyoruz.

Ra

Mısır'ın güneş tanrısı Ra'nın birçok tezahürü vardır; örneğin doğan şeklinde temsil edilen Re-Horakti. En çok da, güneş diskini temsil eden (bazen üzeri *uraeus*la kaplanmış olarak; *bkz. s. 65*) ve genellikle kırmızı renkte bir çemberle sembolize edilmiş ve bu sık sık onun başlığı olarak betimlenmiştir.

Horus

Firavunla özdeşleştirilen Horus yüksekten uçarak her şeyi gören doğanla (bazen tümüyle bir doğan bazen de doğan başlı bir adam olarak) sembolize edilmişti. Tanrısal krallığın simgesi olduğu için çifte taç (*pschent*) giyerdi. Re-Horakti olarak temsil edildiğinde ise tacı bir güneş diskiydi.

İsis ve Neftis

İsis Osiris'in karısı (ve kız kardeşi) ve Horus'un annesidir. İsmi (Isis "taht" demektir) tahtın hiyeroglif temsili olan başlığıyla (solda) sembolize edilir. Neftis İsis ve Osiris'in kız kardeşidir. Başlığı (sağda) isminin hiyeroglif biçimini gösterir: geniş bir konutu tarif eden dış duvarın tepesindeki kâse "Evin Hanımı" olarak okunur.

Hathor

Hathor'a ana tanrıça olarak tapınılır, dolayısıyla da genellikle emziren, süt veren inekle temsil edilirdi. Sığır sembolü genelde güneş diskini kapsayan sığır boynuzlarıyla kısaltılır ve bu aynı zamanda İsis'i de temsil ederdi. Her iki Mısır tanrıçası da farklı mitolojik geleneklerde Horus'un anası olarak bilinir.

Mısır Tanrıları

Ayrıca bkz. **Kybele,** sayfa 171

Mısır'ın Ölüler Kitabı'nda en çok anlatılan sahnelerden biri kalp tartma töreniydi. Osiris'in mahkeme salonundaki tanrılar arasında ilahi yazıcı Thoth, mumyalama tanrısı Anubis, hakikat ve adalet tanrıçası Ma'at vardı. Bu tanrıların her birinin –ve daha pek çoğunun– ana sembolünde esin kaynağı doğaydı. Zira Antik Mısırlılar çevrelerinde yaşayan varlıklar ile kutsal diyarda yaşayanlar arasında sembolik bir bağlantı kurmaya son derece yatkındılar.

Ma'at
Evrensel düzen ve uyum, adalet ve hakikat tanrıçası Ma'at genelde kafasına taktığı devekuşu tüyüyle temsil edilmişti. Varlığı, örneğin kalp tartma töreninde, hakikati temsil eden bu tüyle de sembolize edilirdi.

Kalp tartma töreni
Üçüncü Ara Dönem'den (MÖ 1070-712) kalma bir ahşap sandık üzerindeki bu detaylandırılmış sahne Anubis'i ölen kişinin kalbini başına küçük bir tüylü taç takılmış Ma'at figürüyle tartarken gösterir. İbis başlı Thoth, tahtta oturan Re-Horakti'nin huzurunda, ölen kişinin "temize çıktığını" gösteren neticeyi kaydediyor.

Anubis

Nekropolis tanrısı Anubis siyah bir çakal veya köpekle simgelenirdi: zira gömü alanlarında köpekgillere sıkça rastlanırdı ve Anubis'in Mısırlıların mezarlarını bu leşçil hayvanlardan koruyacağı varsayılırdı. Bir *psychopomp* yani "ruh kılavuzu" olan Anubis ayrıca ölüleri Osiris'in mahkeme salonuna götürürdü.

Thoth

Ay, bilgelik, bilgi, ölçüm tanrısı ve ilahi yazıcı Thoth iki hayvanla sembolize edilmiştir: Habeş maymunu ve ibis. Dolunayı taşıyan hilal şeklindeki aydan oluşan başlığı onun ayla bağlantısını vurgular ve ayrıca çoğu kez yazıcı aletleriyle betimlenir.

Sekhmet

Savaş tanrıçası ve hastalık getiren Sekhmet ("Kudretli Olan") dişi aslanla temsil edilirdi. Bu dişi aslan şekli onun vahşi ve saldırgan olduğunu gösterir, aynı zamanda da kızgın güneşi sembolize ederdi: zira altın sarısı aslanlar güneş varlıklarından sayılır ve Sekhmet'in Ra'nın –ya da "göz"ün– kızı olduğuna inanılırdı.

Khepri

Mısırlılar dışkı öbeği iten bokböceği ile güneşin gökteki hareketi arasında paralellik kurmuş, yuvarlak öbekten çıkan yavru bokböceklerini güneşin şafak sökerkenki görüntüsüne benzetmiştir. Dolayısıyla bokböceği Khepri'yi, yani güneş tanrısının sabah görünümünü simgeler.

Mısır'ın Kutsal Sembolleri

Ayrıca bkz.
Üçüncü göz, sayfa 123
Kelt haçı, sayfa 174

Mısır sanatında en sık görülen semboller arasında, hayat, sağlık, refah ve sonsuzluk gibi insanoğluna dair en temel ve en önemli kavramlara işaret eden semboller vardır. *Ankh*, Horus'un gözü, asa (*uas*) ve *shen* halkasıyla gösterilen bu sembollerin güçlü sihirli özellikleri olduğuna inanılırdı. İnsanlar muska biçiminde tasarlanan bu sembolleri takar veya taşırdı, aynı zamanda da ölülerin yeniden dirilmesine yardım edeceği ve dirilişten sonra sonsuza dek sorunsuz bir hayat sürmelerini sağlayacağı umuduyla naaşla birlikte gömerlerdi.

Ankh
Ankh ebedi yaşamı simgeler. Kimine göre bir anahtar, kimine göre bir sandalet kayışı şeklindedir; oval ve "T" şeklindeki haç kombinasyonu ise erkeklik ve dişiliğin ya da İsis ve Osiris'in birleşimini veya ölümü yenmeyi temsil eder.

Hayat ve güç
Kom Ombo'daki Sobek ve Haroeris Tapınağı'nda yer alan Ptolemaios Hanedanı (MÖ 304-30) dönemine ait bu dekoratif alçak kabartma detayında, bir *ankh*a asaları tutmaya yarayan iki kol verildiği görülür. Asaların baş kısımları hayvan başlarıyla olan bağlantılarını vurgulamaktadır.

Horus'un gözü

Horus'un gözü (*udjat*) sağ ya da sol göz şeklinde tasvir edilirdi. İkisi de kutsal Horus doğanının her şeyi gören gözünü temsil etse de, sol göz ayı, sağ göz ise güneşi belirtirdi. *Udjat* sağlığı, kuvveti, bütünlüğü ve mükemmeliyeti simgelerdi ve onun kötülüğe karşı koruyucu gücü olduğuna inanılırdı.

Asa

Mısır tanrıları ellerinde *was* yani asayla resmedilirdi ve tanrıların elinde tuttuğu asa, özellikle zenginlik ve esenliğe işaret edilmiyorsa, temelde "iktidar" ve "hükümdarlığı" sembolize ederdi. Açılı üst ucu ve çatallı alt ucuyla asanın tasarımında bir hayvanın başı ve ayaklarından esinlenilmiş olabilir.

***Shen* halkası**

Başı ve sonu olmadığından *shen* halkası yaşam ve ölüm döngüsünü veya sonsuzluğu simgeler. Halkaya eklenen yatay şerit, halka biçimini oluşturan düğümlü ipin iki ucunu gösterirken, merkezdeki dairesel şekil *shen* halkasına koruyucu güneşle ilgili olumlu çağrışımlar katar.

Mısır'ın Kutsal Sembolleri

Ayrıca bkz.
Lotus, sayfa 113
Lotus, sayfa 123
Lotus çakrası, sayfa 140

Genel olarak Mısır sanatında görülen birçok sembolik öğe, firavunun krallığının ve tebaasının başarısı ve refahı için hayati bir önem taşıdığı kabul edilen birlik, uyum ve istikrar ilkelerini sadece onaylamak değil, aynı zamanda da sihirli bir şekilde harekete geçirmek üzere tasarlanmıştır. Bu yolla lotus çiçeği ve papirüs bitkisi gibi doğadan esinlenilmiş sembollere katman katman anlamlar (hem tekil hem ikili) yüklenirken, ikilik ve süreklilikle ilişkili derin kavramları ifade etmek için de *sema-taui* motifi ve *djed* sütunu gibi başka semboller geliştirilmiştir.

Öteki dünyada yeniden doğmak
19. Hanedan döneminde (MÖ 1307-1196) yaşamış Khabekhent'in ve karısının ahşap lahit üzerine resmedilmiş ikili bir portresi. Horus'un bir çift koruyucu gözü tarafından gözetlenen çiftin çevresi, yeniden doğumu sembolize etmek üzere belirgin bir şekilde betimlenen lotus çiçekleriyle süslenip şenlendirilmiş.

Lotus bitkisi

Güzel ve hoş kokulu mavi lotus çamurlu sularda yetiştiği ve güneş ışınları vurunca açıp günbatımıyla yapraklarını kapadığı için, kadim sularda yaşamın doğmasını ve yanı sıra doğurganlığı ve ölümden sonra dirilişi simgeler. Lotus aynı zamanda Yukarı Mısır'ı temsil eder.

Papirüs bitkisi

Kaba "kâğıt" tabakalarının ve daha birçok faydalı şeyin yapımında kullanılan papirüs bitkisi Mısırlılar için çok değerliydi. Yaratılıştan sonra meydana gelmiş ilk tepede yetiştiğine ve gökyüzünü tuttuğuna inanılan papirüs bitkisi yaşamın serpilmesi, sağlık ve mutluluk anlamına gelir, aynı zamanda da Aşağı Mısır'ı simgelerdi.

Sema-taui

"İki ülkenin birliği" (Aşağı ve Yukarı Mısır) anlamına gelen *sema-taui* sembolü firavunun tahtını sık sık süslemiştir. Merkezinde, soluk borusunu ve ciğerleri temsil eden *sema* ("birlik") hiyeroglifi vardır ve çevresindeki lotus ile papirüs bitkilerini (sırasıyla Yukarı ve Aşağı Mısır'ı temsil ederler) birbirlerine bağlamıştır.

Djed

Djed sütunu başlangıçta doğurganlık sembolüydü, ancak zamanla yüce Osiris'in belkemiğini, yani istikrarı temsil etmeye başladı. "*Djed*'in yükselmesi" töreni firavunun yıldönümü ya da ölümünde canlandırılırdı ve sıradan Mısır halkı bu güçlendirici sembole ait temsillerle birlikte gömülürdü.

Masai Kalkanları

Ayrıca bkz.
Kızılderili kalkanı, sayfa 33
Avrupa'nın armalı kalkanları, sayfa 33

Afrika'nın doğusunda yaşayan Masai halkının savaşçılarının (*moran*) yaptıkları kalkanlar gün geçtikçe birer sanat formu olarak görülmekle birlikte, hem savunma amacı taşır hem de yüzeylerini süsleyen semboller yoluyla sahipleri hakkında birçok bilgi aktarırlar. Masai halkının erkek çocukları uygun yaşa geldiklerinde, *moran* yani savaşçı sıfatını kazanmaya layık olduklarını ispatlamadan önce hep birlikte sünnet edilirlerdi. Manda derisiyle kaplı oval şeklindeki kalkanlar üzerine resmedilen semboller (*sirata*) onların *moran* olduğunu ilan ederken hem bağlı oldukları klanı ve yaş kümesini hem de (zamanla) gösterdikleri bireysel kahramanlıkları ifade ederdi. Kullanılan temel renkler siyah, beyaz ve griydi; kırmızı kendini kanıtlamış savaşçılara ayrılmıştı.

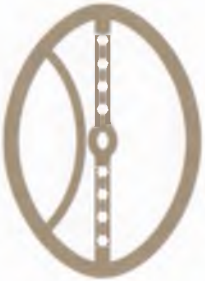

Masai savaşçısının işaretleri
Daha ilk bakışta bir Masai *moran*ına ya da savaşçısına ait olduğu anlaşılan bu manda derisiyle kaplı kalkan, *sirata segira*yla, yani stilize edilmiş deniz salyangozu kabuklarından oluşan dikey bir çizgiyle ikiye ayrılmış. Kalkan onu kullanan kişinin savaşçı kardeşleri, kişisel geçmişi ve savaştaki performansı hakkında bilgi veren sembolleri de sergilemektedir.

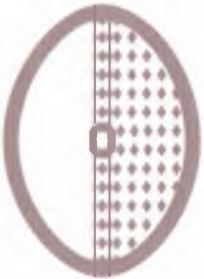
Sirata segira

Kalkanın ortasından geçen *sirata segira* deseni onu dikeyine keserek iki eşit parçaya böler. *Sirata segira*yı oluşturan motif ve renkler çeşitli olsa da, geleneksel olarak gücün ve talihin sembolü olan deniz salyangozu kabuğu üzerine kuruludur.

Yaş kümesi ve klan sembolleri

Aynı yaş kümesinde ya da klanda olanların kalkanlarında genelde solda olmak üzere aynı elips biçimli motifler bulunur. Dolayısıyla bu şekiller ortak deneyim veya kan bağıyla birbirine kenetlenmiş belirli bir *moran* grubunun aidiyetini simgeler.

Kişisel semboller

Önden bakıldığında, kalkanın sağ tarafını süsleyen semboller genelde ona sahip olan *moran* hakkında kişisel bilgiler verir. Örneğin bu semboller belirli bir aile grubuna aidiyetin işareti ya da takdire değer bir kahramanlığın kaydı olabilir.

Sirata el langarbwali

Sirata el langarbwali denilen kırmızı leke ya da çiçek motifi bir askerin savaş meydanında kazandığı madalyaya benzetilebilir, çünkü çarpışma esnasında sergilenen sıradışı cesareti ifade eder. *Moran* bu sembolü ancak bir şefin onayıyla kalkanına çizebilir.

Mısır Krallığı

Ayrıca bkz.
Pschent, sayfa 48
Osiris, sayfa 54

Antik Mısır sanatı tanrılara da ölümlülere de yer verirken, dünya üzerindeki yaşamı boyunca Horus'un kutsal temsilcisi olduğuna inanılan ve ölümünden sonra Osiris'le özdeşleştirilen firavun figürü onların arasında benzersiz bir konuma sahiptir. Firavunun kişiliği, çeşitli kral portrelerinin, bazıları Yukarı ve Aşağı Mısır'ın uyum içerisindeki birlikteliğini anıştıran çeşitli sembolik unsurlarıyla –bilhassa taçlarla– ayırt edilir. *Nemes* başlığı; *uraeus*; takma sakal; değnek ve gürz; boğa kuyruğu gibi başka kraliyet simgeleri de onun kutsal hükümdarlığını sembolize eder.

Nemes başlığı
Firavunun *nemes* başlığı, kumaş aşağı inip omuzların ön kısmından sarkarak sırtta toplanacak şekilde şeritli sert keten bezden yapılırdı. Başlığın aslan yelesine, yani güneş ve Ra'yla ilişkilendirilen aslana benzemesinden dolayı sembolik bir anlamı vardı.

Yeraltı dünyasının kralı
Firavun Horemheb'in (hk. MÖ 1319-1307) Krallar Vadisi'ndeki mezarına yapılmış bir duvar resminde Osiris'in mumyalanmış figürü betimlenir. Başında *atef* tacı, elinde değnek ve gürzle görülen yeraltının kralının yeşil teni bitkisel yaşamı ve yeniden doğumu simgeler.

Uraeus

Krallığa saldıracak herhangi bir güce ateşli zehir tükürmek üzere firavunun gözlerinin üstünde durup saha kalkmış kobra yılanı *uraeus* tanrısal korumayı simgeler. *Uraeus* genellikle kobra tanrıçası Udjat'ı temsil eder. Ancak Ra'nın gözünü de işaret edebilir.

Takma sakal

Firavunun kayışla bağlanmış sert görünüşlü takma sakalını doğalmış gibi göstermek için herhangi bir çabaya gerek duyulmamıştır, çünkü bu onun hükümdar statüsünün sembolüdür. Bu tip bir sakal ucu kıvrık olarak betimlendiğinde, amaç kral ile Osiris, yani yeraltı dünyasının ilahi hükümdarı arasında bağ kurmaktır.

Değnek ve gürz

Mısır'ın krallık simgelerinin önemli sembolik öğelerinden biri olan değnek (aslen çiftlik hayvanlarını kontrol etmek için kullanılırdı) ve gürz (eskiden kamçı ya da sinek kovucu olarak kullanılmış olabilir) kralın otoritesini temsil eder. Ayrıca firavun ile onun gibi bu aletleri taşıyan yeraltı dünyasının kralı Osiris arasında bağ oluştururlar.

Boğa kuyruğu

Firavun çoğu kez beline bağlanmış stilize bir kuyrukla betimlenir. Bu boğa kuyruğunu temsil eder ve amaç firavunun tabiatındaki hayvani kuvveti, saldırganlığı ve cinsel gücü sembolize etmektir; bunlar sıklıkla "güçlü boğa" olarak anılan hükümdarların ideal nitelikleri olarak görülür.

Mısır Hiyeroglifleri: Firavunun Beş İsmi

Ayrıca bkz. **Horus,** sayfa 55

Horus ismi
Firavun, krallık konutunun kerpiç cephesini ve arkasındaki duvarları temsil eden dikdörtgen şeklinde bir çerçevenin (*serekh*) tepesine tünemiş doğanla gösterilen tanrı Horus'la özdeşleştirilir. Firavun'un Horus ismi bu *serekh*'un içine yazılmıştır.

Antik Mısır'da her firavunun beş "resmi" ismi vardı: Horus ismi; İki Hanım'ın ismi; Altın Horus ismi; taht ismi yani *praenomen*; ve doğuştan gelen isim yani *nomen*. Doğuştan gelen isimler kişiden kişiye değişse de, unvanın cinsini göstermek için aynı hiyeroglif semboller kullanılırdı. Mısır sanatında karşınıza çıkan bu görsel işaretler kralın bir ya da birden fazla ismi olduğuna dikkatinizi çekecektir. Bir *praenomen*i veya *nomen*i teşhis etmenin bir başka yolu da onları çevreleyen oval kartuşlara (*shenu*) bakmaktır.

Firavunlukta veraset
18. Hanedan dönemine ait Tutankamon mezarındaki duvar resminde, Tutankamon (sol) ve ardılı Ay (sağ) figürlerini isimlendiren iki çift oval kartuş görülüyor. Ay, Tutankamon'un mumyası üzerinde, ölenin duyularını yeniden canlandırdığına inanılan bir ayin olan ağzın açılması törenini icra ediyor.

İki Hanım'ın ismi
Akbaba ve şahı kalkmış kobra hiyeroglifleri, sırasıyla Yukarı ve Aşağı Mısır'ı temsil eden ana tanrıçalar Nekhbet ve Udjat'ı simgeler. Her birinin üstünde durduğu sepet (*neb*) ise "hanım"ı –ya da efendiyi– gösterir. Bu gruplandırma firavunun "İki Hanım"ını ya da *nebti* yani ismini tanımlar.

Altın Horus ismi
Firavunun Altın Horus ismini vurgulayan hiyeroglif işareti iki bileşenden oluşur: gösterişli bir tabure (esasen "altın" anlamına gelen hiyeroglif sembolik olarak hem güneşi hem de yok edilemezliği ima eder) ile onun üstüne tünemiş bir doğan (kutsal Horus'u işaret eder).

Taht ismi
Saz bitkisi ve arı hiyeroglifleri "saz bitkisinden ve arıdan gelen" anlamına gelir ve bu da firavunun taht ismidir (ayrıca onun *praenomen*i ya da *nesu-bity*si olarak bilinir). Saz bitkisi Yukarı Mısır'ı, arı ise Aşağı Mısır'ı simgeler ve böylece unvan "Yukarı ve Aşağı Mısır Kralı" anlamına gelir.

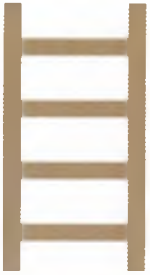

Doğuştan gelen isim
Firavunun doğuştan gelen isminin (*nomen*) başına kaz ya da ördek (*se*) ve güneş (*re*) hiyeroglifleri konur: bu nedenle buna *se-re* ismi de denir. *Se* "oğul" anlamına gelir, *re* ise Ra'yı, yani Güneş tanrısını gösterir. Böylece bu ikili sembol "Ra'nın oğlu" olarak kralın tanrısallığını ilan eder.

Adinkra Sembolleri

Ayrıca bkz. **Eşmerkezli çemberler,** sayfa 243

Batı Afrika'da Gana'da yaşayan Ashanti (ya da Asante) halkı tarafından geliştirilmiş *adinkra* semboller topluluğu yüzlerce motiften oluşur. Bunların başlangıçta cenaze merasimlerinde kullanılan kumaşlara basıldığı, ancak sonradan giderek yaygınlaştığı düşünülür. Bugünse el yapımı nesnelerden mimariye, dokumadan şölen kıyafetlerine her tür nesneyi süslemektedirler. Bazı *adinkra* sembollerinin özgün anlamları unutulmuş olsa da, çoğu popüler *adinkra* evrensel –örneğin kutsala ve ölüme dair– ilkeleri ifade eder ya da geleneksel bir deyişin sembolik kısaltması olarak kullanılır.

Owuo atwedee
Adinkra sembolik sistemine göre *owuo atwedee* motifi, yeryüzündeki vaktimiz sona erdiğinde bizi bu dünyadan öteki dünyaya çıkaran ölüm merdivenini temsil eder. Dolayısıyla, hepimizin günü gelince öleceğini hatırlatarak bize erdemli bir hayat sürmeyi tavsiye eder.

Tanrı andaçları
Gana, Kumasi'deki geleneksel bir tapınakta yer alan duvar resminden alınan bu detayda iki *adinkra* sembolü sergilenmektedir. Serbest çeviriyle "Tanrı cennettir" anlamına gelen *Nyame biribi wo soro* sembolünün altında görülen *Gye Nyame*, Tanrı'nın, yüzünü ona çevirenlerin sesini duyup onlara yol göstereceğini söyler.

Mmusuyidee

Mmusuyidee adinkra motifi kutsiyeti ve aynı zamanda iyi talihi sembolize eder. Bazı yorumlara göre, bu işaret kedinin titizlikle kendini temizleyip pisliklerden arındırmasını akla getirir, dolayısıyla saflığı, kötü talihin defedilmesini ve kutsanmışlığı ifade eder.

Adinkrahene

Adinkrahene "*adinkra*nın kralı" demektir ve bu motif *adinkra* sembollerinin en önemlisi kabul edilir. Birçok emsaline esin kaynağı olduğu düşünülen *adinkrahene*'nin ilk anlamı liderlik vasfıdır: eşmerkezli üç çember şefliği, yayılmayı ve yandaşları işaret eder.

Mmere dane

Mmere dane motifi *adinkra* sembolik dilinde bize "zaman geçiyor" demektedir. Birbirinin ayna imgesi üçgenler zaman ölçen kum saatini akla getirir: onları birleştiren çember ise hiçbir şeyin sabit veya aynı kalmadığının teminatı olan zamanın sürekli hareket halindeki sonsuz çevrimini temsil eder.

Gye Nyame

En popüler *adinkra* sembollerinden biri. "Tanrı hariç" anlamına gelen ve insanın "Tanrı'dan başka" hiçbir şeyden korkmaması gerektiğini ifade eden *Gye Nyame* motifidir. Dolayısıyla bu şekil bir yerde Nyame'nin mutlak gücünü ve evrensel üstünlüğünü belirtmektedir.

Adinkra Sembolleri

Ayrıca bkz.
Aziz Andreas,
sayfa 185
Koç, *Aries,*
sayfa 219

Çağrıştırdıkları atasözlerine, hikâyelere ve kavramlara aşina olanlar *adinkra* sembollerinin dekoratif tasarımlardan ibaret olmadığını, "nasıl yaşamalı" sorusu hakkında anlamlı mesajlar ve akıllıca öğütler içeren bir başvuru kaynağı olduğunu bilirler. Ne ki bazı *adinkra* sembolleri öyle stilize edilmiştir ki, konuya yabancı olan bir kişinin özellikle de şekillerden yola çıkarak anlamları hakkında bir tahminde bulunması zordur. Gerçi, tarak biçiminin kolayca seçildiği *duafe* deseni örneğinde olduğu üzere, daha temsili sembolleri yorumlamak o kadar da zor değildir.

Ayin tarağı
Ashantilerin cenaze törenlerinde kullandığı düşünülen soldaki ahşap tarak ile *duafe adinkra* sembolü arasında su götürmez bir bağlantı vardır. Tarağın sapının ortasındaki yüz, bir doğurganlık sembolü olan *akuaba* figürünü andırır.

Nyame nnwu na mawu

Dört ucu oval şekilli bir haçı andıran *adinkra* sembolüne "Tanrı ölmez, öyleyse ben de ölmeyeceğim" anlamına gelen *nyame nnwu na mawu* denir. Dolayısıyla Nyame'nin ve ona inananların ruhlarının ölümsüzlüğünü anlatır.

Dwennimmen

Dwennimmen yani "koç boynuzları" deseninde, beyaz bir alanı çevreleyen iki çift koç boynuzu tasvir edilir. Koçlar dövüşürken boynuzlarını kullandıkları için *dwennimmen* saldırganlığı akla getirir. Ancak belki de boynuzlar birbirine kenetlenmiş ve bu yolla insanlara boyun eğmiştir. O halde mesaj özünde alçakgönüllülüğü ifade eder.

Duafe

Duafe adinkra sembolü Ashanti kadınlarının kullandığı ahşap tarakla temsil edilir. Böylelikle, kişinin görünüşüyle gurur duyması, bakımlı ve güzel olmak gibi, geleneksel olarak kadınlara atfedilip değer verilen niteliklerin yanı sıra, daha güçlü "kadınsı" erdemler olan diğerkâmlık ve başkalarının bakımını üstlenmek gibi anlamlara da gelir.

Akoko nan

Akoko nan "tavuk bacağı" anlamına gelir ve bu *adinkra* sembolü "tavuk civcivlerini ayağının altında ezse de onları öldürmez" geleneksel deyişini hatırlatır. Dolayısıyla anne ve babaların aynı anda hem sert hem de sevgi dolu olması gerektiğini ifade eder.

Giriş

Ayrıca bkz.
Bozkır yerlilerinin savaşçı sembolleri, sayfa 86–87
Kozmos ve doğal dünya, sayfa 10–11

Doğal biçimler ve semboller Amerikan uygarlıklarının her türlü sanat formunda baskın olup, burada yaşayan insanların tarih boyunca çevreleriyle kurdukları bütünsel bağlantıyı yansıtırlar. Keza Hopiler ve Mayalar gibi tarımla uğraşan uygarlıkların sanatlarında, stilize edilmiş ekin ve yağmur formları göze çarparken, Aztekler ve Kuzey Amerika bozkır yerlileri gibi savaşçı ve avcı topluluklar kendilerini yırtıcı hayvanlarla özdeşleştirmiş, böylelikle de onlardan işaretler yapıp, Voodoo *vever*elerinde olduğu üzere (*bkz. s.* 82), onlara ruhani bir varlık atfetmişlerdir. Bu yaratıklar, Kuzeybatı Pasifik Kıyısı'nda görüldüğü gibi, aynı zamanda klan kimliğini işaret eder, dekoratif ve faydalı sembolik sistemlerde önemli bir rol oynarlar.

Koruyucu güç
Bir Hidatsa (Bozkır Yerlisi) savaşçısı 1865 yılı dolaylarında bu geyik derisiyle kaplı kalkana gösterişli bir boz ayı resmi çizerken, bu yırtıcı hayvanın simgelediği koruyucu gücü harekete geçireceğini umut etmiştir. Kaplamadan sarkan kartal tüyleri bu kuşun gücünü, cesaretini ve ayrıca güneş ışınlarını temsil eder.

Karga Ana *kachina*sı

Angwusnasomtaka yani Karga Ana tüm *kachina*ların, ya da Kuzey Amerika'nın güneybatısındaki Hopi insanlarının yardımcı olarak gördüğü tüm ruhsal varlıkların anası kabul edilir. Esasen iki yanına karga tüyleri takılmış turkuaz başlıklı maskeler ve oyuncak bebeklerle sembolize edilir.

Mısır bitkisi

Mısır Mezoamerika'da temel besin maddesi olarak o kadar önemli bir ekindi ki, yaşamın ve bereketin bu evrensel sembolü ilahi bir konuma sahipti. Örneğin Mayaların erkek mısır ilahlarının birçok tasvirinde bu tahılın başağı ya da koçanı insanın yüz hatlarını ya da başlıkları andıran motiflerle birleştirilmiştir.

Ayı

Kuzeybatı Pasifik Kıyısı'nda yaşayan Amerikan yerlilerinin sanat eserlerinde temsil edilmiş birçok klan hayvanında olduğu gibi, bu ayı da kulakları kafasında taç şeklini almış biçimde resmedilmiştir. Ayrıca geniş pençeleri, birçok dişi ve dışarı fırlamış bir dili vardır. Ayı avcılıkta ya da ev idaresinde güçlü ve kabiliyetli olmayı simgeler.

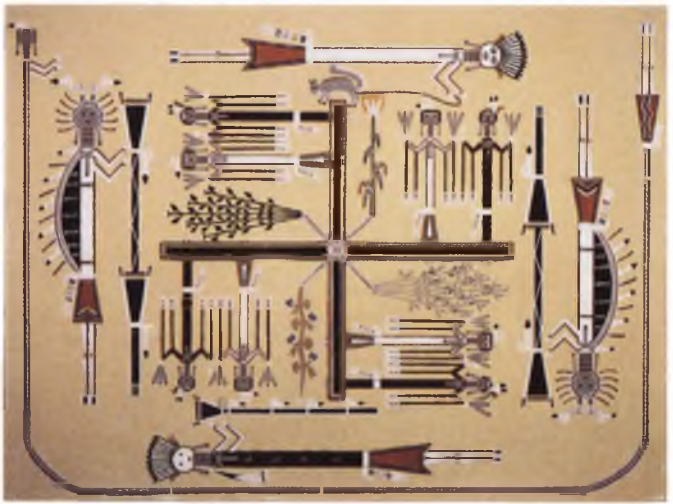
Tavşan

Tavşan Azteklerin 260 günlük takviminin bir parçasını oluşturan 20 gün isminin çevriminde sekizinci günü (Tochtli) temsil eder. Mezoamerika'da tavşan özellikle ayla ve *pulque* denilen –bulanıklığı nedeniyle sütü, doğurganlığı ve anneliği çağrıştıran– alkollü bir içecekle özdeşleştirilir.

Navaho *Yei*si

Ayrıca bkz.
Dönen kütük,
sayfa 91
Gökkuşağı,
sayfa 29

Navaho *yei*si yani "kutsal insanları", Kutsal Yol gibi sağaltıma ya da uyum sağlama törenleri için özellikle yaratılan, kum veya toprak boyayla yapılmış resimlerde betimlenir. Önceden belirlenmiş kalıplara ve ilkelere göre yapılan bu resimler hem kutsal (*yei* varlıkları için taşıyıcı görevi görürler) hem de kısa ömürlüdür (tören sonrasında imha edilirler). Bu imgelerin kutsal olmayan ve daha kalıcı benzerleri günümüzde kilimlere ve battaniyelere dokunmakta ve Navaho yerlisi olmayanlara *yei* sembolizmi ve işlevi hakkında bilgi vermektedir. Bu ruhani varlıklar önden stilize ve sabit bir şekilde resmedilmiş uzun, dik vücutlu insanlar biçiminde temsil edilir.

"Dönen kütükler" Genellikle Gece Yolu İlahisi için canlandırılan "dönen kütükler" hikâyesini temel alan bu Navaho kum resminde dört çift kadın ve erkek *yei* vardır. Bundan başka, gökkuşağı tanrıçası ve Konuşan Tanrı da görülebilir (resmin üst kısmında, elinde sincap derisinden bir çanta tutuyor).

Konuşan Tanrı
Hastseyalti (Konuşan Tanrı veya Sessiz Konuşan) Gece Yolu Ilahisi'nde öne çıkan ve doğu, gündoğumu ve mısırla ilişkilendirilen önemli bir *yei*'dir. Bu eğitici ruh beyaz bir yüzle; liderliği simgeleyen, tüyleri dik bir başlıkla; ve içinde mısır poleni bulunan sincap derisinden bir çantayla temsil edilir.

Erkek *yei*
Erkek *yei* dişi muadillerinden genel olarak yuvarlak kafalarıyla ayrılır (çünkü iki cins de etekli tasvir edilebilir). Erkek ruhunu simgeleyen diğer nitelikler arasında, siyah ve sarı renk kullanımı ile şimşek ya da çarpık çizgi süslemeleri vardır.

Kadın *yei*
Kadın *yei* Navaho kum resimlerinde ve dokumalarında genellikle kare ya da dikdörtgen kafalarıyla tanınır. Buna ek olarak, bu kadın figürlerini temsil eden renkler çoğunlukla mavi ve beyazdır. Ayrıca süsleme amaçlı düz çizgiler eklenebilir.

Gökkuşağı tanrıçası
Gökkuşağı *yei*si Navaho sanatındaki diğer *yei* figürlerini çevreleyerek, boşluk ("ruh açıklığı") doğuda ya da üstte olacak şekilde üç kenarlı bir "çerçeve" oluşturur. Bu koruyucu tanrıça *yei*nin gökyüzü ile yeryüzü arasındaki yolunu simgeler ve uzun, çok renkli bir bedenle gösterilir.

Hopi *Kachina*ları

Ayrıca bkz.
Bufalo, sayfa 87

Kuzey Amerika'nın kuzeybatısında yaşayan, tarıma dayalı bir toplum olan Hopiler kış gündönümü ile yaz gündönümü arasındaki dönemde 300 kadar *kachina*nın (yağmur getiren doğa ve bereket ruhları) aralarında yaşadığına inanırlar. Bu zaman zarfında, onları canlandırarak aracılık edenlerin giydikleri kostümler ve maskelerle sembolize edilen bu ruhsal varlıkların eşliğinde ritüel danslar icra edilir. Her bir *kachina*yı tanımlayan nitelikler ve semboller (en çok *tableta*larında ya da başlıklarında görülür), genelde Hopi çocuklarına eğitim amaçlı verilen ve bugünlerde hızla bir sanat biçimine dönüşen, kavak kökünden yapılmış oyuncak bebeklerle çoğaltılır.

Zunilerin *kachina* bebekleri
*Kachina*lar sadece Hopi kültürüne mahsus değildir, diğer Amerika yerlileri için de önemlidir. Bu alacalı bulacalı Zuni *kachina* bebeği 1915 yıllarında ahşap, boya, ham deri ve başka malzemelerden yapılmış. Kafasındaki boynuzlar bir bufalo *kachina*sı temsili olduğunu gösteriyor (ayrıca karşı sayfaya bakınız).

Güneş *kachina*sı

Güneşin ruhu olarak görülen Tawa (Güneş) *kachina*sı haliyle sıcaklık, ışık ve mutluluk anlamına gelir. Çeperi tüylerle bezenmiş yuvarlak başlığı, ışıyan güneş diskini sembolize eder. Bu yuvarlağın alt yarım dilimi gök mavisine, üst yarısındaki iki çeyrek dilim ise güneş kırmızısı ile sarıya boyanmıştır.

Kelebek Kız

Kimileri onu bir *kachina* olarak görmez, ama bir tören dansçısı olan Pallik Mana (Kelebek Kız), başına bir "saygı ruhu" (*kachina*) *tablet*ası takmış olarak temsil edilir. Kelebekleri ve mısırı (ikisi de bereket ve yaşam demektir) işaret eden semboller, şekli yağmur bulutunu andıran bu *tablet*ayı süsleyebilir.

Kartal *kachina*sı

Kwahu (kartal) *kachina*sıyla özdeşleştirilen kostüm bir çift kartal kanadından, sarı gagalı turkuaz bir maskeden ve tüylü bir başlıktan oluşur. Kartallar, insanlar ile ruhlar âlemi arasında mesaj taşıdıkları düşüncesiyle, Hopilerce kutsal addedilir.

Beyaz Bufalo *kachina*sı

Mosairu (Beyaz Bufalo) *kachina*sı, başına bir çift kıvrık uçlu bufalo boynuzu takmış halde resmedilir. Ayrıca beyaz şeritli başlığı ve kostümü hayvanın postunu akla getirir. Türlerine ender rastlandığı için beyaz bufalolar kutsal addedilir. Kutsiyeti veya talihi sembolize ederler.

Aztek Tanrıları

Ayrıca bkz.
Sorguçlu yılan, sayfa 93
Asklepios'un asası, sayfa 29

İspanyol istilacılar tarafından yok edilene kadar Mezoamerika'da hüküm süren Aztek uygarlığı kendinden önceki uygarlıklardan, özellikle de Mayalardan birçok tanrıyı miras almıştır. Bununla beraber, bu tanrıların kolektif ve bireysel özellikleri Aztek halkının ilgi ve ideallerini yansıtsa da, temsil edilen sembolik değerlerin çoğu hem önceki panteonlardan türemiş hem de doğadan alınmıştır. Gerçekten de Azteklerin oldukça stilize edilmiş bir sanatı olduğu halde, örneğin günümüze kalan heykeller, el yapımı nesneler ve tezhipli yazmalarda, onların tanrılarını tespit edip tanımlamaya yardımcı olan tüylü ve yılansı formları seçmek zor değildir.

Xochiquetzal
Quetzal kuşunun kızıl ve yeşil tüyleri güzelliğin doğal bir sembolü olarak hayli değerliydi. Bu zarif kuş, ideal kadınlığı temsil eden sevgi ve doğurganlık tanrıçası Xochiquetzal'la ("Quetzal Çiçeği") özdeşleştirilirdi. Xochiquetzal genellikle kafasında kuş tüylerinden oluşan bir başlıkla resmedilirdi.

Yılan etekli tanrıça
Meksika'nın Tehuacan bölgesinde bulunan Aztek figürü Coatlicue'nin birbiri içine geçmiş çıngıraklı yılanlardan oluşan eteği açık bir şekilde görülmekte. Kafatasını andıran yüzü ve sarkık göğüsleri, "eteği yılanlarla dokunmuş kadın"ın hem doğum hem de yaşamı sembolize eden bir tanrıça olarak statüsünü daha da vurguluyor.

Quetzalcoatl

Quetzalcoatl "Sorguçlu Yılan" ya da "Tüylü Yılan" olarak tercüme edilebilir. Söz konusu tüyler quetzal kuşuna aittir. Bundan dolayı bu "iyi" tanrı (gök ve hareketle ilişkilendirilir) genellikle erkek quetzal kuşunun kuyruğundaki uzun, parlak ve yeşil tüylerden göz alıcı bir taç takmış kıvrımlı bir yılanla sembolize edilir.

Huitzilopochtli

Azteklerin en önemli tanrısının ismi "Soldaki Sinekkuşu" ya da "Güneydeki Sinekkuşu" anlamına gelen Huitzilopochtli'ydi. Bu güneş ve savaş tanrısı altın sarısı kartalla temsil edilir, diğer durumlarda sinekkuşundan bir başlık takardı. Sivri gagalı saldırgan sinekkuşu Aztekler için dövüşkenliğin sembolüydü.

Coatlicue

Coatlicue yani "eteği yılanlarla dokunmuş kadın" öldürüldüğü an Huitzilopochtli'yi doğurmuş bir ana tanrıçaydı. Bu katledilmiş ana tanrıçanın eteğinin dokunduğu deri değiştiren yılanlar ölümü (Coatlicue) ve doğumu (Huitzilopochtli) ya da yeniden doğumu simgelerdi.

Diğer Mezoamerika Tanrıları

Ayrıca bkz.
Yeraltı Dünyası Tanrısı Jaguar, sayfa 89
Jaguar Savaşçı Tarikatı, sayfa 89

Mezoamerika insanlarının kutsal saydığı tanrıların, onlara tapınanların farklı endişelerini yansıtan ayrı ayrı doğaları vardı. Toprağın verimliliği ve mısırın büyümesiyle özellikle ilgilenen Mayaların özel bir önem atfettiği tanrılar arasında yağmur tanrısı Chac da vardı. Temel uğraşları aynı olduğu için Aztekler de bu tanrıların icraatlarını kendi panteonları içinde devam ettirdiler. Ne ki uygarlıklarının savaşçı niteliği, elyazması sanatında oldukça karmaşık ve dinamik bir tarzda betimlenmiş olan tanrılarından birçoğunun savaşçı tabiatında kendini belli eder.

Aztek yağmur tanrısı
Bu çok renkli Aztek seramik vazosunun yüzeyindeki jaguar dişleri ve patlak gözler onun yağmur tanrısı Tlaloc olduğunu gösteriyor. "Sağlayan" tanrı Tlaloc'un Tenochtitlan'daki Templo Mayor'un zirvesine yapılmış tapınakta yaşadığına inanılır, ona orada tapınılırdı.

Küçük Adam Asa

Küçük Adam Asa (ya da Tanrı K veya GII) denilen Maya tanrısı başta şimşeği temsil ediyordu, ama zamanla ilahi açıdan tasdik edilmiş hükümdarlığı simgelemeye başladı. Domuzu andıran bir kafa ve yılan gibi bacaklar dışında insan biçiminde resmedilmiş olan Küçük Adam Asa'nın küçük modelleri hükümdarın elindeyken betimlenirdi.

Tlaloc

Aztek yağmur tanrısı Tlaloc patlak gözler ve jaguar dişleriyle betimlenmiştir: büyük ihtimalle jaguarın gürlemesi gök gürültüsünü andırdığı için burada büyük kedi bağlantısı kurulmuştur. Ayrıca gök gürültüsü ve şimşek çakması da Tlaloc'un yanında taşıdığı savaş baltası ve yılanla sembolize edilir.

Xiuhtecuhtli ve Xiuhcoatl

Mezoamerika'nın ateş tanrısı Xiuhtecuhtli'nin başlıca simgesi Xiuhcoatl ateş yılanı ya da turkuaz renkli yılandı (Huitzilopochtli tarafından da savaş aleti olarak kullanılırdı). Ateşin ve güneş ışınlarının sembolü olan Xiuhcoatl yılan başıyla ve parçalanmış bedenle gösterilirdi.

Tezcatlipoca

Tezcatlipoca "Tüten Ayna" demektir ve bu da Mezoamerika'nın büyücülük tanrısının özelliği olduğundan onun kehanet gücünü simgeler. Tezcatlipoca cilalanmış siyah akikten yapılmış bu yuvarlak, sihirli aynayı kafasının arkasına takardı (bazen de ayna ayaklarından birinin yerini alırdı).

Voodoo *Loa*ları

Ayrıca bkz.
Meryem Ana'nın Yedi Acısı,
sayfa 183

Voodoo ve onunla ilintili Voudou, Santería ve Macumba gibi kutsal inanışlar Kuzey ve Güney Amerika kıtalarında, Afrikalıların köle olarak yaşadıkları New Orleans, Louisiana, Haiti, Dominik Cumhuriyeti ve Brezilya gibi yerlerde ortaya çıkıp gelişmiştir. Kölelerin birçoğu Batı Afrika'dan getirildiğinden, Voodoo geleneği o bölgede gelişmiş, ancak Roma Katolikliği gibi inanışların bazı unsurlarını da bünyesinde toplamıştır. Voodoo yüzlerce ilahı ya da *loa*yı (yüce varlık ile insanoğlu arasındaki aracılar) tanır. Bir *loa*nın varlığı Voodoo törenlerinde bir ritüel dahilinde, onun bireysel sembolünün (*veve*) çizilmesiyle uyandırılır. Bazılarını burada göreceğiniz *veve*ler sanat eserlerinde her geçen gün daha fazla yer bulmaktadır.

Erzulie Dantor
Haitili sanatçı André Pierre'in 1978 tarihli *La Reine du Vodoun – Maîtresse Erzulie Dantor* (Voodoo Kraliçesi – Erzulie Dantor Hanım) adlı tablosunda Erzulie'nin karanlık yönü betimlenmiştir. Kalple çevrili baş harfler göğsünü süslemekte, *veve*si –bir kılıcın deştiği kalp– ise ayaklarının dibinde gösterilmektedir.

Damballa

En önemli *loa*, hepsinin babası kabul edilen Damballa'dır (ayrıca Damballa-Wedo ya da Danbhalah-Wedo da denir). "Büyük Yılan" olarak Damballa piton ya da boğa yılanı gibi oldukça büyük yılanlarla sembolize edilmiştir. Dolayısıyla yılan Damballa *vevesi*nin en önemli parçasıdır.

Legba

Güneş ve büyücülükle ilişkilendirilir, ancak Legba'nın en önemli rolü ölümlü dünya ile yoldaşı *loa*lar arasında kapıcılık yapmasıdır. Ona Maître Carrefour ("Kesişen Yolların Efendisi") da denir ve *vevesi*nin esası, kesişen yolları simgeleyen haçtır.

Erzulie

Dişi *loa* Erzulie ya da Erzulie Hanım ayla özdeşleştirilir. Güzel, erotik ve kibirli olarak nitelendirilen Erzulie varsıllık, mal varlığı ve aşk gibi hayatın güzelliklerine düşkünlüğüyle bilinir. Aşkın sembolü olan kalp onun *vevesi*ni özetler.

Baron Samedi

Baron Samedi ("Cumartesi") *guede*ler olarak bilinen *loa*lar grubuna aittir. Tehlikeli ruhlar olarak görülen bu grup şehvet düşkünüdür, ama en temelinde ölümle bağlantılıdır. Bir *guede* olarak Baron Samedi'nin *vevesi* tabut ve mezar gibi ölümle ilgili semboller üzerine kuruludur.

Kuzeybatı Pasifik Kıyısı Kabile Armaları

Ayrıca bkz.
Kartal ve şimşekler, sayfa 163
Savaş tanrıçaları, sayfa 175

Kuzeybatı Pasifik Kıyısı bölgesinde yaşayan Amerikan yerlileri (Tlingit, Haida ve Tsimshian; Bella Bella, Bella Coola, Kwakiutl ve Nootka yerlileri ile Sahil Salişleri) geleneksel olarak balıkçılıkla geçinmiş, aynı soydan veya kabileden grupların yaşadığı geniş ahşap komün evleriyle, bölgenin sahil köylerinde kalıcı yerleşimler kurmuşlardı. Bu kabileler tarih boyunca ortak kimliklerini koyu renkli kabile armalarıyla, ya ikiboyutlu olarak ahşaba oyarak ya da evlerin ön cephelerine, totem kazıklarına ve diğer el yapımı gereçlere resmederek –tek tek veya kombinasyonlar halinde– ifade ederlerdi. Bu armaların birçoğunda o yörenin canlıları görülür. Bu hayvanların her birine farklı sembolik anlamlar yüklenmiştir.

Kartal
Kuzeybatı Pasifik Kıyısı'nın biçim çizgisi anlayışına göre kartalın en belirgin özelliği aşağı doğru kıvrılan gagasıdır (başlıca biçim çizgisi olarak genellikle siyah renktedir). Başat bir Haida arması olarak kartal olağanüstü avcılık hünerini ve yanı sıra duyma, görme ve liderlik gibi üstün yetileri temsil eder.

Haida kuzgun totemi
19. yüzyılda arjilitten (bir tür kayrak taşı) oyulmuş bu Haida kuzgun toteminde, Kuzeybatı Pasifik Kıyısı sanatında kuzgun resmetmekte faydalanılan karakteristik kaba biçim çizgileri kullanılmıştır. Haidalar arjilitten yapılmış zarif sanat eserleriyle tanınırlar.

Katil balina
Katil balinalar Haidalara göre tüm canlıların ve iktidar sembollerinin en kudretlisidir. Kuzeybatı Pasifik Kıyısı sanatında genel olarak büyük sırt yüzgeçleri ve onun önündeki hava deliğiyle ayırt edilirler; yan yüzgeçleriyle resmedildikleri de olur.

Kunduz
Su bendi yapıcısı kunduz yaratılışı, inşa etmeyi ve çalışkanlığı temsil eder. Kuzeybatı Pasifik Kıyısı sanatında sıklıkla bir çift kesici diş; uzun ve yukarı kalkmış bir kuyruk; ve bazen de ön pençeleriyle bir balık ya da kütük yakalamış halde betimlenir.

Kuzgun
Kuzeybatı Pasifik Kıyısı'nın belki de en popüler arması olan kuzgun düz ya da çok hafifçe kıvrılmış bir gagayla temsil edilmiştir. Efsaneye göre, insanoğluna gök cisimlerini ve bu yolla ışığı ve ateşi vermiş bir hileci ve kültürel kahraman olan leşçil kuzgun aynı zamanda düzenlilikle ilişkilendirilir.

Kurbağa
Kurbağa kütlemsi formların yumurtamsı ve U-şeklindeki öğelerle birleştirildiği Kuzeybatı Pasifik Kıyısı sanatında genellikle kocaman gözler ve geniş bir ağızla betimlenir. Buradaki kurbağa haberci olarak kabul edilir, ayrıca büyü ve talih sembolü olarak da görülür.

Bozkır Yerlilerinin Savaşçı Sembolleri

Ayrıca bkz.
Kızılderili kalkanı, sayfa 33
Beyaz Bufalo *kachinası*, sayfa 77

Kuzey Amerika bozkır yerlileri (Siu, Karga, Karaayak, Arapaho, Komançi, Şayen ve Pawnee kabileleri) göçebe avcılardı. Mistik savaşçı sembolleri haline gelen kartal ve ayı gibi yırtıcı hayvanlara geleneksel olarak saygı duyarlardı. Yıldırım kuşu, kartal ile sembolik bir bağı olmasına rağmen mitsel bir varlıktı. Ancak dünyevi yaşamda bufalo da saygı görürdü, çünkü bu yerliler Kuzey Amerika'nın Büyük Bozkırlar (Great Plains) bölgesindeki muazzam bufalo sürülerine et ve postları için muhtaçtılar. Bufalo postları çadır, giysi ve yanı sıra ham deriden tuval yapımında kullanılırdı. Bozkır yerlileri bu tuvallerin üzerine sembolik piktograflar ve desenler çizerdi.

Koruyucu kalkan
Karga kabilesine ait 1860'lardan kalma bu geyik derisinden kalkan muhfazasına bir tüy takılmıştır. Ancak en dikkat çekici unsur, imgeye hâkim olan korkunç pençeli hayvandır. Bu hayvanın sembolik varlığıyla savaşçıyı zarar görmekten koruyacağına inanılır.

Yıldırım kuşu

Efsanevi yıldırım kuşu göksel güçlerin en büyüğünü ve savaşçının "güç" hayvanını sembolize eder. Genellikle profilden, bazen de yelpaze şeklinde açılmış kuyruk tüyleri, yana açılmış kanatlar ve kıvrık gagasıyla kum saati şeklinde resmedilen bu kuş o kadar büyüktür ki, kanatlarını hareket ettirdiğinde gök gürleyip gözlerinden yıldırımlar çıkar.

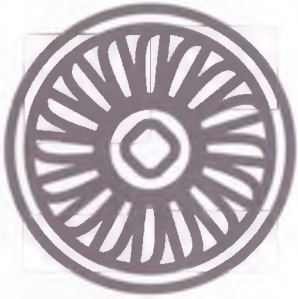
Ayı pençesi

Ayının gücü, büyüklüğü ve vahşiliği onun Bozkır savaşçılarının gözde "güç" hayvanı olmasına yetmiştir. Örneğin savaşçılar bufalo postuyla kaplı kalkanlarına ve kalkanı muhafazalarına ayı pençesi çizerek onu sembolik olarak çağırır ve savaş esnasında onun ruhani varlığından, gücünden ve koruyuculuğundan faydalanırlardı.

Bufalo

Bufalo yalnızca savaşçıların bufalo urbaları ve kalkanları için (bunlara savaş kahramanlığı tasvirleri ve koruyucu "güç" sembolleri resmedilirdi) post tedarik etmekle kalmaz, aynı zamanda bir av hayvanı ve bir güç, bollık ve bilgelik sembolü olarak, ya olduğu gibi ya da piktografik yazı veya kutulu-kenarlıklı desenler biçiminde resmedilirdi.

Tüylü çember

Stilize edilmiş kuş tüyleri bulunan çembere Bozkır savaşçılarının sanatında sık sık rastlanır. Dairesel şekli ve ışına motifi güneşi işaret ederken, kuş tüylerinin çeşitli sembolik araştırmaları vardır. Kartal tüyleri olarak, üstün ruhsal varlıklarla iletişime girmeyi, göklere hâkim olmayı, korunmayı ve tüylü bir savaşçı "başlığı"nı işaret ederler.

Azteklerin Askeri Kimlik Sembolleri

Ayrıca bkz.
Roma askeri sancağı, sayfa 33
Kartal ve şimşekler, sayfa 163

Ağır silahlı ve zırhlı, savaşçı görünümlü erkeklerin resmedildiği, bugüne kalan rölyefler ve elyazmaları Mezoamerika'nın gelişmiş bir savaşçı kültürü olduğunun ispatıdır. Sürüngenlere, hayvanlara ve kuş formlarına, özellikle de yılanlara (stilize edilmiş silahlarda ve miğferlerde görülürler), jaguarlara ve kartallara, Aztek jaguarının –ya da kaplanının– ve kartal şövalyelerinin kendine has armalarına verilen önem oldukça şaşırtıcıdır. Yırtıcı hayvanların tamamının savaş bağlamında ayrı bir sembolizmi vardır. Örneğin yılan yıldırımı ve ateşi temsil ederken, jaguarla dünyaya ve gece güneşine, kartalla da göklere ve gündüz güneşine hâkim olmak kastedilir.

Savaş yılanı
Savaş yılanı Maya sanatında silahlarla yan yana ya da savaşçının başlığının veya miğferinin bir parçası olarak temsil edilirdi. Tıpkı bir yılan gibi, derisi pullu, gözleri yuvarlak ve siyahtı; jaguarın saldırganlığa, yaralama ve öldürme gücüne işaret eden korkunç görünüşlü dişleriyle donatılmıştı.

Kartal şövalye
Azteklere ait bu ahşap davulda Kartal Savaşçı Tarikatı'ndan bir şövalyenin stilize bir tasviri oyulmuş. Yakından baktığınızda, kartal gagasının bir adamın kafasını içine alarak miğfer görevi gördüğünü ve adamın elleri ile ayaklarının kanatlarını üstünden ve altından dışarı çıkmış olduğunu göreceksiniz.

Yeraltı Dünyası Tanrısı Jaguar

Keskin pençeleri, dişleri ve yırtıcı tabiatıyla bir gece hayvanı olan jaguar Mezoamerikalıların zihninde aynı zamanda yeraltındaki ölüler diyarıyla ilintiliydi. Dolayısıyla Mayaların bütünüyle jaguar biçiminde olan ya da yüz hatlarıyla jaguarı andıran Yeraltı Dünyası Tanrısı Jaguar –ve de gece güneşi– imgesi ölümcül vahşeti simgelerdi.

Kartal Savaşçı Tarikatı

Yüksekten uçan, keskin gözlü, amansız gagalı, sivri pençeli kartal Aztekler tarafından göklerin kralı olarak görülür ve de gündüz güneşiyle özdeşleştirilirdi. Dolayısıyla, üyelerinin gagalı miğferlerle ve tüylü kanatlara benzeyen zırhlarla betimlendiği Aztek savaşçı tarikatini simgelemek üzere bu güçlü kuşun seçilmesi doğaldı.

Jaguar Savaşçı Tarikatı

Mezoamerika'nın "üstün kedisi" jaguar (*Panthera onca*) egemenliği temsil ederdi. Güçlü, becerikli ve amansız bir avcının cesaretiyle kazanılmış fiziksel üstünlükle ve ölümle ilişkilendirilmesi jaguarın aynı zamanda soylu Aztek savaşçı tarikatinin sembolik efendisi olarak görülmesine neden olmuştur.

Güneybatı Amerika'nın Sembolik Sistemleri

Ayrıca bkz.
"Dönen kütükler", sayfa 74
Svastika, sayfa 111

Pueblo, Hopi, Navaho, Apaçi, Zuni ve diğer kabilelerin evi olan Güneybatı Amerika'nın yerli sanat gelenekleri arasında kum resim, sepetçilik, dokuma ve çömlekçilik vardır. Bu tip sanat biçimlerinde incelikli ya da karmaşık detaylar kullanmak mümkün olmadığından, onun yerine soyut kavramları ve anlatıları aktarabildikleri basit sembolik motifler kullanırlar. Hava durumunun değişkenliğine fazlasıyla bağımlı olmaları nedeniyle bu Güneybatı halkları doğal döngülere ve gökyüzünde olan ya da oradan kaynaklanan her şeye karşı özel bir hassasiyet geliştirmişlerdir. O nedenle yıldız, güneş ve meteoroloji sembolleri sanatlarında önemli bir yer tutar.

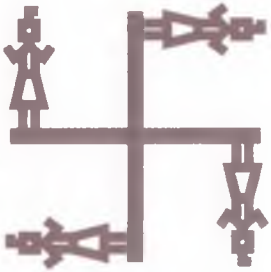
Zia
Güneybatı güneşi, yukarıdaki Zia sembolünde görüldüğü gibi, genel olarak dört ayrı ışın benzeri çizgi grubunun kuzey, güney, doğu ve batıya ışıdığı bir çemberle (güneş diski) sembolize edilir. Bu motifler aynı zamanda merkezi ve dört ana yönü temsil eder.

Hopi *kachina*sı
Fred Kabotie'nin Hopi *kachina*sı resmi, sağ alt köşesindeki Güneş *kachina*sını ifade eden dairesel imge gibi, sembolik detaylarla doludur. *Kachina*ların yağmur getirdiğine inanılırdı; bu nedenle figürün kafasının üstündeki sembol bileşimi yağmur bulutunu ve yağmuru temsil eder.

Sabah yıldızı
Dört sivri uçlu yıldız genellikle Apaçi sepetçiliğinin odak noktası olmuştur. Güneybatı Amerika'nın sembolizminde yıldızlar genel olarak doğaüstü güçleri temsil eder ve özellikle sabah yıldızının (şafak vakti görünen en parlak yıldızdır) bu yörenin yerli geleneğinde ayrı bir önemi vardır.

Dönen kütük
Uçları çengel biçimindeki dört kollu haç Güneybatı Amerika yerlilerinin sanatında bilinen bir motiftir ve o yörede, "dönen kütük" gibi genellikle güneş, kozmos ya da suyla ilişkili birçok farklı ismi ve anlamı vardır. En çok da devinimle ve hareket döngüleriyle ilgili kavramları simgeler.

Yağmur bulutu
Yağmur bulutu, yağmur öncesinde çakan şimşekleri temsilen kırık çizgilerin dışarı fırladığı, bir piramit oluşturacak şekilde bir araya gelmiş yarım dairelerle betimlenir. Pueblo inancına göre bulutlar, ölmüş olan değerli insanların ruhları ya da nefesleridir.

Yağmur
Yağmur kurak Güneybatı Amerika'nın insanları için hayatidir; o olmadan ekinler büyümez. Yağış, yarım dairenin (bulutu işaret eder) alt çizgisinden dışarı doğru uzanan bir dizi kısa çizgiyle (yağmuru temsil eder) sembolize edilir.

Kar
Güneybatı Amerika yerlilerinin sanatında kar yağışını simgeleyen motif, noktaların oluşturduğu bir piramittir. Bu da kar tanelerinin birikerek toprağın üzerini örtmesinin basit ama zarif bir ifadesidir.

Güneybatı Amerika'nın Sembolik Sistemleri

Ayrıca bkz.
Kanguru izleri,
sayfa 236

Güneybatı Amerika'da yaşayan sürüngenler, hayvanlar ve kuşlar, onların yaşam alanlarını paylaşan insanlar için, yarattıkları tehditle veya yemek ve giyecek kaynağı olarak sağladıkları faydayla kısıtlı olsa bile, genel olarak hayati bir önem taşır. Ne var ki çoğunun daha derin sembolik çağrışımları vardır, bu nedenle yörenin yerli sanatında tekrar tekrar kullanılırlar. Burada gördüğünüz, sepetleri, kumaşları ve çömlekleri süsleyen sembollerde bu hayvanlar minimalist, anlaşılır ve zarif bir biçimde tasarlanmıştır.

Yılan ve şimşek
Yılanın vücut şekli ve şimşek birbirine benzediği için, ikisi de ucunda üçgenimsi bir baş bulunan kırık çizgilerle sembolize edilir. Bu sembol genel olarak suyu, yağmuru ve bereketi temsil eder.

Lütuf kâsesi
Güneybatı Amerika'ya özgü ince çizgilerden oluşan bu sanat formu alelade bir kâseyi zarif bir sanat eserine dönüştürmüştür. 1375-1475 yılları arasında bir tarihten kalma bu el yapımı çok renkli nesne New Mexico, Hawikku'da tarihi bir Zuni kasabasında bulunmuştur. Yüzeyini süsleyen makaw ya da papağan yaz mevsimini ya da bolluğu işaret eder.

Geyik izleri

Geyik Güneybatı Amerika yerlilerine genellikle yiyecek et ve giyecek post sağlar ve bu nedenle yaşam kaynağını, sağlığı ve güvenceyi temsil eder. Geyik ya da gittiği yön Güneybatı Amerika sanatında çatal tırnakların o karakteristik izleriyle sembolize edilir.

Sorguçlu yılan

Kolowisi ve Avanyu gibi sorguçlu yılanlar Güneybatı Amerika yerlilerinin sanatında dalgalı, kıvrımlı vücutlar (suyu temsil eder) ve sorguçlu ya da boynuzlu başlarla (genellikle gökyüzünü işaret eder) görünürler. Bu tip melez yılanlar fırtınayı ve mevsim değişikliklerini temsil eder.

Kurt izleri

Kurt Güneybatı Amerika'nın insanlarında çelişkili duygular uyandırır, zira bir taraftan insanları avlayabilir, diğer taraftan da avcılık yeteneklerinden dolayı hayranlık uyandırır. Kurt genellikle ayak izi motifiyle simgelenir.

Makav ve papağan

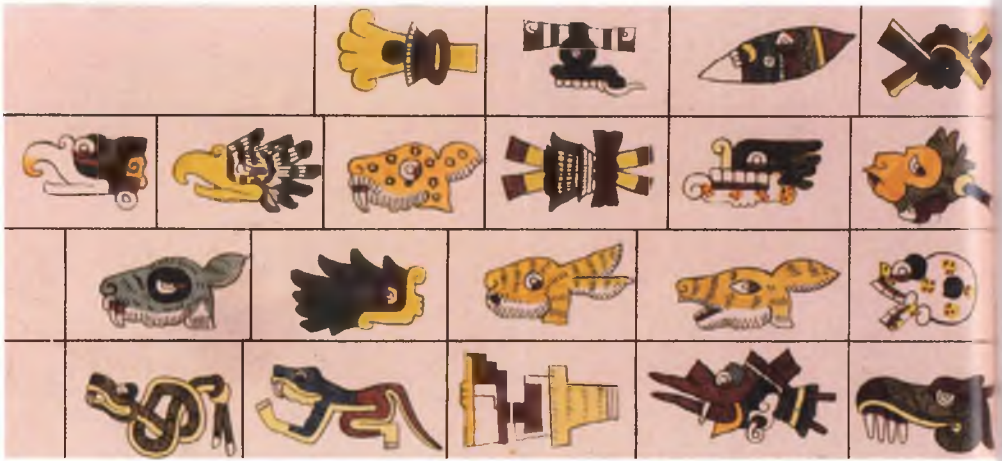
Makavı (yukarıdaki gibi) ve papağanı işaret eden motifler özünde bir ucunda kıvrımlı bir çizgiyle, diğer ucunda da düz çizgilerle son bulan uzunlamasına bir üçgenden oluşur ve bu yolla bir kuşun gövdesini, gagasını ve kuyruğunu betimlerler. Makav veya papağan güneşi, yaz mevsimini ve refahı simgeler.

Aztek *Tonalpohuallisi*

Ayrıca bkz.
Su, sayfa 11

Aztek gün isimleri
Aztek gün isimleri Miquizli, Atl, Tecpatl ve İzcuintli'nin sembolleri sırasıyla kafatası, su akıntısı, çakmak taşı ve köpektir. Bunları betimleyen dört glifin her biri 15. veya 16. yüzyıla ait bu Borgia Elyazması'nda görülebilir.

Güney Amerika kültüründe bin yıllık dönemde çeşitli takvimler kullanılmıştır ama en önemli ve yaygın olanı 260 günlük almanaktır. Aztekler buna *tonalpohuallı* der. 20 gün ismi ve 13 gün sayısından oluşan iki çevrimin birbiri içine geçmesinden ibaret olan bu 260 günlük takvim kehanetsel amaçlar için özel bir önem taşır, çünkü 20 günün her biri farklı sembolik çağrışımlarla yüklüdür: Bazıları uğurlu bazıları uğursuz bu çağrışımlar hangi günün şans hangisinin ise şanssızlık getireceğini söyler. *Tonalpohuallı*'nin tekil bileşenlerini temsil eden glifler (gün isimlerini simgeleyen birkaçını burada görebilirsiniz) taşlara oyulmuş ve elyazmaları aracılığıyla bugünlere ulaşmıştır.

Ölüm

Aztek gün isimlerinden altıncı günü (Miquizli) ve ölümü temsil eden glif, et çürüyüp gittikten sonra bir insan kafasından geriye kalan yegâne şey olarak ölümün evrensel sembolü sayılan kafatası şeklini alır. Bu günde doğmuş olmak kısa bir yaşam alameti sayılırdı.

Su

Yirmi gün isminden dokuzuncu gün (Atl) Aztekler tarafından su günü olarak belirlenmişti; simgesi olan glifte akıntılar seçilebilir. Su tarım, dolayısıyla da insan sağlığı için büyük önem taşıdığından Atl uğurlu bir gündü.

Çakmak taşı

Çakmak taşı sertliğinden, keskinliğinden ve ateş kıvılcımı çıkarabilmesinden dolayı Aztekler nazarında tanrısal bir konuma sahiptir. Günlük yaşamda farklı şekillerde kullanılabilen faydalı bir nesne olması, çakmak taşının Azteklerin 20 gün isminin çevrimi içinde neden 18. günü (Tecpatl) sembolize ettiğini açıklamaya yardımcı olur.

Köpek

Azteklerin 20 gün isminin çevriminde onuncu gün (Izcuintli) köpekle sembolize edilmiştir. Sadakatleri ve leş yiyebilmeleri dolayısıyla hayranlık uyandıran köpekgiller, belki de en önemlisi, öldükten sonra yeraltı dünyasına giden sahiplerine yol gösterdiklerine inanılan ruh kılavuzları (*psychopomp*) olarak saygın bir yere sahiptiler.

Giriş

Ayrıca bkz.
Hindu *Trimurti*,
sayfa 104–5
Çin *tai-chi* sembolü ve *pa-kua* trigramları,
sayfa 148–51

Kutsal ve toplumsal inanç, düzenleme ve zenginleşme konusunda en ileri düzey sistemlerden bazıları Asya'da gelişmiş ve nerede olursa olsun, sanatta en anlamlı –ve en zarif– biçimde ifade edilmiştir. Eski Mezopotamya'nın, Hinduizm'in, Budizm'in, Taoizm'in ve Şintoizm'in doğaüstü varlıkları ve dinamik panteonlarından Yahudilik ve İslam'ın tektanrıcılığına kadar tüm deruni inançlar, sanatta akıl almaz derecede karmaşık olanlardan nefes kesici derecede basit olanlara kadar çok çeşitli semboller içinde vücuda gelmiştir. Japonlar kimlik amblemlerini bir sanat formuna dönüştürmüş (bunlara *mon* denir), Çinliler ise makro ve mikro kozmoslara ilişkin fikirlerini sembollerin en yalın olanlarıyla aktardıkları sanat biçimlerinde ustalaşmışlardır.

Asurlu gardiyan
Yandaki melez *lamassu* figürü MÖ 8. yüzyıla tarihlenen alçı kabartmada gururlu bir şekilde duruyor. Şeytan kovan koruyucu bir sembol olarak iktidarı, anıtsal gücü ve otoriteyi ifade etmesi amacıyla boğa gövdesi, kartal kanatları ve insan başının birleşiminden oluşturulmuştur.

Kurma

Kurma, Hindu tanrısı Vişnu'nun insan suretindeki ikinci imgesi ya da Dünya'ya inişinin tecellisidir. Kurma olarak Vişnu, belden yukarısı bir erkek biçiminde, geri kalanı ise sarhoş edici *soma* sıvısını yaratmak üzere okyanusun çalkalanması sırasında Mandara Dağı'nı daha iyi taşıyabilmesi için bir kaplumbağanın belden aşağısıyla sembolize edilmiştir.

Bambu desenli *mon*

Japon *monu* ya da hanedan armaları, olumlu çağrışımları olan bir bitki, hayvan ya da nesnenin stilize edilmiş temsilini içine alan bir çember (aslında güneşle ilgili bir semboldür) biçimini alır. Örneğin yukarıda gösterilen *monun* içindeki bambu bitkisi (*sho*) uzun yaşama ve dayanıklılığa işaret eder.

***Tai-chi* ve *pa-kua* şans tılsımı**

Sekiz *pa-kua* ya da *bagua* trigramının çevrelediği *tai-chi* (*taiji* ya da *yin-yang*) çemberi, geleneksel Çin inancına göre temel kozmik enerjiler olan *yin* ve *yang* arasındaki etkileşimi simgeler. Bu sembolün "Beş Zehir" de dahil zararlı etkilere karşı en kuvvetli tılsımlardan biri olduğu düşünülür.

Lamassu

Boğa gövdeli, kanatlı ve insan başlı melez bir varlık olarak gücü ve doğaüstü ya da dünyevi yetkeyi temsil eden *lamassuyu* betimleyen taş kabartmalar. Eski Mezopotamya'nın şehir kapılarında ve girişlerinde, içeridekileri zarar görmekten korumak üzere konumlandırılmıştır.

Mezopotamya Tanrıları

Ayrıca bkz.
Ejderha,
sayfa 229
Zeus/Jüpiter,
sayfa 165

Günümüze kalmış rölyefler, heykeller, duvar resimleri ve diğer el yapımı nesnelerden de anlaşılacağı üzere, Mezopotamya'nın Güneybatı Asya bölgesindeki Antik Sümer, Babil ve Asur uygarlıkları kozmos hakkındaki gelişmiş hayal güçlerini görkemli ve bir o kadar da canlı bir tarzda betimlemişlerdir. Bu kolektif imgelemin içerdiği can alıcı unsurlar arasında, kozmik ve doğal güçleri sembolize eden ilahlar ve koruyucu tanrılar vardır; zira Dicle ve Fırat nehirlerinin doğal yollarla yenilenmesi ve insanoğlunun ziraat bilgisi toprağın bereketli kalabilmesi, işlenebilmesi ve bunun sonucunda verimli olabilmesi için hayati bir öneme sahiptir.

Kutsal Asur sembolleri
Asurlulara ait bu stelde (taş levha), Asur tanrılarını temsil eden bir grup sembol otoriter görünüşlü bir başın yanlarına oyularak betimlenmiştir. Söz konusu figürün Kral III. Adad-Nirari (hk. MÖ 811-782) olduğu sanılıyor. Semboller arasında İştar yıldızı ve Marduk *mušrussu* vardır.

İnanna ve İştar

Sekiz uçlu yıldız Sümer tanrıçası İnanna'yı ve onun Babil ve Asur uygarlıklarındaki karşılığı olan cinsel aşk ve savaş tanrıçası İştar'ı sembolize ederdi. Sık sık başlık olarak da giyilen yıldız bu tanrıçaların özdeşleştirildikleri, uzayın en parlak gezegeni Venüs'ü temsil eder.

Marduk

Marduk'un fırtınalar koparma gücü vardı, ancak Tiamat'ı yenip gökyüzünü, yeryüzünü ve insanoğlunu yaratan bu ilahi varlığa özellikle şehir tanrısı ve Babil'in hamisi olarak tapınılırdı. Simgeleri arasında, insanlara öğrettiği tarım uğraşını simgeleyen üçgen biçiminde bir kürek (*marru*) vardır.

Tiamat

Tiamat, Babil destanı *Enuma Eliş*'te anlatıldığına göre, kocası tatlı su tanrısı Apsu'nun öldürülmesi üzerine Marduk'la savaşan korkunç tuzlu su ana tanrıçasıdır. İlk kaosun sembolü olarak Tiamat ejderha ve yılan karışımı vahşi bir yaratık biçiminde tasvir edilmiştir.

Adad

Yağmur ve fırtına getirme gücüne sahip bir Mezopotamya gök tanrısı olan Adad (Hadad ya da İşkur olarak da bilinir) sanat eserlerinde iki ucu üç çatallı bir aleti fırlatırken betimlenmiştir. Bu şimşek ya da yıldırımı simgeler, dolayısıyla da Adad'ın hem otoritesine hem de ölümcül silahıyla felaket yaratma gücüne dikkat çeker.

Kutsal Yahudi Sembolleri

Ayrıca bkz.
Menora, sayfa 103
Seraflar, keruvlar ve çocuk melekler, sayfa 195

İleriki sayfalarda göreceğiniz bazı Yahudilik sembollerine Hristiyan sanatında da rastlanır, çünkü Hristiyanlık sadece –iki dinin de paylaştığı Eski Ahit dolayısıyla– "kitap ehli" kardeş dinlerden biri olmakla kalmaz, ayrıca geleneksel olarak temsil sanatına Yahudilik kadar karşı da değildir. Dolayısıyla Batılıların Musa'yı betimleyen tablolarında sözgelimi On Emir tabletlerini ya da Musa'nın kardeşi Harun'un (ilk başrahip) giydiği, göğüs zırhıyla dikkati çeken *efodu* görüp tanıyabilirsiniz. Musa ve Harun'un simgeleri olarak görülseler de sonuçta bu öğelerin kendilerine özgü sembolik anlamları vardır.

Musa ve Harun
18. yüzyıla ait bir metnin bu tezhipli sayfasında birçok kutsal Yahudilik sembolüne yer verilmiştir. Harun'un giydiği *efod* (solda) ve On Emir tabletleri (sağda) bunlar arasındadır. Ayrıca *menora* (yedi kollu şamdan) ve Ahit Sandığı da görülmektedir.

On Emir tabletleri
On Emir tabletleri Tanrı'nın İsrailoğullarıyla Exodus (Mısır'dan Çıkış) sonrası yenilenen akdini simgeler. Tanrı Sina Dağı'nda İsrailoğullarının lideri Musa'ya vermeden önce orijinal bir çift taş tabletin üzerine On Emir'i (İbranice) kazımıştır. Bu nedenle tabletler Tanrı Yasası'nı da temsil eder.

Efod
Efod kadim zamanlarda Yahudi başrahibinin giydiği bir kisvedir. En çarpıcı –ve de sembolik– öğesi, her birinin üstünde İsrail'in 12 kavminden birinin isminin yazılı olduğu 12 cevherden oluşan göğüs zırhıdır. Bu yönüyle "İsrail'in oğulları"nı temsil eder.

Ahit Sandığı
Kudüs'ün ilk tapınağının yıkılmasından beri saklanmış olan Ahit Sandığı Tanrı'nın varlığının kutsal bir sembolüdür. Üstünde duran iki keruvla birlikte, On Emir tabletlerini (ikinci takımın tamamını ve ilk takımın bir kısmını) muhafaza eden yaldızlı ahşap bir kutu olarak betimlenir.

Tetragrammaton
Dört İbrani harfi (Y, H, W ve H harflerine karşılık gelir) Yahudilerin dile getirmeyecekleri kadar kutsal bir ismin (gerçi Yahudi olmayanlar Yahweh ya da Yahova diye telaffuz ederler), yani Tanrı'nın isminin heceleridir. Tetragrammaton denilen bu *hasem* (isim) sembolü, tılsımlı imgelerin ana parçasını teşkil eder.

Kutsal Yahudi Sembolleri

Ayrıca bkz.
Deniz kabuğu, sayfa 115
Kutsal Kitap, sayfa 23

Tanrı Musa'ya "Kendin için oyma put, yukarıda göklerde olanın, yahut aşağıda yerde olanın, yahut yerin altında sularda olanın hiç suretini yapmayacaksın" (Çıkış 20:4) diye buyurmuştur ve bu yasak Yahudi sanatına yansımıştır. Dolayısıyla canlı varlıkların doğal tasvirleri gerçekten hiç yokken, mistik kavramları temsil eden semboller Kabala metinlerinde yoğun bir şekilde resmedilmiştir (bazılarını burada görebilirsiniz). Biri, Davut'un yıldızı, Yahudilikle o kadar özdeşleştirilmiştir ki Yahudi kimliğinin başlıca sembolü olmuş ve tabii ki İsrail bayrağında da yer almıştır.

Kutsal şamdan
Joseph Assarfati bu *menorah*'ı 1299 yılında İspanya'da bir İbrani yazması için yarattı. Altından yapılmış bu yedi kollu şamdan (*candelabrum*) düzenli olarak verilen zeytinyağı sayesinde (resimdeki iki ağaç ve içinden yağ taşan zeytin dolu kâselerle temsil edilmiş olabilir) bir zamanlar Kudüs'teki Tapınak'ta hiç durmadan yanardı.

Şofar

İçi oyulmuş bir koç boynuzu olan *şofar*, Roş Aşana (Yahudi yeni yılı), Yom Kipur ve Mahşer Günü'nde çalınan bir tören borusudur ve duruma göre ruhani aydınlanmayı, tövbe etmeyi ve bayram sevincini temsil eder. Ayrıca İbrahim'in oğlu İshak'ın yerine kurban ettiği koçu da simgeler.

Davut'un yıldızı

Davut'un yıldızı (ya da Süleyman'ın mührü), sivri uçları yukarı ve aşağı bakan, birbirine eşit iki üçgenin kesişmesinden oluşan altı köşeli bir yıldız ya da heksagramdır. Koruyucu güçle donatılmış olduğuna inanılan bu *magen David* (İbranicede "Davut'un kalkanı" anlamına gelir) Tanrı'nın kurtarış kalkanıyla özdeşleştirilir (Mezmur 18:35, Kral Davut'un bahsi).

Sefer Tora

Yahudi sanatı bağlamında, arasında gözle görülür şekilde İbranice harflerle yazılmış bir metin kısmının bulunduğu iki parşömen tomarı *sefer Tora*'yı ya da "Tevrat parşömeni"ni temsil eder (Eski Ahit'in ilk beş kitabına –Pentateukhos– *Tora* ya da Tevrat denir). Bu şekil Tanrı'nın kelamını simgeler.

Menora

Yahudiliğin yedi kollu şamdanı *menora* hem ışık hem de yedi sayısıyla bağlantılı birçok kutsal anlamın çeşitli yönlerini içinde barındırır. Zira mumlarının alevleri bir arada ruhani aydınlanmayı ve Tanrı'nın hikmetini temsil ederken, örneğin kollarının sayısı yaratılışın ilk yedi gününü işaret eder.

Hindu *Trimurti*

Ayrıca bkz.
Trimurti, sayfa 13
Kurma, sayfa 97

En önemli Hindu tanrıları Brahma, Vişnu ve Şiva'dır. Hep birlikte *Trimurti* (Sanskritçede "Üç Biçimi Olan" anlamına gelir) olarak bilinirler. "Yaratıcı" (Brahma), "Koruyucu" (Vişnu) ve "Yok edici" (Şiva) tanrılar, tek tek taşıdıkları anlamların birbiri içine geçmesiyle, varoluşun tümüne zemin teşkil eden o yüce kozmik dengeyi muhafaza ederler. Brahma ahenk veren daha soyut bir tanrı olarak kabul edilir, ama yine de sanatta temsil edilir. Vişnu ve Şiva resim ve heykel için çok daha popüler konulardır ve çok farklı suretlerde resmedilmişlerdir. Hele ki Vişnu'nun biri henüz görünmemiş olan on tane avatarı (dünyevi görünüm) vardır.

Vişnu Visvarupa
Jaipur'da bulunan 19. yüzyıla ait bu tabloda Vişnu, mavi tenli Vişnu Visvarupa ya da "Evren Biçimli Vişnu" olarak resmedilmiştir. Dört eliyle geleneksel simgelerini tutmaktadır. Sol alttan başlayarak saat yönünde okunduğunda: topuz, disk, deniz kabuğu ve lotus çiçeği.

Brahma

Kozmik yaratıcı enerjiyle özdeşleştirilen Brahma, her biri farklı yöne bakan –genelde taçlı– dört başla temsil edilir. Bu dört baş dünyanın dört zamanını (*yuga*) ve en önemli dört Veda'yı (kutsal metinler) simgeler. Brahma'nın *vahanası* (araç) Hamsa (bir kuğu ya da kazdır) zekâyı temsil eder.

Vişnu

"Koruyucu" Vişnu genellikle dört simgesini tutarken resmedilir: deniz kabuğu (savaş borusu görevi görür); topuz (*dorje* ya da *vajra*, aynı anda hem bir silah hem de yetke ve bilgi sembolü); lotus çiçeği (yaratılış anlamına gelir); ve disk ya da teker (çakra, güneş sembolü ve silah).

Krişna

Tamamen insan biçiminde betimlendiğinde (göksel kökenine işaret eden mavi ten olsa da) Vişnu'nun sekizinci avatarı Krişna'dır. En popüler Krişna tasviri, flüt (fallus sembolü) çalıp büyüleyici sesiyle kadın çobanlar başta olmak üzere herkesi kendinden geçiren bir âşıktır.

Şiva

Hindu temsil sanatında Şiva'nın hepsi de sembolik bir anlam taşıyan birçok ayırt edici özelliği vardır: üçüncü göz ve saçını süsleyen hilal şeklindeki ay gibi.

Bu karmaşık tanrının "Yok edici" olarak başlıca sembolü, fırlattığında dehşet saçan üç dişli bir mızraktır (Sanskritçede *trişula*).

Popüler Hindu Tanrıları

Ayrıca bkz.
Üçüncü göz,
sayfa 123
Lotus çakrası,
sayfa 140

Aralarında tanrıçaların da bulunduğu birçok Hindu tanrısı insanlarda huşu uyandırmış, dolayısıyla da sanat eserlerine sık sık konu olmuştur. O koca ağzının iki yanından fırlayan kaplan dişleriyle, manda iblisi Mahişa'yı yok eden tanrıça Durga, ya da Büyük Tanrıça Devi (Kali de benzer şekilde onun gazap dolu bir suretidir) imgelerinde olduğu gibi, bu temsillerden bazılarında çok sevilen mitlerden sahneler betimlenir. Şans tanrıçası Lakşmi ya da saadet tanrısı Ganeşa gibi diğer tanrıların görünüşü –bir lotus sembolü ya da pahalı olmayan bir kutsal suret şeklinde– pek incelikli olmasa da yine aynı ölçüde güzel sanat nesneleriyle evlere ya da işyerlerine konuk olabilir.

Gazap dolu Kali
Yok edici tanrıçanın 19. yüzyıla ait bu tasvirinde, dehşet uyandıran Kali'nin sağ ellerinde ve dilinde kan vardır, sol elleriyle de bir kılıç ve kesik bir baş tutar. Şiva'nın şaktisi (dişil enerji ve eş) olan Kali, tanrıyla ilintili üçüncü bir gözle betimlenir.

Durga

Devi'nin güzel anne saldırgan yönü olan tanrıça Durga, manda iblisi Mahişa'yla savaşıp onu yenmek üzere yeniden doğmuştur. Bu nedenle bir aslan ya da kaplan sırtında (bu hayvanlar onun şiddetli enerjisini simgeler) ve onu yaratan erkek tanrılardan ödünç aldığı silahlarla yani güçlerle betimlenir.

Kali

Kara derili Kali (Devi'nin gazap dolu suretlerinden biridir) mezarlıkta yaşayan bir ölüm tanrıçasıdır. Silah bileyen, kana susamış bu "Kara Varlık", üstünden kan damlayan dışarı fırlamış dili, kafataslarından oluşan kolyesi ve kesik ellerden meydana gelen kemeriyle (bunların hepsi onun yol açtığı ölümü simgeler) resmedilir.

Lakşmi

Vişnu'nun eşi Lakşmi mükemmel eşliğin yanı sıra güzelliği, iyilikseverliği, nezaketi ve sadakati temsil eder. Başlıca simgesi kusursuz lotustur (dişil doğurganlığın sembolü). Lakşmi şans getiren bir tanrıça olduğu için, lotusu sembolize eden *rangoli* motifleri (üstte) Diwali adı verilen ışık festivalinde evlerin duvarlarına çizilir.

Ganeşa

Şiva'nın oğlu Ganeşa (alnı üç dişli mızrakla süslenir), bilgeliğini simgeleyen fil kafası sayesinde kolayca tanınır. Ganeşa'nın sadece bir dişi vardır, çünkü diğerini *Mahabharata*'yı yazmak için koparmıştır. Tepesinde taşıdığı fare onun engelleri kemirerek ya da aşındırarak aşma yetisini temsil eder.

Buda ve *Bodhisattva*lar

Ayrıca bkz.
Sekiz parmaklı teker, sayfa 115
***Bodhisattva*lar,** sayfa 27

Buda başlangıçta ikonik olmayan (anikonik) bir şekilde –yani insan biçiminde değil semboller yoluyla– sembolize edilmiş olsa da, kişisel mirasının gücü nedeniyle –belki de Hinduizm'in sanatsal temsil geleneğinin de teşvikiyle– giderek insan suretinde resmedilmeye başlanmıştır. İnsan biçiminde gösterildiğinde, prens yaşamını betimleyen sahneler içinde Siddhartha Gautama olarak; *sadhu* ya da bir gezgin çileci olarak; veya el hareketlerinden (*mudra*) duruşuna (*asana*) kadar her şeyin sembolik bir anlamı taşıdığı büyük bir adamın 32 işaretinden (*lakshana*) bazılarını bedeninde sergilerken Buda yani "Aydınlanmış" olarak görünür. İyiliksever *bodhisattva*lar da aynı şekilde resmedilir.

Aydınlanmış Olan
18. yüzyıla ait bu Tibet resminde, dünyanın hükümdarı olarak resmedilmiş olan Buda *bhumisparsha mudra* yaparken gösterilmiştir. Dharma-çakra yani "Yasa Tekeri"ni temsil eden sekiz parmaklı teker Buda'nın lotus tahtının hemen altında görülüyor.

Buda

Buda kişi olarak sıklıkla *Lakshana Sutra*'da sıralanan 32 *lakshana*nın (fiziksel işaret) bir kısmının dahil edilmesiyle tanınır. Bunlar arasında, ruhsal görü anlamına gelen *urna* (kaşlı ben) ve bilgiyi işaret eden, tepesindeki topuz gibi yumruyla (*ushnisha*) türban biçiminde bir baş vardır.

Mudra

Mudra Sanskritçede "işaret" anlamına gelir ve Hinduizm'in de Budizm'in de sanat geleneğinde görülen sembolik el işaretlerine denir. Yüzlercesi vardır ama Buda yalnızca sağ elinin aşağı doğru işaret ettiği, aydınlanma anını temsil eden *bhumisparsha* ("toprağa dokunmak") *mudra*nın da aralarında bulunduğu üç beş tanesini yaparken resmedilir.

Asana

Hindu ve Budist tanrılar çeşitli *asana*larla (yogaya has ritüel duruşlar) betimlenir: bunların en bilineni, lotus tahtıyla özdeşleşen ve lotus sembolünü çağrıştıran *padmasana* ya da lotus duruşudur. Ölüm döşeğindeki Buda *parinirvanasana* yani uzanma pozisyonunda yana dönmüş halde resmedilir.

Bodhisattva Avalokiteshvara

*Bodhisattva*lar ("özü aydınlanmış olanlar") insanoğluna yardımcı Budist varlıklardır. *Bodhisattva*ların göreceli dünyeviliklerine değerli elbiseleri ve rahat *asana*larıyla işaret edilir. Merhamet *bodhisattvası Avalokiteshvara* sıklıkla Buda Amitabha'nın tepesini saran –ve erdemleri ifade eden– 11 baş şeklinde resmedilir.

Budist Semboller

Ayrıca bkz.
Buda'nın ayak izleri, sayfa 114
Vajrayaksha ya da Kongoyasha Myo-O, sayfa 119

Buda sanatta ikonik olmayan (anikonik) bir şekilde –yani insan biçiminde değil de semboller yoluyla– temsil edilir. Gerçekten de, artık aşina olduğumuz Buda figürü Budist sanatı ikonografisine girmeden çok önce, Siddhartha Guatama'yı belirtmek için *Buddhapada* ve ateşli sütun gibi semboller kullanılırdı. Dahası, svastika (sembolik olarak Hindu tanrıları Vişnu ve Şiva'yla ilgiliydi) ve *vajra* (Vajrayana mezhebinin amblemi haline gelmeden önce Veda tanrısı İndra'ya atfedilirdi) gibi semboller, Budistler tarafından kutsal bir anlam yüklenmeden önce Hindistan kıta parçasının daha eski dini geleneklerinden "ödünç alınmıştı".

Stilize edilmiş *vajra*
Solda görülen el yapımı yaldızlı bronz nesne, iki ucu da üç çatallı iki adet *vajra* asasının haç şeklinde birleşmesinden oluşan bir *vajra*dır. Budizm'in Vajrayana ("Şimşek Aracı") mezhebi tarafından kullanılan bir ritüel nesnesi olan bu Japon yapımı *vajra* 13. ya da 14. yüzyıldan kalmadır.

Buddhapada

Efsaneye göre, orijinal *Buddhapada* (Buda'nın ayak izleri) Buda Kuşinagar'da bir kayanın üstünde durduğu sırada meydana gelmiştir. Buda'nın ayak izlerini takip etmenin inananları aydınlanmaya götüreceğini anlatmak için bu temsili işaretler başka Budist sembollerle, özellikle de dharma-çakrayla (*bkz. s. 115*) süslenir.

Alev

Alev yoğunlaşmış enerjiyi temsil eder; yakıp tüketir ve yok edicidir, ancak aydınlatıcıdır ve iyi yönde bir güce de sahiptir. Buda ateşli sütun olarak resmedilirken, Budist tanrılar ve semboller alevlerle tasvir edilir. Bu yolla alev tanrısallığın yanı sıra arındırıcı ve aydınlatıcı ruhani güçü simgeler.

Svastika

Bükülü uçları saat yönünde dönüyor izlenimi veren bu haç şekline svastika denir; bu Hinduların eski bir güneş ve şans sembolüdür (uçlar saat yönünün tersine bükülmüşse *sauvastika* denir). Budist sanatında svastika Buda'nın kalbini ve aklını gösterir.

Vajra

Çoğunlukla saygı duyulan Budist karakterlerin ellerinde görülen *vajra* ("şimşek" ya da "elmas") asası (tek ya da iki uçlu, üç ya da daha fazla çatallı olabilir) aydınlatıcı ya da yok edici güçlere sahip amansız bir silahı temsil eder. Böylelikle Budist Yasa'nın fevkalade otoriter, sert ve aydınlatıcı niteliklerini simgeler.

Budizm'in Sekiz Uğurlu Sembolü

Ayrıca bkz.
Asana, sayfa 109
Lotus, sayfa 123

Müjdenin Sekiz Sembolü ya da Sekiz Şans İşareti (Sanskritçede *Ashtamangala*, Çincede *Pa chi hsiang*) olarak da bilinen Budizm'in Sekiz Uğurlu Sembolü ya da İşareti güneşlik ya da şemsiye; iki altın balık; hazine vazosu ya da kavanozu; lotus çiçeği; deniz kabuğu; sonsuz düğüm; zafer sancağı ya da bayrağı ya da gölgeliği; ve sekiz parmaklı tekerden oluşmaktadır (burada sıralanan sembollerin ilk dördü yandaki sayfada biraz daha detaylı olarak anlatılacak, diğer dördünün anlamı ise sayfa 115'te açıklanacaktır).

Budizm'in çiçeği
18. yüzyılda iyi cins porselenden yapılmış bu zarif sanat nesnesinde Buda beyaz bir lotus çiçeğinin ortasına oturtulmuş. Lotus Asya'da derin ve çok anlamlı bir semboldür. Budizm bağlamında örneğin aydınlanmayı, Buda'yı ve Dhyani-Buda Amitabha'yı işaret ediyor olabilir.

Şemsiye

Astlar tarafından tutulan şemsiye (*chattra*) Hindistan'da önemli şahsiyetlerin başlarını güneş ya da yağmurdan korumak için kullanılırdı. Dolayısıyla yüksek bir sosyal statü sembolü olarak şemsiyenin işlevi ayrıca cennet ile dünya arasındaki bağlantıya işaret eder. Bu yönüyle ruhani gücü ifade eder.

İki altın balık

Tek altın balık zenginliği işaret ederken, ikisi birlikte –üreyerek sayısız yumurta meydana getirmeleri nedeniyle– doğurganlığı temsil eder. Böylece iki altın balık (*suvarnamatsya*) iyi şeylerin bolluğunu belirtir. Balık ayrıca dünyevi bağlardan ve kaygılardan kurtulmayı sembolize eder.

Hazine vazosu

Hazine vazosunun ya da kavanozunun (*kalasha*) sembolik önemi hem bir araç olmasından hem de içinde barındırdıklarından kaynaklanır. Vazo –özellikle kapaklı olmasından dolayı– insan bedeniyle özdeş tutulurken, içindeki hazine ruhani zenginliği ve lütfu işaret eder.

Lotus

Güzelliği ile çamurlu bölgelerde yaşamasının getirdiği karşıtlık dolayısıyla birçok Asya dininde kutsal bir çiçek sayılan beyaz lotus (Sanskritçede *padma*) Sekiz Uğurlu Sembol bağlamında ruhani saflığı ve aydınlanmayı simgeler. Ayrıca Buda'yı ve Budist Yasa'yı temsil eder.

Budizm'in Sekiz Uğurlu Sembolü

Ayrıca bkz.
Buddhapada,
sayfa 111
Semsiye,
sayfa 113

Sekiz Uğurlu Sembol'ün ortak önemi, geleneksel inanışa göre Buda'nın ayaklarının altında ortaya çıkmış olmalarında yatar; o nedenle sıklıkla Buda'nın ayak izlerini (*Buddhapada*) süslerken tasvir edilirler. Bu sekiz sembol Budist binaların yüzeylerinde ve dua bayraklarında görülür, ayrıca Çin seramiklerinin ve emaye eşyaların süslemesinde de sıkça kullanılırlar. Tek tek temsil edilmiş olsalar da (özellikle sekiz parmaklı teker), sekizi bir arada resmedildiğinde Sekiz Uğurlu Sembol'ün şans getirme ve kötü talihi kovma olasılığının fazlasıyla arttığına inanılır.

Buda'nın ayak izleri
19. yüzyıl ortalarında Nepal'i gezmiş Dr. H.A. Oldfield'in suluboyayla yaptığı bu "Buda'nın ayak izleri" (*Buddhapada*) tasviri, Sekiz Uğurlu Sembol'ün ayak tabanları üzerine resmedilmiş simetrik, stilize bir kopyasıdır. Kutsal ayak izlerini bir lotus çakrası (teker) çevreliyor.

Deniz kabuğu

İçine üflendiğinde yüksek perdeden ve titreşimli bir ses çıkaran deniz kabuğu. Asya'da insanları toplantılara ya da törenlere çağırmak için kullanılırmış. Sekiz Uğurlu Sembol'den biri olarak deniz kabuğu (*sankha*) Buda'nın sesini ve öğretisinin yayılmasını sembolize eder.

Sonsuz düğüm

Sonsuz ya da bitimsiz düğüm sembolünün (*shrivasta*) kökeni belirsizdir: kimine göre birbirine düğümlenmiş iki yılanı, kimine göreyse bağırsakları temsil eder. Ancak ne anlama geldiği daha açıktır: Uzun ömürlülüğü, evrendekilerin birbirlerine bağlılığını ve Buda'nın sonsuz bilgeliğini temsil eder.

Zafer sancağı

Zafer sancağı ya da bayrağı (*dhvaja*) Budizm'in cehalete ve kötücül güçlere karşı zaferini işaret eder. Ancak zafer sancağı gölgelik olarak tanımlandığında sembolizmi şemsiyeninkiyle aynıdır; aynı şekilde korunmayı (bu sefer Budist Yasa'nın sağladığı korunma) ve gücü işaret eder.

Sekiz parmaklı teker

Sekiz parmaklı teker (dharma-çakra) Buda ve Budizm'in en önemli sembollerinden biridir. Buda'nın ilk vaazı sırasında bu Yasa Tekeri'ni harekete geçirip döndürdüğü, tekerin sekiz parmağının ise Budizm'in –aydınlanmaya giden– Yüce Sekizli Yolu'nu simgelediği söylenir.

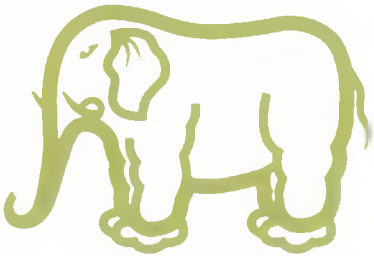
Budizm'in Yedi Hazinesi

Ayrıca bkz.
Fil, sayfa 51
At, sayfa 145

Bir Hint efsanesi evrenin Çakravartin adlı kusursuz bir kralından söz eder. "Tekeri Harekete Geçiren" bu kral zamanla "Yasa Tekeri"ni (dharma-çakra) döndüren Buda'yla özdeşleşmiştir. Çakravartin Yedi Hazine'nin ya da Kraliyet Gücünün Yedi Mücevheri'nin (Sanskritçede *Saptaratna*) sahibidir. Bu yedi hazinenin burada açıklanan dördü fil, at, ışık saçan mücevher ve kraliçedir; diğerleriyse teker, rahip (hazine sorumlusu) ve generaldir (askeri lider). Yedi Hazine –ideal kralın sembolleri– Çakravartin'in çevresini sarmış olarak betimlenir ya da Budist sanatının dekoratif öğeleri olarak karşımıza çıkar.

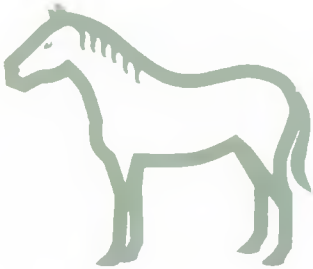

Budist mücevher
Heybetli filler Asya'da öyle büyük saygı görür ki hem ruhani otoriteyi hem de gelip geçici gücü temsil eder. Tayvan'da yapılmış. 1850 yılından kalma bu fantastik fil tasviri çok çeşitli Budist tanrı ve figürü bir araya getirerek bu tür sembolik bağlantılara vurgu yapar.

Fil

Bazen ışık saçan mücevheri sırtında taşırken betimlenen fil Asya'da bilgelik, sabır, güç ve egemenlikle ilişkilendirilir. Annesi Siddhartha Gautama'yı doğurmadan önce rüyasında beyaz bir fil gördüğü için bu hayvan Buda'yı simgeler.

At

Üst rütbeli insanların bineği olan at hızı ve dayanıklılığı nedeniyle Asya'da çok değerlidir. Buda'yla ilintilendirilmesi onun prens yaşamından, toynakları yere değmeyen, böylece ses çıkarmayan Kantaka adlı bir atın sırtında kaçtığını anlatan bir efsaneden kaynaklanır.

Işık saçan mücevher

Işık saçan –ya da dilek gerçekleştiren– mücevher parlak inciyle özdeşleştirilir ve oval ya da gözyaşı damlası şeklinde, alevlerle çevrelenmiş ya da kaplanmış olarak tasvir edilir. Görüş açıklığının ya da aydınlanmanın paha biçilmez armağanını temsil eder. Dolayısıyla Buda'nın sunduğu içgörüyü, anlayışı ve ruhani zenginlikleri simgeler.

Kraliçe

Kraliçe (ya da bakire) Çakravartin'in ideal eşini simgeler ve dolayısıyla da kadın güzelliği ve erdeminin timsali olarak görülür. Geleceğin Buda'sı Siddhartha Gautama'nın annesi işte tam böyle bir kraliçedir (Kraliçe Maya ona kendi parçasından hayat vermiş ve yedi gün sonra mutluluktan ölmüştür).

Budizm'in Beş Mistik Bilgi Kralı

Yamantaka ya da Daiitoku Myo-O
"Ölümü yok eden" Yamantaka, Tibet'te siyah manda kafalı "Ölümün Efendisi" Yama'yı öldürdüğü için saygı görür, o nedenle genelde manda başıyla ya da beyaz bir manda eşliğinde betimlenir. Japonya'da Daiitoku Myo-O adı verilen Yamantaka, Amitabha'ya (Manjushri) ve batıya karşılık gelir.

Beş Mistik Bilgi Kralı ya da Bilgelik Kralları, her şeyi yakıp kül eden çevrelerindeki alevlerin yardımıyla tutkularla, cehaletle ve dünyadaki tüm kötülüklerle savaşan Dhyani-Budaların (Meditasyon Budaları) öfkeli görünüşlü, silahı kullanan ve hiddetli tezahürleridir. Himalaya bölgesinde ve Japonya'da kutsal kabul edilen, Sanskritçe ve Japoncada ortaklaşa verilen isimleriyle Vidyaraja ve Myo-O'lara bireysel ya da toplu halde tapınılırdı. Benzer şekilde sanatta da tek tek (sıklıkla heykel figürleri şeklinde) ya da toplu halde, genellikle her birine kozmik anlamlar yüklenmiş *mandala*lar (sembolik çemberler) içinde gösterilerek resmedilirlerdi.

Ölüm'ün yok edicisi
18. yüzyıla ait bu Tibet *thangka*sına ("düz" resim) karanlık ve dinamik bir Yamantaka portresi hâkim. Tablonun renkleri solmuş, ancak Yamantaka'nın boynuzlu manda başı yine de görünüyor (dokuz başı da burada). Bu 34 kollu, 16 bacaklı hiddetli figür alevlerle çevrelenmiş.

Acalanatha ya da Fudo Myo-O
Acalanatha (Vairocana'nın görünüşü hiddetli bir türünüdür) ya da Japonya'daki karşılığı Fudo Myo-O ("Sabit Olan") *mandala*ların ortasına resmedilir. Sağ elinde açgözlülüğü, öfkeyi ve cehaleti yok etmek için bir kılıç (kılıcı yılan sarmış olabilir), sol elindeyse kötücül güçleri hareketsiz hale getirmek için bir ip tutar.

Trailokyavijaya ya da Gozanze Myo-O
Akshobhya'ya ve doğuya karşılık gelen "Üç Dünyanın Fatihi" Trailokyavijaya Japonya'da Gozanze Myo-O olarak bilinir. Silah tutan sayısız eliyle, Şiva ve Parvati'nin üzerine basılmış olarak temsil edilir; ellerinin ikisi iç içe geçerek, kendisiyle bağdaştırılan belirli bir *mudra* oluşturur.

Kundali ya da Gundari Myo-O
Japonya'da Gundari Myo-O olarak bilinen ve Dhyani-Buda Ratnasambhava'ya karşılık gelen Kundali güneyin kralıdır. Diğer Vidyarajalara kıyasla daha az betimlenmiş olan Kundali'yi tanımlayan tipik semboller boynunu, kollarını ve bileklerini saran zehirli yılanlardır.

Vajrayaksha ya da Kongoyasha Myo-O
Vajrayaksha kuzeyin kralı ve Amoghasiddhi'nin tezahürüdür. Japonya'da Kongoyasha Myo-O olarak bilinir. Sağ ellerinden birinde beş uçlu bir *vajra*yla, bazen de aynı ele karşılık gelen sol elinde bir çanla (sırasıyla üreme gücüne işaret eden eril ve dişil semboller) resmedilir.

Budizm'in Dört Kutsal Kralı

Ayrıca bkz.
Bishamon, sayfa 133
Ejderha, sayfa 159

Budist geleneğe göre Dört Muhafız Kral (Sanskritçede *Lokapala*), Göksel Krallar ya da Kutsal Krallar kozmosun dört bir tarafını –ya da Budist Yasa'yı– kötülükten korur. Dolayısıyla bu dörtlünün her biri bir ana yönle ya da mevsimle ilişkilendirilir ve her biri kötücül güçleri defetmek için farklı bir silah savurur. Toplu halde genellikle *mandala*ların çeperinde, Budist stupaları (kubbeli tapınaklar) ve sunakları korurken temsil edilirler. Çin tasvirlerinde Hindu sanatına göre daha az hiddetli görünürler; burada gösterilen illüstrasyonlarda da kralların Çin temsilleri esas alınmıştır.

Doğunun kralı
Dört Kutsal Kral'ın isimleri ve temsilleri her ülkenin Budist geleneğe göre değişir. Tibet'te doğunun muhafız kralı Dhritarashtra'dır (ya da Dhrtarashtra): Litang Chode Manastırı'ndaki Lhakhang Karpo Tapınağı'nda bulunan soldaki resimde telli bir çalgı çalarken betimlenmiştir.

Vaishravana ya da Mo-li Shou
Vaishravana yani "Biliyor Olan" (Japon Bishamon ve Çin Mo-li Shou'ya karşılık gelir) tapınmak için seçilmiş tek kutsal kraldır. Kuzeyin ve kışın muhafızı olarak elinde bir inci (zenginliği simgeler) ile saldırgan bir ejderha ya da kuyruksüren tutar.

Dhrtarashtra ya da Mo-li Qing
Doğunun ve baharın koruyucusu Dhrtarashtra ("Yasanın Hükümranlığını Koruyan") dört kardeşin en yaşlısıdır (Çin'de Mo-li Qing adıyla anılır). Kılıcını savurduğunda yükselen tahripkâr siyah rüzgârı, ateş ve dumanın ölümcül tezahürleri takip eder.

Virupaksha ya da Mo-li Hai
Batının ve güzün muhafızı Virupaksha ("Krallıktaki Her şeyi Gören") Çin'de Mo-li Hai adıyla bilinir. Mo-li Hai Çin sanatında genellikle, çalındığında düşmanlarının kamplarının alev alıp yok olmasına neden olan dört telli bir lavta tutarken gösterilir.

Virudhaka ya da Mo-li Hong
"Krallığın Sınırlarını Genişleten" Virudhaka güneyin ve yazın muhafız kralıdır. Çin'de Mo-li Hong adıyla anılır ve elinde bir şemsiyeyle resmedilir. Bu "Kaos Şemsiyesi" açıldığında evrenin karanlığa gömülmesine neden olur, indirildiğinde ise depremler ve fırtınalar yaratır.

Kutsal Asya'nın "Geçişli" Sembolleri

Ayrıca bkz.
Krişna, sayfa 105
Buda, sayfa 109

Asya'nın kutsalı konu alan sanatında, özellikle de Hinduizm ve Budizm'in sanat geleneklerinde bazı "geçişli" semboller vardır; örneğin Budizm benzer kavramları aktarmak için Hindu tanrılarıyla ilintili birçok simge ve ikonografi (gerçi Budist anlamlar taşırlar) benimsemiştir. Göze çarpanlardan bazıları: kutsal ya da üstün ruhani varlıkların donatıldığı birçok çift kol; alnın merkezinde görülebilen "üçüncü göz" ya da göz benzeri işaret: kutsal *Om* hecesini ifade eden Sanskritçe kaligrafi; ve o zarif lotus çiçeği.

Krişna Banasura'yla savaşıyor
1795'te Nepal'de yapılmış bu guvaş resimde, 1.000 kollu *asura* ya da iblis Banasura'yı konu alan Hint masalından destansı bir savaş sahnelenir. Resmin her yerinde çok çeşitli silahlar tutan eller görülür. Banasura bu savaşta Krişna'ya meydan okumuş ve yenilmiştir.

Çok sayıda kol

Birçok Hindu ve Budist tanrısının fazladan çift kollarla betimlenmesi onların doğaüstü karakterlerinin ya da kutsallıklarının genel bir sembolüdür. Her bir elin tuttuğu sembolik nesne ya da yaptığı sembolik işaret (*mudra*) aynı zamanda o tanrının ya da tanrıçanın gücü ve karakterinin niteliğini ortaya koyar.

Üçüncü göz

Budist kutsal varlıkların bazıları başlarını süsleyen sayısız gözle betimlenir, ancak "üçüncü göz" genel olarak dik çevrilmiş şekilde ya da figürün sabit gözlerinin orta noktasında resmedilir. Hinduizm'de ateşli üçüncü göz, ruhsal görünüm sembolü olarak özellikle Şiva'yla ilişkilendirilir.

Om

Üstte gösterilen sembol, Hindistan'ın kutsal geleneğinde yüce bir unsur olduğuna inanılan *Om* ya da *Aum* sesini simgeleyen Sanskritçe yazı karakterlerini temsil eder. Örneğin Hindu inancında Brahma (yaratma), Vişnu (koruma) ve Şiva'nın (yok etme) kozmik güçlerinin bileşkesini temsil eder.

Lotus

Sekiz Uğurlu Sembol'den biri olan lotusun tanrısal kökenlerin işareti olarak Budizm'de ek bir anlamı vardır, zira bu çiçeğin suda kendi kendine üreldiğine inanılır. Ayrıca Hinduizm'de tanrısal dişiliğin, yani kozmik rahmin ya da yaratılışın sembolüdür.

Popüler Tao Figürleri ve Sembolleri

Ayrıca bkz.
Fukurokuju,
sayfa 131
Taoizm'in Sekiz Ölümsüzü,
sayfa 126–29

Çin'in fırça resim geleneğine konu olan ve yanı sıra seramiklerde ve diğer sanat türlerinde de görülen sembol ve sahnelerin çoğunda Taoizm'den esinlenilmiştir. Kökeninde Lao-tzu (ya da Lao Zi) tarafından geliştirilmiş bir felsefe olan Taoizm, geçen yüzyıllarla birlikte belirli dini öğeleri, özellikle de Sekiz Ölümsüz'ün yer aldığı tanrısal panteonu bünyesine katmıştır. Sanatsal bağlamda popüler Tao imgeleri arasında, Lao-tzu figürünün kendisi ve Batı'nın Ana Kraliçesi, efsanevi Hsi Wang Mu'nun yanı sıra şeftali ya da ölümsüzlük bitkisi gibi ebedi yaşam sembolleri vardır.

Ölümsüzlük meyvesi
Natüralist bir tarzda betimlenip zarifçe çizilmiş bu meyve dolu şeftali ağacı dalı deseni, Çin tarihinde Ch'ing Hanedanı'ndan Yung Chen döneminde (1723-1735) yapılmış bir sırlı porselen kâseyi süslüyor. Çinlilerin gözünde şeftali Taoizm'in ölümsüzlük ve yenilenme sembolüdür.

Lao-tzu
Her zaman yaşlı bir adam olarak (MÖ 604 dolaylarında ak saçlı doğduğu söylenir) resmedilen Lao-tzu'nun (ya da Lao Zi) simgeleri arasında "S" biçimindeki asa *ju-i* (memnuniyet sembolü) ve *Tao-te Ching*'i temsil eden parşömen vardır. En karakteristik simgesi bindiği su sığırıdır.

Hsi Wang Mu
Soylu görünümlü bir kadına eşlik eden iki kadın hizmetçi (biri yelpaze, diğeri şeftali tutar) o kadının efendi Hsi Wang Mu (ya da Xi Wang Mu) yani Batı'nın Ölümsüz Ana Kraliçesi olduğunu gösterir. Hsi Wang Mu'nun bir diğer simgesi, uzun ömür sembolü ve tanrısal haberci olan beyaz turnadır.

Şeftali
Çinlilerin gözünde en etkili ölümsüzlük ve yenilenme sembollerinden biri olan şeftalinin (*Tao* ayrıca "evlilik" anlamına gelir) Batı'nın Ana Kraliçesi'nin saray bahçesinde yetiştiği söylenir. Ağaç 3000 yılda sadece bir sürgün verse de meyvesi ebedi yaşamın özünü içerir.

Ölümsüzlük bitkisi
Çin sanatındaki tasviri bulutsu ve stilize olmakla birlikte bu efsanevi ölümsüzlük bitkisini (*lingzhi* ya da *ling-chih*) *Polyporus lucidus* ile eşleştirmiştir. Onu yiyenlere –simgelediği– sonsuz hayatı bahşettiğine inanılan "kutsal mantar", Taoizm'in ölümsüz varlıklarının genel bir simgesidir.

Taoizm'in Sekiz Ölümsüzü

Ayrıca bkz.
Hsi Wang Mu,
sayfa 125

Taoizm'in Sekiz Ölümsüzü (*Pa hsien* ya da *Baxian*) ya da onları temsil eden semboller (özellikler) Çin resminde, özellikle de porselen sanatında sıklıkla betimlenmiştir. Sekiz, Çinliler için uğurlu bir sayıdır ve bir bütünsellik sembolüdür. Keza *Pa hsien*'in bu sihirli sayısı değişmemiş, ancak ölümsüz bireyler değişkenlik göstermiştir. Ne var ki ileriki sayfalarda tanıtılanlar (altısı erkek, ikisi kadındır) yüzyıllar boyunca tanrısal sekizlinin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Sahip oldukları sıradışı Tao nitelikleri sayesinde her birinin ebedi varoluşu elde ettiği söylenir.

Sekiz Ölümsüz
Edward T.C. Werner'in *Çin Mitleri ve Efsaneleri* kitabından alınan bu illüstrasyonda Sekiz Ölümsüz'den yedisi bir tekneyle denizi aşıyor; sekizincisi yani Chang Kuo ise onlarla birlikte katırıyla yolculuk ediyor. Başlarının üstünde uçan turna bir uzun ömür sembolüdür.

Li T'ieh-kuai

Li T'ieh-kuai (ya da Li Tieguai) genellikle demirden bir değneğe (sakatlığa işaret eder) yaslanmış, bir zamanlar Çinli gezginlerin su şişesi olarak kullandığı, üstünde dumanı tüten ve yeryüzü ile cennetin birliğine işaret eden ikili su kabağını (*hu-lu*) tutarken resmedilir.

Chang Kuo

Chang Kuo'nun (ya da Zhang Guolao) tuttuğu simge Batılıları şaşırtabilir. Aslında bu bir müzik aletidir: İçine sokulmuş olarak gösterilen iki çubukla, bir davul misali üstüne vurulan içi oyulmuş bir bambu kamışıdır. Chang Kuo beyaz bir katır da sürebilir (tersten).

Lu Tung-pin

Lu Tung-pin'in (ya da Lu Dongbin, yani Çinli berberlerin koruyucusu) başlıca simgesi bir kılıçtır, ikincisi ise sinek kovucudur. Bunlar Lu Tung-pin'le birlikte resmedildiğinde, kılıcı sırtına aslı olarak gösterilir. Bu sıradan bir kılıç değildir, şeytani canavarları defetme gücü vardır.

Lan Ts'ai-ho

Kadın ölümsüz Lan Ts'ai-ho (ya da Lan Caihe) çiçeklerle dolu bir sepet taşır (bu nedenle Çinli çiçekçiler onu koruyucu kabul eder). Sekiz Ölümsüz tasvirlerinde, giydiği tek ayakkabıdan da kolayca tanınır.

Taoizm'in Sekiz Ölümsüzü

Ayrıca bkz.
Krişna, sayfa 105
Laksmi, sayfa 107

Kadınlar ve erkekler olarak temsil edildiğinde, Sekiz Ölümsüz genellikle pitoresk doğa manzaraları içerisinde canlandırılır, zira Taoizm'in temel ilkesi olan uzun ömürlülüğe ya da ölümsüzlüğe ancak doğa güçleriyle uyum içerisinde olunduğunda ulaşılabilir ve bunu başarmanın en iyi yolu, toplumdan uzakta, dağların arasında edilgen bir tefekkür hayatı sürmektir. Ayrıca, ölümsüz ("kutsanmış") varlıkların Doğu Denizi'ndeki "Kutsanmışların Üç Adası"nda ya da daha belirgin olarak, sanatsal temsillerde denizin ardında yükselen dağlarla işaret edilen "Uzun Ömür Tepeleri"nde (*Shou Shan*) yaşadıklarına inanılır.

Sekiz Ölümsüz'ün lideri
Sakalı, çıplak göğsü ve düz yelpazesi bir arada, 17. yüzyılda Çinli bir sanatçı tarafından oyulmuş bu fildişi heykelin temsil ettiği heybetli figürün Chung-li Ch'uan olduğunu gösteriyor. Sekiz Ölümsüz'ün lideri kabul edilen Chung-li Ch'uan'ın hayat iksirini keşfettiğine inanılır.

Chung-li Ch'uan

Sekiz Ölümsüz'ün lideri Chung-li Ch'uan'dır (ya da Zhongli Quan). Genellikle sakalı ve çıplak göğsüyle yaşlı bir adamı olarak canlandırılır ve sembolü, elinde tuttuğu, sallayarak ölülerin ruhuna can verdiği uzun saplı düz yelpazedir (*shan* ya da *shanzi*).

Ts'ao Kuo-chiu

Ts'ao Kuo-chiu'nun (ya da Cao Guojiu) tuttuğu, sembolü olan birbirinin aynı iki nesne, aynı zamanda yazı tabletleriyle de bağlantılı olan bir çift kastanyettir (dikkat çeken vurmalı bir çalgı). Diğerlerinden yaşlı olan bu sakallı ölümsüz varlık Çin tiyatrosunda çalışanların tümünün koruyucusudur.

Han Hsiang-tzu

Çinli müzisyenlerin efendisi genç Han Hsiang-tzu'nun (ya da Han Xiangzi) simgesi flüttür. Han Hsiang-tzu'nun flütünü çalarak kırlarda dolaştığı, o güzel müziğini duyanların dikkatini çekip onları mest ettiği ve hatta bu sayede çiçeklerin bile açtığı söylenir.

Ho Hsien-ku

Kadın ölümsüz Ho Hsien-ku (ya da He Xianglu) zarif bir görünüş sergiler ve elinde bir lotus çiçeği sapı tutar. Lotus çiçeği de (doğanın bereketinin ve yazın simgesidir) tohumları da (mahsulü işaret eder) sapın ucunda betimlenir.

Japon Şintoizm'inin Önde Gelen Tanrıları

Ayrıca bkz.
Jurojin, sayfa 133
Şeftali, sayfa 125

Japon yerel dini Şintoizm'in başlıca tanrısı, aynı zamanda da Japon imparatorların tanrısal atası olarak kabul edilen güneş tanrıçası Amaterasu'dur. İmparatorlara ondan yadigâr kaldığı söylenen üç kutsal emanet (ayna, kılıç ve mücevherler) Uji-Yamada'daki kraliyet tapınağı Ise-Jingu'da saklı tutulur. Japon sanatında Amaterasu bu kutsal nesneleri elinde tutarken tasvir edilir. Şintoizm'in Yedi Saadet Tanrısı (*Shichi Fukujin*) inananların kendilerine daha yakın bulduğu, şans getiren ilahi varlıklardır. Biri dışında (Benten) hepsi erkektir: Hotei, Fukurokuju, Ebisu, Bishamon, Daikoku ve Jurojin. Her biri kendi kişisel simgesiyle tanınır.

Şinto güneş tanrıçası
Ukiyo-e üslubunun ustası Utagawa Kunisada'nın (1786-1865) bu eserinde Amaterasu, bir zamanlar inzivaya çekildiği mağaradan çıkarken canlandırılmış. Işıyan güneş tanrıçası, elinde kılıcıyla, yansıması onu kendinden geçiren aynaya bakarken gösteriliyor.

Amaterasu

Şinto güneş tanrıçası Amaterasu genel olarak başından çıkan hale benzeri ışınlarla (güneş ışınlarını işaret eder) ve elinde tuttuğu üç imparatorluk yadigârıyla betimlenir. Bunlar onun ruhunu (*shintai*) kapsadığı söylenen ayna (üstte); gücü belirten kılıç; güzelliği ve zenginliği simgeleyen mücevherlerdir.

Hotei

Hotei mutluluk, refahlık ve bollukla ilişkili bir tanrıya uyacak şekilde kel, hantal, kahkahalar atan bir keşiştir. Simgesi, içinde pirinç ve *Takara-mono* (hazine) olduğu söylenen bir çuvaldır; genellikle de bu çuvalın üzerine oturur. Çocuklarla birlikte tasvir edildiği de görülür.

Fukurokuju

Uzun ömrü temsil eden bir tanrı olarak Fukurokuju genellikle geyik, kaplumbağa, turna ve şeftali gibi, Japonların uzun yaşamı simgeleriyle birlikte canlandırılır. Bilgeliği ifade eden bir ya da iki parşömen tomarını asılı durduğu bir asa taşıyor da olabilir.

Ebisu

Balıkçıların ve tacirlerin tanrısı mutlu Ebisu genellikle bir elinde olta kamışıyla ve diğer kolunun altına aldığı koca bir balıkla gösterilir. Ebisu meslek hayatındaki başarının getirdiği mutluluğu ve de doğanın bereketini (balıkla sembolize edilir) temsil eder.

Japon Şintoizm'inin Önde Gelen Tanrıları

Ayrıca bkz.
Vaishravana ya da Mo-li Shou, sayfa 121
Fukurokuju, sayfa 131

Yedi Saadet Tanrısı (*Shichi Fukujin*) genellikle grup halinde, hazine gemileriyle (*Takara-bune*) denizde yolculuk ederken canlandırılır. Bu sihirli teknede tanrılara bağlı toplam 21 hazine (*Takara-mono*) vardır. Bunlar zenginlik ve talihin çeşitli yönlerini simgeler, ayrıca hazine gemisi bağlanımdan çıkarılıp şans getiren dekoratif motifler olarak da kullanılabilirler. *Takara-bune* imgeleri tanrısal yolculuklarıyla bir bütün olarak Japonların Yeni Yılı boyunca her yerde göze çarpar, zira bu geminin Japonya'ya yılbaşı arifesinde vardığı söylenir. Ayrıca zarifçe oyulmuş minyatür heykellere de (*netsuke*) sıkça konu olurlar.

Mutluluk muhafızı tanrı
Solda gördüğünüz bu servi ağacından oyulmuş laklı figür 13. yüzyıl başlarında Japonya'da yapılmış. Bu heybetli adamın üstündeki zırh kombinasyonu ve sol elinde tuttuğu minyatür pagoda onun Bishamon ya da Bishamon-ten olduğunu gösteriyor.

Bishamon

Bishamon, kuzeyin muhafızı Vaishravana'ya (Budizm'in Dört Kutsal Kralı'ndan biri) karşılık geldiğinden, aynı zamanda savaşçı yönü de olan bir saadet tanrısı olarak görülür. Zırlı kuşanmış Bishamon, elinde bir mızrak ve ayrıca bir pagoda (Budizm'in değerini simgeler) tutar.

Daikoku

Daikoku'nun temsil ettiği dünya nimetleri, onun çekici ve çıkınıyla sembolize edilmiştir. Tokmak şeklindeki çekiç madenci çekici olduğundan, yerin altından çıkarılan maden zenginliğini işaret eder. Dolayısıyla çıkın da pirinç ve değerli taşlar gibi hazinelerle doludur.

Benten

Benten genellikle lavta çalarken betimlenir; bu da onun –edebi, temsili, dramatik ve tabii ki müzikal– sanatların hamisi olduğunu ve bu sanatların verdiği mutluluğu işaret eder. Ayrıca Benten bir tanrıça olarak aşk tanrısı kabul edilir (diğer simgeler onun başka yönlerine gönderme yapar).

Jurojin

Yoldaşı tanrı Fukurokuju gibi Jurojin de yaşlı bir adam olarak, geyik, turna ve kaplumbağa gibi uzun ömür sembolleriyle birlikte betimlenmiştir. Jurojin (yine Fukurokuju gibi) asasından sarkan parşömen tomarı ya da tomarlarının temsil ettiği bir eğitim tanrısı olarak görülür.

Kutsal İslam Sanatı

Ayrıca bkz.
Kutsal Kitap, sayfa 23
***Hamsa* ya da *hamey*,** sayfa 43

Allah'tan başka ilah yoktur. Bu İslam'ın temel öğretisidir ve ayrıca canlıların –insanlar ve hayvanların– resmedilmesi yasağına temel oluşturur; zira bu imgeler putperestliğin odağı olabilir. Dahası, Allah'ın yarattığı kanlı canlı varlıkların gerçekçi bir şekilde temsiline yönelik herhangi bir teşebbüs hakaret sayılır. Dolayısıyla figüratif sanatı seçmekten başka şansı olmayan Müslüman sanatçılar yüzyıllar boyunca –özellikle geometrik ve bitkisel formlardan faydalanarak– kaligrafi ve soyut süsleme sanatlarının gelişip manevi tefekkür için incelikli birer araç haline gelmesine çalışmışlardır.

Fas'ın *zellij* çinileri
Saadi Mezarları'nın pişmiş topraktan yapılmış dekoratif *zellij* çinilerini gösteren detayda, Kuran'dan ayetlerin yazıldığı çetrefilli kaligrafi, bitkisel ve geometrik formların yinelenmesinden oluşan girift bir desene bordür teşkil ediyor. Fas'ın Marakeş şehrinde 16. yüzyıldan kalma bu mezarlık Sultan Ahmet el-Mansur tarafından yaptırılmıştır.

Arap kaligrafisi

Sayısız yazı tarzını birleştiren Arap kaligrafisi İslam dünyasında büyük saygı uyandırır, çünkü Allah'ın (yukarıda ismi yazılıdır) kutsal kelamını İslam'ın kutsal kitabı Kuran'da yazıldığı gibi cisimleştirip iletir. Güzel sanatların birçok dalı, özellikle de çini bu kaligrafinin akışkan formlarını sergiler.

Kâbe

Kâbe (Arapçada "küp" anlamına gelir) Suudi Arabistan'ın Mekke şehrindeki Mescid-i Haram'ın içinde, Başmelek Cebrail tarafından Âdem'e verilmiş olduğu söylenen Siyah Taş'ın bulunduğu küp biçiminde bir ibadethanedir. Kâbe imgesi Müslümanların namaz kılarken kullandığı seccadelere de dokunur.

Arabesk motifler

İslam sanatına özgü, zarifçe kıvrılan dolaşık bitkisel motiflere Batı'da "arabesk" (yani "Arap tarzında") denir. Genel olarak dokuma, seramik ve oyma sanatlarından izler taşıyan bu motifler Allah'ın dünyevi yaratısının güzelliğini taçlandırır ve ayrıca Cennet Bahçesi'ni anıştırır.

Geometrik motifler

Daire, kare, üçgen ve özellikle de yıldız gibi formlar üzerine kurulu olan simetrik, yinelenen geometrik motifler, örneğin İslam âlemindeki cami ve saray yapılarını süsleyerek, Allah'ın evrenini düzenleyen doğa yasalarını tanımlayan düzen, uyum ve birlik gibi dinamik niteliklere gönderme yapar.

Japon *Monu*

Ayrıca bkz.
Bambu desenli *mon*, sayfa 97

Japon *mon*unun ya da hanedan nişanlarının, savaş beylerinin ve adamlarının kimliğini gösteren savaş sancaklarından doğduğu düşünülür. Bu bayrakları süsleyen semboller (buradaki illüstrasyonlarda görüldüğü gibi, birçoğunda açmış çiçekler vardır) yüzyıllar içinde bir samurayın veya askeri hizmetlinin şahsında sergilenen *mon*a taşınmıştır. *Mon* sonradan soylu ailelerin mensupları ve onların hizmetlileri tarafından giyilen giysilerin kumaşına eklenerek ya da dokunarak barış zamanı da kullanılır olmuştur. Klanların en az bir *mon*u vardır, buna *jo-mon* ("sabit nişan") denir. Alternatiflerine ise *kae-mon* adı verilir.

Kimlik nişanları
18. yüzyıla ait bu Japon paravan resminde, kılıç taşırken betimlenen samurayın ya da savaşçının giysisi çeşitli türde koca koca *mon*larla süslü. Urbasının eteğinde *kiku-mon* denen, 16 taçyapraklı krizantemi simgeleyen *mon* dikkat çekiyor.

Kiku-mon

Kiku-mon hem Japonların ulusal amblemi hem de Japon imparatorunun *kue-mon*udur. Stilize edilmiş krizantemden (*kiku*) türetilmiş olan bu *mon*un merkezindeki çiçek 16 taçyaprağından ve arkalarında bu yapraklardan 16 tane daha olduğunu belirten işaretlerden oluşur. Krizantem uzun ömrü ve mutluluğu sembolize eder.

Pavlonya

Japonya'nın pembemsi ya da beyaz renkte çiçek salkımları ve kalp şeklinde yaprakları olan yerli bitkisi pavlonyanın (*kiri*) çiçekleri ve yeşilliklerinden yola çıkılarak yaratılmış olan *mon*. Japon imparatorunun *jo-mon*u, imparatorluk ailesinin *kue-mon*u ve Japon başbakanının *mon*u olarak işlev görür.

Şakayık

Şakayık bitkisinin (*botan-kusa*) o harikulade güzel çiçeği, *mon*da körpe yapraklarıyla çevrilir. Bu bitki Japonya'da çok çeşitli sembolik anlamlar taşır: bahar mevsimini ve yanı sıra evlilik, doğurganlık ve bolluk gibi kavramları işaret eder.

Erik çiçeği

Erik çiçeği çıplak, ölmüş gibi görünen dallarda sürgün verdiği için zor durumların üstesinden gelmeyi temsil eder ve bundan dolayı samurayların gözde *mon*udur. Bahar ve talih anlamına da gelir. Ayrıca Şinto güzel sanatlar geleneğinin saygıdeğer hamisi yüce Kitano Tenjin'e atıfta bulunur.

Japon *Monu*

Ayrıca bkz.
***Ogi* desenli *mon*,** sayfa 35

*Mon*un dairesel şekli Japon kültürünün etkin bir simgesi olan güneşi anıştırır. Bu dairenin içinde bitki ve hayvan formlarının yanı sıra, Japonya'da olumlu çağrışımlarla yüklü olan motif ve nesnelerin stilize temsilleri (yanda bazı örnekleri verilmiştir) vardır. Bazıları genellikle talihi çağrıştırdığı için, bazıları da bir klanın tarihinde önemli bir olaya değindiği için seçilmiştir. Tarih boyunca yüzlerce *jo-mon* klanlar tarafından resmi şekilde kaydedilmiş, klan üyeleri bir kimlik ve sadakat işareti olarak bunları takmıştır. Ancak bugün aile kimliğinin ve hatta şirket kimliğinin sembolü olarak o denli resmiyet taşımazlar.

Askeri rütbeler
I. Toyokuni olarak da bilinen, ahşap baskılarıyla ünlü Japon sanatçı Utagawa Toyokuni (1769-1825) tarafından resmedilmiş bu samuray ya da savaşçı, giysisinin kolunda tek renkli tipik bir *mon* sergiler. Sıradan bir samurayın genellikle tek bir *monu* olurken, onun *daimyo*su (feodal efendi) üç tane *mon* kullanabilir.

Çam ağacı

Çam her mevsim yeşil kalan, reçine üreten bir ağaç olduğundan Japonlar onu bozulmazlık ve uzun yaşamla ilişkilendirir (ayrıca Japon sanatında iki sarıçam uzun süreli bir evlilik anlamına da gelebilir). Uğur getiren olumlu bir sembol olduğundan çam dalları popüler bir *mon*dur.

Yusufçuk

Yusufçuk karmaşık uçuş seyrinden dolayı güvenilmezlikle ilişkilendirilir. Ancak olumlu bir sembolizmi de olmalı ki bazı *mon*lardu yıldız statüsüne yükseltilmiştir. Japon takımadalarına şeklen benzediği için Japonya'nın amblemi haline gelmiştir: "Yusufçuk Adası".

Kelebek

Kelebek (*cho*) örneğin kadını gösterişi (ve geyşayı) ve kısa süreli saadeti çağrıştırdığı için Japonya'da çok da uğurlu bir sembol sayılmaz. Ancak beyaz kelebek ölünün ruhunu anıştırır. Öte yandan iki kelebek mutlu bir evliliği simgeler.

Kaplumbağa

Japonlar için bir uzun ömür sembolü olan kaplumbağa (*kame*) uğurlu bir *mon* imgesidir. Ancak bazı Japon geleneklerinde kozmosun taşıyıcısı olarak kaplumbağanın ayrıca bir önemi vardır; keza desteği, dayanıklılığı ve gücü sembolize etmesinin nedeni de budur.

Hinduizm ve Budizm'de *Mandala* ve *Yantra*

Ayrıca bkz. ***Vajra***, sayfa 111

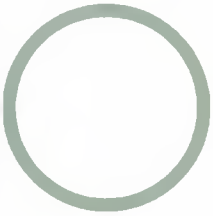
Hinduizm ve Budizm'deki *mandala* ve *yantra*lar (Sanskritçede sırasıyla "çember" ve "araç" anlamına gelirler) konunun yabancısı Batılıların gözüne soyut birer sanat eseri gibi görünebilir. Gerçekten de hepsi birer sanat formudur. Ancak bunların yaratılmasındaki temel neden, bir meditasyon, dolayısıyla da bir ruhani eğitim aracı vazifesi görmeleridir. Genellikle Tibet ve Nepal *thangka*larına ("düz" resim) resmedilen *mandala*ları ya da geometrik *yantra*ları –genelde, üçboyutlu karşılıkları olan stupalar gibi kozmos ve bilinç sembollerini– oluşturan varlıklar ve şekillerin (bazıları burada görülebilir) temelinde yatan anlamlar kişiyi daha yüksek bir manevi düzleme yükselmeye teşvik eder.

Lotus çakrası
Kozmik yaratılış sembolü olan lotus çakrası (çember ya da teker) taçyaprağı şekilleriyle (genelde sekiz tane) çevrili bir çemberle temsil edilir, çünkü lotusun kadim sularda kendiliğinden doğduğuna inanılır. Ayrıca kozmik rahmi, ana tanrıçayı ya da dişil yaratıcı gücü ifade eder.

Vajrasattva *mandala*sı
Bu Tibet *mandala*sının merkezindeki figür Buda ya da *bodhisattva* Vajrasattva'dır ("Elmas Özü" ya da "Şimşek Özü"). Ondan doğan haç şekli, birbirini kesen iki *vajra* asasını anımsatır. *Mandala*sı daire ve karelerden oluşur.

Çember

Çember genel olarak evreni ve kendiliği sembolize eder. *Mandala* ve *yantra*ların çoğunun önemli elemanlarından olan iç içe geçmiş çemberler, tipik olarak varoluşun çevresindeki kozmik dünyaları veya merkezin mükemmelliği sembolize etmesiyle, aşamalı ve daha yüksek anlayış kademelerini temsil eder.

Merkez

Mandala ya da *yantra*nın ortası, başarılı bir manevi yolculuğun sonunu ya da evrenin merkezini temsil eder. Burada kozmik Meru Dağı; Buda (aydınlanmaya ulaşmayı simgeler); veya manevi aydınlanma ya da mutlak olanı anlamına gelen *bindu* ("nokta") betimleniyor olabilir.

Kare

Kare, bir *mandala* ya da *yantra* içerisinde, betimlediği kozmik modelin tipine göre çok farklı sembolik anlamlar kazanabilir; ancak genellikle Dünya'nın sıradan ve maddi yönünü ifade eder. Her bir kenarın merkezindeki geçitler, ana yönler aracılığıyla erişmeyi işaret eder.

Ucu yukarı bakan üçgen

Ucu yukarı bakan üçgen, fallusu ya da etkin eril enerji sembolü *lingam* (Şiva) işaret eder. Kenarların üstte birleşmesi, *yab-yum* ("baba-anne") duruşunun sanattaki temsilinde olduğu üzere, dişi ve erkek üreme güçlerinin birleşmesi anlamına gelir.

Ucu aşağı bakan üçgen

Ucu aşağı bakan üçgen ise şaktiyi ya da dişil kozmik enerjiyi temsil eden *yoni*yi (Sanskritçede "vulva") simgeler. Böylece şakti bir tanrıça olarak (özellikle de Hindu Tanrısı Şiva'nın eşi olarak) betimlenir ya da tahayyül edilir.

Çin Zodyakı

Ayrıca bkz.
Çin zodyakı, sayfa 41
***Tai-chi* ve *pa-kua* şans tılsımı,** sayfa 97

12 Dünyevi Dal (*Terrestrial Branch*) Batı'da "Çin zodyakı" olarak adlandırılır, ayrıca Batı'daki burçlar kuşağı gibi 12 "burç"tan oluşur: fare, öküz, kaplan, tavşan, ejderha, yılan, at, keçi, maymun, horoz, köpek ve domuz (ileriki sayfalarda hepsi ana hatlarıyla açıklanmıştır). Bu burçların her birinin, onların etkisinde doğanlara güçlü bir şekilde tesir ettiği söylenir. Ne ki bu iki sistem birbirinden çok farklıdır. Zira 12 Dünyevi Dal güneş (takvim) ayına karşılık gelmez, daha ziyade 24 saatlik gün çevrimi içerisinde iki saatlik periyotlara ve yanı sıra kamer ayına ve bütün bir yıla denk gelir.

12 Dünyevi Dal
Çinlilerin 12 Dünyevi Dal'ı temsilen kâğıt kesme tekniğiyle yaptıkları bu çemberde, her biri bir Dal'ı sembolize eden on iki hayvan resmedilmiştir. Merkezde *tai-chi* sembolünün etrafında sekiz *pa-kua* trigramı, onların etrafında da her biri bir hayvana karşılık gelen Çin kaligrafi karakterleri vardır.

Fare

12 Dünyevi Dal çevrimindeki ilk hayvan, ana yönü kuzey, saatleriyse 23.00-01.00 olan yaban faresidir. Fare sanatta betimlendiğinde çalışkanlık, biriktirme, cimrilik ve refah gibi nitelikleri sembolize eder.

Öküz

Evcilleştirilmiş bir hayvan olan öküz, çevrimde ikinci sırada olup kuzey-kuzeydoğuya ve 01.00-03.00 saatlerine karşılık gelir. Çin sanatında sıklıkla sırtında tarihsel ya da mitolojik bir kişiyi taşırken tasvir edilen öküz hem fiziksel kuvveti ve dayanıklılığı hem de tarımı ve bahar mevsimini işaret eder.

Kaplan

Dünyevi Dalların üçüncüsü olan kaplan doğu-kuzeydoğuyla bağlantılı olup 03.00-05.00 saatlerine karşılık gelir ve vahşi kedilerin saldırganlık, atılganlık ve öngörülemezlik gibi karakter özelliklerine sahiptir. Beyaz kaplanın –batı ve sonbaharın– Dört Doğaüstü Yaratığından biri olması nedeniyle, *yang* ve savaşçılığı sembolize ederek, sanatta ayrı bir öneme sahiptir.

Tavşan

Yabani tavşan olarak da bilinir ve Dünyevi Dalların dördüncüsünü temsil eder; yönü doğu, saatleri ise 05.00-07.00'dir. Uzun ömürlülük, duyarlılık ve *yin* sembolü olarak, o meşhur efsanevi görevini (ayda ölümsüzlük iksiri hazırlamak) yerine getirirken betimlenir.

Çin Zodyakı

Ayrıca bkz.
At, sayfa 117
Ejderha, sayfa 159

Çinliler doğdukları yıldan bahsederken, geleneğe göre o sırada etkin olan hayvanın ismini kullanırlar (örneğin "ejderha yılı"); başlangıcını teşkil eden Yeni Yıl, kış dönümünden sonraki ikinci dolunaya denk gelir. 12 Dünyevi Dal dizisi fareyle başlayıp domuzla biterek sürekli tekrar eden 12 yıllık bir çevrim oluşturur. Takvimde bu çevrim bir başka 60 yıllık çevrim oluşturmak üzere On Göksel Sap (bunlar ikişerli olarak gruplandığında beş elemente karşılık gelir) çevrimiyle iç içe geçer.

Yedinci hayvan
5. ya da 6. yüzyılda Wei Hanedanı döneminde, pişmiş topraktan yapılmış bu figürün eyer ve dizginle donatılmış olması Çin'de atın ne kadar erken eveilleştirilmiş olduğunu gösterir. At 12 Dünyevi Dal'ın yedinci hayvanıdır.

Ejderha
Çin sanatında iyiliksever doğaüstü gücün popüler bir sembolü ve Dört Doğaüstü Yaratık'tan biri olan ejderha 12 Dünyevi Dal'ın beşinci (vahşi) hayvanıdır. Doğu-güneydoğuya ve 07.00-09.00 saatlerine karşılık gelir. Ayrıca özgüven ve ihtirasla ilişkilendirilir.

Yılan
Dünyevi Dalların altıncı hayvanı olan yılan güney-güneydoğuyla ve 09.00-11.00 saatleriyle eşleştirilir. Bu vahşi ve zehirli hayvan Çin'de genel olarak korkutucu ve güvenilmez bulunmasına rağmen, temsil ettiği sinsilik özelliğine "açıkgözlük" gibi nispeten olumlu bir anlam yüklenmiştir.

At
Evcilleştirilmiş bir hayvan olan at, eşkin adını giderek 12 Dünyevi Dal çevrimine yedinci hayvan olarak girer. At güneye, 11.00-13.00 saatlerine ve kararlılık, sebatkârlık ve istekliliğe karşılık gelir. At yılı, hızla gelişen çok çeşitli olaylarla dolu geçebilir.

Keçi
Evcilleştirilmiş keçi ya da koyun 12 Dünyevi Dal'ın sekizinci hayvanıdır; yönü güney-güneybatı, saatleri 13.00-15.00'e denk gelir. Çin sanatında sembolik görünümüyle nezaketi ve dinlenceyi işaret eder ve buna bağlı olarak emekliliği ifade eder.

Çin Zodyakı

Ayrıca bkz.
Köpek, sayfa 95
Kutsal dişi domuz, sayfa 25

12 Dünyevi Dal binyıl öncesine uzansa da, onları simgeleyen 12 hayvanın kökeninin Budizm olduğu kabul edilir. Gerçekten de, anlatıldığına göre, Buda onlara bir davet üzerine kendisini ziyaret eden –altısı vahşi, altısı evcil– 12 hayvanın ismini vermiştir. 12 hayvan grup halinde 12 dallı "yıl ağacı"nın dibinde barınırken betimlenir. Ayrıca gerçekte kozmosun sembolik haritasını temsil eden geleneksel ayna arkalıklarının bir parçasını oluşturarak, takımyıldızlarıyla ilişkili 28 yaratıktan bir halka içerisinde çember oluştururken resmedilirler.

Sadakat sembolü
Solda görülen, beyaz kireçle kaplanmış pişmiş topraktan mezar taşı heykeli Han Hanedanı'nın son dönemlerinden (MÖ 3. ve MS 3. yüzyıllar arası) kalmadır. 12 Dünyevi Dal'ın sadakat anlamına gelen 11. sembolik hayvanı tetikte bekleyen bir köpek biçiminde canlandırılmıştır.

Maymun

12 Dünyevi Dal çevriminin dokuzuncu hayvanı batı-güneybatı yönünden ve 15.00-17.00 saatlerinden sorumlu kılınmış maymun ya da gorildir. Maymun genel olarak akıllı ve hünerli, ama aynı zamanda da meraklı, güvenilmez ve oyunbaz bir figür olduğundan Çinlilerde çelişik duygular uyandırır ve temsil eder.

Horoz

Evcil horoz Dünyevi Dalların 12 hayvanından onuncusu olarak batıyı ve 17.00-19.00 saatlerini işaret eder. Altın sarısı tüyleri ve kısmen de şafak vakti ötmesi nedeniyle güneş kuşu olarak nitelendirilir ve *yang* özelliklerini temsil eder.

Köpek

11. Dünyevi Dal evcil köpeğin mahallidir (Çin'de genellikle sadakatin ve dürüstlüğün sembolü olarak olumlu çağrışımlara sahiptir). Dolayısıyla bu hayvanı batı-kuzeybatının ve 19.00-21.00 saatlerinin muhafızı kabul edilir.

Domuz

12 Dünyevi Dal'ın sonuncu (evcil) hayvanı kuzey-kuzeybatıya ve 21.00-23.00 saatlerine denk gelen domuz ya da yabandomuzudur. Domuz sanatta da şehvet, doğurganlık ve dürüstlük gibi nitelikleri temsil eder.

Çin *Tai-chi* Sembolü ve *Pa-kua* Trigramları

Ayrıca bkz.
Çin zodyakı, sayfa 41
Jurojin, sayfa 133

Kadim Çin inancında varoluşun ve evrenin işleyişine zemin oluşturan ikilik *tai-chi* (*taiji* ya da *yin-yang*) çemberiyle simgelenmiştir. Bu basit grafik sembol, kozmosun –ve kapsadığı her şeyin– birbirine zıt iki hareket enerjisinden, *yin* ve *yang*dan ibaret olduğu ve makrokozmosta da mikrokozmosta da uyumun ancak iki enerji mükemmel bir şekilde dengelendiği zaman sağlanacağı fikrini zarifçe özetleyip aktarır. Geleceği görmek için kullanılan sekiz *pa-kua* ya da *bagua* trigramı da (üç çizgiden oluşan semboller) *yin* (kesik çizgilerle ifade edilir) ve *yang* (düz çizgilerle gösterilir) arasında durmadan değişen ilişkileri simgeler.

Uyum ve uzun ömür
18. yüzyılda yaşamış bir Çinli sanatçı kırda *tai-chi* sembolünü inceleyen bir grup yolcuyu betimlemiş. Bu kişiler arasında, uzun ömrün simgesi geyiğiyle birlikte, başı kubbe şeklindeki uzun ömür tanrısı (ve yıldızların üç saadet tanrısından biri) Shou Hsing de var.

Qian trigramı

Qian trigramı her biri *yang* enerjisini işaret eden üç düz çizgiden oluşur. *Qian*'ın çeşitli sembolik çağrışımları vardır. Bunların bazıları: gökyüzü, güney ana yönü ve at. Temsil ettiği nitelikler arasında hayvani güç ve yorulmazlık sayılabilir.

Dui trigramı

Dui trigramı iki düz çizginin (*yang*) üstüne gelen bir kesik çizgiden (*yin*) oluşur. *Dui* durgun suya ya da su kütlesine, kuzeydoğuya ve keçiye ya da koyuna karşılık gelir. Rahatlık ve haz olasılığını simgeler.

Yin ve yang

Tai-chi sembolünün siyah yarısını temsil eden *yin*dir: Pasif, negatif, dişil kozmik enerjidir ve karanlık, gece, ay, soğuk, nem ve Dünya'yla özdeşleştirilir. Siyah nokta ise tohumu ya da *yin*in *yang* içindeki varlığını (ya da tam tersi), yani bu iki gücün birbirine bağlı oluşunu temsil eder. *Tai-chi* sembolünün kavisli beyaz yarısı, *yin*in çatışkılı zıt yönü *yang* aktif, pozitif, erildir; ışığa, gündüze, sıcaklığa, kuruluğa ve gökyüzüne karşılık gelir. Bu iki enerjiyi de içeren daire kozmosu, kozmik yumurtayı ve sonsuza dek devamı eden hayat döngüsünü işaret eder.

Li trigramı

İki düz çizgi arasında kalmış tek bir kesik çizgiden oluşan *li* trigramının hafifliği, ışımayı ve lütfu işaret ettiği kabul edilir. Ateşin göksel tezahürleriyle (şimşek ve güneş gibi), doğuyla ve sülünle özdeştir.

Çin *Tai-chi* Sembolü ve *Pa-kua* Trigramları

Ayrıca bkz.
***Tai-chi* ve *pa-kua* şans tılsımı,** sayfa 92
12 Dünyevi Dal, sayfa 142

Çin sanatında *tai-chi* sembolleri genellikle sekiz *pa-kua* trigramıyla çevrelenir. Bu trigramların efsanevi İmparator Fu Hsi'ye (kendisi de resmedilmiştir) bir kaplumbağa kabuğu içinde göründüğü söylenir. Çin porselenlerini ve parşömenleri süsleyen bu şans tılsımı temsilleri ayrıca geleneksel olarak baskı, oyma ve dokuma işlerine aktarılır, bunlar da kişilerce giyilir ya da evde duvara asılır. Eskiden civanperçemi sapları kullanılarak biçimlendirilen, yatayda uzanan üç çizgiden oluşan sekiz farklı trigram (her birinin bir dizi sembolik çağrışımı vardır) *I Ching*'in (Değişimler Kitabı) kehanet sistemini meydana getiren 64 heksagramın temelini oluşturur.

İmparator Fu Hsi
Bir 18. yüzyıl gravüründe Fu Hsi sekiz *pa-kua* trigramıyla çevrelenmiş bir *tai-chi* sembolünü gösteriyor. Trigramları halkına tanıttığı söylenen bu imparator ona mitsel kökenler (bazen de öküz boynuzları) atfedilecek kadar eski zamanlarda yaşamıştır.

***Zhen* trigramı**
En alttaki düz çizgiyle (*yang*) dengelenen üst üste iki kesik çizgi (*yin*) *zhen* trigramını tanımlar. Üç çizginin bu özel kombinasyonu şimşeğe ve ayrıca kuzeydoğu ile mitsel ejderhaya karşılık gelir. *Zhen*in olası anlamları arasında heyecan, hareket ve etkinlik vardır.

***Xun* trigramı**
Xun trigramı tek bir kesik çizginin (*yin*) üstüne gelen iki düz çizgiden (*yang*) oluşur. Esneme kabiliyeti, uzlaşma, uyumlu olma ve içe işleme gibi kavramları işaret eden *xun* aynı zamanda rüzgâr ve tahtayla, güneybatıyla ve horozla ilintilidir.

***Kan* trigramı**
İki kesik çizgi (*yin*) arasında tek düz çizgi (*yang*) *kan* trigramını gösterir. *Kan* hareket halindeki suyla (yağmur ve bulutlar ya da akarsu ve nehirler şeklinde olabilir), ayla, batıyla ve domuzla (ya da yaban domuzu) özdeştir. Tehlike ve zorluk anlamına gelir.

***Gen* trigramı**
Gen trigramında tek bir düz çizgi (*yang*) iki kesik çizginin (*yin*) üstünde durur. Bu sembolik düzenleme tepeleri ve dağları, yanı sıra kuzeybatı yönünü ve köpeği işaret eder. İşe ara vermeyi ya da dinlenmeyi ima eder.

***Kun* trigramı**
Üç yatay kesik çizgi (*yin*) *kun* trigramını oluşturur. Toprağı, kuzey ana yönünü ve öküzü simgeler, yanı sıra itaat ve feralılık gibi *yin*e ait bir dizi kavramı temsil eder.

Beş Çin Elementi

Ayrıca bkz.
Çin tıbbı,
sayfa 41
Dört Element ve Salgı,
sayfa 224–25

Burada gördüğünüz, dekoratif parşömenler üzerine basılan Çin kaligrafi karakterleri. Çin geleneğine göre kozmik cevherin tümünü oluşturan ve dinamik etkileşimleriyle doğal dünyanın işleyişini düzenleyen beş elementin isimlerini verir: su, ateş, tahta, metal ve toprak. Temsil sanatında beş element toplu olarak beş kaplanla ya da farklı hayvanlarla simgelenir. Ayrıca uygun bir doğal olguyla ya da üretilmiş bir nesneyle de işaret edilebilirler: örneğin nehir (su anlamına gelir); alev ya da fener (ateş); ağaçlar (tahta); metal aletler ya da altın (metal); ve yer ya da kap kacak (toprak).

Toprak
Toprak elementi herhangi bir ana yönle değil de merkezle ve ayrıca insan midesiyle eşleşir. Metali ya da ondan çıkarılan metal özü ürettiği söylenir. Ancak suyla negatif bir ilişkisi vardır, zira suyun özgürce akmasına engel olur.

Beş gezegenin ruhları
Beş gezegenin ruhlarının 19. yüzyıla ait bir temsilinin bu detayında Merkür ve Venüs'ün ruhları tasvir edilir. Merkür ve Venüs'ün başları üstünde görülen Çince harfler, her elementin bir gezegenle ilişkili olduğu teorisini yansıtarak su ve metali işaret eder.

Su

Su (*yin* ya da pasif, negatif enerji) sembolik olarak kuzey ve kışla; insan vücuduyla ilişkili olarak da böbreklerle bağlantılıdır. Tahtayı (ağaçlar) ürettiği, ama ateşi söndürdüğü kabul edilir.

Ateş

Ateşin ana yönü güney, ilişkili olduğu mevsimse yazdır; insan vücudundaki yeri kalptir. Kendi kendine söndüğünde küle dönüşerek toprağı yarattığı söylenir. Gelgelelim eritebildiği metalle yıkıcı bir ilişkisi vardır.

Tahta

Tahta doğuyla, bahar mevsimiyle ve insan organlarından karaciğerle özdeş bir elementtir. Tahta ateş elementini besler, ancak toprağı olumsuz etkiler çünkü besin çekerek kurutur.

Metal

Batıyla, güzle ilişkili olan metal, insan bedeninde akciğere karşılık gelir. Suyu ortaya çıkardığı kabul edilir (çünkü su içerir). Ne ki tahtayı yok eder, zira metal aletler ağaçları kesmek için kullanılır.

Uğurlu Çin Kaligrafisi ve Sembolleri

Ayrıca bkz.
Uyum ve uzun ömür, sayfa 148
Çin yazı karakteri, sayfa 39

Çin (ve Japon) kaligrafisi, yazılı sözcükleri kullanarak kayıt tutmaya ve iletişim kurmaya yarayan bir araç olduğu kadar, aynı zamanda bir sanat formudur; yazı karakterlerinin dahil olduğu kategoriler içerisinde piktogramlar ve ideogramların da yer alması bunun başlıca sebebidir. Bir kısmını burada göreceğiniz bazı karakterlere veya karakter bileşimlerine, ilettikleri olumlu kavramlardan dolayı öyle çok değer verilir ki özel bir değerlendirmeye tabi tutulurlar. Yüksek süsleme nitelikleri sahip oldukları anlamlarla birleşince, bu yazı karakterleri örneğin seramiklere, tekstil ürünlerine, evlerin girişlerine ve dekoratif parşömenlere basılıp çoğaltılarak, izleyen herkese yarar sağladıkları kadar keyif de verirler.

Uzun ömür ve mutluluk
19. yüzyıla ait bu renkli Çin taşbaskısında, uzun ömür tanrısı Shou Hsing'in sarı renkteki kol yeninde, uzun ömrü simgeleyen dairesel *shou* karakteri göze çarpıyor. Elinde şeftali tutan Shou Hsing'e yoldaşı saadet tanrıları Lu Hsing (sağda) ve Fu Hsing (ortada) eşlik ediyor.

"Beş Lütuf" sembolü

Çin geleneğine göre "Beş Lütuf" uzun ömür (*shou*), refah, sağlık, erdem ve doğal ölümdür. Bu kavramı temsil eden uğurlu sembol bir *shou* (mühür) karakteri ve etrafını saran beş stilize yarasadan oluşur. Yarasalar neşe ve uzun ömrü ifade eder (yarasa "iyi şans"la sesteştir).

Çifte mutluluk sembolü

Çince *xi* karakteri "mutluluk" demektir. öyleyse iki *xi* karakteri yan yana yazıldığında "çifte mutluluk" anlamına gelir. Çifte mutluluk sembolünün süslemeli modelleri geleneksel olarak yeni evlilere verilir. Ancak bu sembol evli ya da bekâr herkes için çifte mutluluk dileğini ifade eder.

Talih sembolü

Çince *fu* karakteri "saadet" ya da "iyi şans" demektir, dolayısıyla da talihin yanı sıra refahı, mutluluk ve memnuniyet gibi ilgili her şeyi simgeler. Olumlu bir etkisi olacağı inancıyla, bu yazı karakteri Yeni Yıl dönemi boyunca kapı girişlerinde asılı tutulur.

Sağlık sembolü

Çin kaligrafisinde *kang* karakteri sağlığı ve canlılığı temsil eder. İşaret edilen esenlik yalnızca fiziksel değil bütüncül bir nitelik taşıyarak sağlıklı ve huzurlu bir zihni, bedeni ve ruhu, yanı sıra hayatından memnun olmayı ima eder.

Hinduizm'in Fantastik Yaratıkları

Ayrıca bkz.
Kartallar yılanlara karşı, sayfa 27
Triton, sayfa 45

Bazı tanrıların yarı insan yarı hayvan biçiminde canlandırıldığı Hinduizm'in efsaneleri inanılmaz yaratıklarla doludur. Bunlar Hindistan kara parçasında sonradan ortaya çıkmış inanç sistemlerinde de görülür. Bütün dünyada geleneksel masallar tuhaf, sembolik yaradılışlarından kaynaklanan sihirli güçlerle gökyüzüne, denizlere ya da yeraltındaki diyarlara hükmeden fantastik varlıklar hikâye eder. Hinduizm'de anlatılanlar da bunlardan farklı değildir. Sanatta bunların bazıları (Garuda, Ananta ve *makara* gibi) belirli tanrılarla açıkça ilişkilendirilerek, sıklıkla onların binekleri ya da araçları (*vahana*) olarak karşımıza çıkar. Ne ki bu yaratıkların tümünün yardımcı ve iyiliksever olduğu söylenemez.

Koruyan yılan
1780'li yıllarda sanatının doruk noktasında olan Hintli sanatçı Khandesh, Ananta tasvirinde altı başlı kozmik *naga*yı resmeder. Ananta, lotus çiçekleriyle bezeli kadim okyanus üzerinde karısı Lakşmi'nin nezaretinde yüzerken uyuyan Vişnu'yu taşır.

Garuda

Genel olarak, akıl almaz büyüklükteki kartal kanatları sayesinde gökyüzünün hâkimi olan bir adam biçiminde canlandırılan Garuda, altın sarısı tüyleri nedeniyle güneşle ve Hindu tanrısı Vişnu'yla özdeşleştirilir. Bu "güneş kuşu" Vişnu'nun bineğidir (*vahana*). Garuda kötücül *naga*larla savaşan bir güneş yaratığı olarak ışığı ve yaşamı simgeler.

Nagalar

*Naga*lar yılansı varlıklar ırkındandır ve genellikle mücevherle süslü insan başları, gövdeleri ve kolları ile yılan bedenlerinin karışımı olarak resmedilir. Deniz altındaki zengin saraylarda yaşayıp okyanusun hazinelerini korurken tasvir edilen *naga*lar doğurganlığı, bolluğu ve denizin zenginliklerini sembolize eder.

Ananta

Ananta (ayrıca Shesha ya da Ananta-Shesha olarak da bilinir) kozmik bir *naga* ya da yılandır. Vişnu onun sarmal bedeni üzerinde, başlarının oluşturduğu (bu başlardan altı, yedi, dokuz, hatta binlerce olabilir) sığınakta korunarak kadim sularda dolanırken betimlenir. Ananta sonsuzluğu sembolize eder.

Makara

Denizlerde yaşayan *makara* ("Dişlerin [Okyanusun] Efendisi" Varuna'nın *vahana*sı) çeşitli biçimlerde betimlenmiştir ama genellikle balıksıdır ya da sürüngenlerin fiziksel hatlarını taşır. Dolayısıyla *makara* yarı balık yarı timsah bir yaratıktır ve bazen de bir fil başına sahiptir. Hindu zodyakında oğlak burcuna karşılık gelir.

Çin ve Japon Kültürlerinde Fantastik Yaratıklar

Ayrıca bkz.
Ejderha, sayfa 145
Tek boynuzlu at, sayfa 229

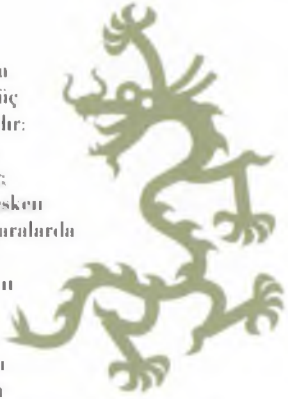
Batı'nın fantastik yaratıklarının birçoğu –özellikle de ejderha– insanoğlunu tehdit ederken, onların Doğu'daki karşılıkları genelde daha iyi kalplidir, buna ejderha da dahil. Ejderhalara ve anka kuşlarına Çin sanatında sıklıkla rastlanır: birlikte betimlendiklerinde imparator ve imparatoriçeyi temsil ederler. Ayrıca Çinlilerin –eski bronz aynalarda canlandırılan– Dört Doğaüstü Yaratığı arasında yer alırlar. Gök mavisi ejderha kozmik doğu bölgesini korur ve baharı temsil eder; kızıl kuş (anka kuşu) ise güney ve yazla bağdaştırılır. Beyaz kaplan ya da tek boynuzlu at batı ve sonbaharla; "kara savaşçı", yani yılanla sarmalanmış kaplumbağa ise kuzey ve kışla ilişkilendirilir.

Düello yapan ejderhalar
18. yüzyıla ait bu porselen Çin tabağında yeşil ve kızıl ejderhalar karşı karşıya geliyor. Tasarımın merkezindeki daire, Çin sanatında ejderhaların genellikle ele geçirmeye uğraşırken betimlendikleri alev almış inciyi temsil eder. Bu inci güneşi, ayı, şimşeği ya da gizilgücü simgeler.

Ejderha

Çin inancında ejderhaların üç ana türü vardır: gökyüzünde yaşayan *lung*; okyanusu mesken tutan *li*; mağaralarda gizlenen *jiao*. Hepsinin uzun ince bir gövdesi vardır. Suyun bereket veren gücünü temsil ederler. Bu yolla da hem talihi hem de koruyuculuğu sembolize ederler.

Anka kuşu

Narin anka kuşu (Çin'de *feng huang*, Japonya'da ise *ho-oo*) çeşitli şekillerde betimlenmiştir, ama bu egzotik görünüşlü kuşa çoğunlukla horoz kafası uygun görülmüştür. Bu, güney ve yazın muhafızlığıyla da birleşerek, anka kuşuna güneşe dair (*yang*) sembolik bir anlam ve dolayısıyla doğurganlık arttırıcı güçler yükler.

Tek boynuzlu at

Güzelliğiyle ünlü Asya'nın tek boynuzlu atı (Çin'de *qilin* ya da *kylin*, Japonya'da *kirin*) çift cinsiyetli olarak bilinir, dolayısıyla *yin* ve *yang*ın uyumlu birleşimini, yani uzun ömrü sembolize eder. Bir kısrağın gövdesi üstünde tek bir boynuzla taçlanmış ejderha başıyla tahayyül edilmiştir.

Aslan-köpek

Asya'daki Budist tapınakların dışarısında erkek-dişi çiftler halinde konumlandırılmış olan aslan-köpek heykelleri (Çincede *fo*) kötülüğe karşı korunayı simgeler. Erkek olanı pençesini bir kürenin (güneşi ya da Budistlerin ışık saçan mücevherini temsil eder) üstüne koyarken, dişinin pençesi altında yavrusu vardır.

Çinli Âlimlerin Dört Sanatı

Ayrıca bkz.
Yedi Temel Bilim,
sayfa 234–35

Eski çağlarda Çinli âlimlerin eğitimli ve kültürlü kişiler sayılmaları için imtihan vermeleri yeterli değildi. Bir âlimden Dört Sanat'ta (*Siyi*), yani dengeli ve tutarlı bir kişilik sahibi olmaya yarayan ve rahatlama tekniği olarak da kullanılan becerilerde yeterli olması da beklenirdi. Bu Dört Sanat –müzik, edebiyat, resim ve "oyun"– geleneksel olarak onları icra ederken kullanılan gereçlerle sembolize edilmiştir. Bu gereçler seramiklerde toplu olarak, resimlerde ise *Siyi* uğraşı içindekiler ("On Bilge Kadın"da olduğu gibi) onları ellerinde tutarken betimlenir.

Âlim müzisyen
Solda görülen dingin müzisyen figürü 1. yüzyılda yapılmıştır. Çinli sanatçı, kendini telli çalgısı *guqini* (bir müzik sanatı ya da *qin* sembolü) çalmaya kaptırmış bir âlimi canlandırarak, müziğin dinleyenleri başka bir âleme götürme gücünü harika bir şekilde aktarmıştır.

Qin ya da müzik sanatı

Çin *guqini* (bazen lavta olarak da geçen, Antik Çin'e ait geleneksel bir telli çalgı) müzik sanatını (*qin*) sembolize eder. Müzisyenlikte ustalaşmak beceri ve çalışma gerektirir, yetkinleşmek için çok çaba harcanır. Ayrıca müziğin müzisyeni daha yüksek bir manevi düzeye taşıdığı kabul edilir.

Shu ya da edebiyat

Bazen yanında fırça uçlu kalemleriyle de betimlenen, korunma amacıyla dekoratif kılıflar içine yerleştirilip kurdeleyle bağlanmış bu kitap kümesi, edebiyatı ya da kaligrafi sanatını (*shu*) sembolize eder. (Bu tür Çin sembollerini sık sık süsleyen kıvrımlı şeritler ya da kurdelelerin onların özel ya da kutsal mahiyetini işaret ettiğini belirtelim.)

Hua ya da resim sanatı

Çinlilerin fırça resmi sanatı (*hua*) genel olarak bir çift sarılı parşömen tomarıyla, yani âlim sanatçıların düşünüp tasarladıkları resimleri üzerine zarifçe işledikleri tuvallerle sembolize edilir. Bu parşömenler genellikle pirinç kâğıdı ya da ipekten yapılır.

_Qi_ ya da "oyun" sanatı

Oyun sanatı (*qi*), yanında içine siyah ve beyaz taşların konduğu iki çanak bulunan eski bir Çin oyunu tahtasıyla temsil edilir. Genellikle dama tahtası olarak tasvir edilse de aslında bu bir go ya da *weiqi* ("kuşatan damalar") tahtasıdır.

Giriş

Ayrıca bkz.
Hinduizm ve Budizm'de *mandala* ve *yantra*, sayfa 140–41
Savaşçılık ve kabul töreni sembolizmi, sayfa 32–33

Avrupa'nın kadim ve son derece gelişmiş sanatsal mirası günlük yaşama, manevi inanca ve ezoterik düşünceye ait pek çok alanı kapsamaktadır. Rönesans döneminde yeniden keşfedilen Antik Yunan ve Roma'nın kültürel mirası, bugün hâlâ dünyayı anlamamıza yardımcı olan armalar, semboller, sembolik ve alegorik sistemler ve temaların gelişmesine ciddi katkılar sağlamış olan görsel dağarcığı ve kutsal kavramları canlandırmak için sembolik şablonlar sunarak Avrupa sanatının gelişmesinde hiç kuşkusuz belirleyici olmuştur. Benzer şekilde Hıristiyanlığa ait konular ve semboller de Avrupa sanatına egemen olmuştur; ancak yine de, kökleri derinlere inen pagan güdülerin devam eden etkisiyle, hayatı eşsiz bir şekilde olumlayan, sembolik açıdan zengin üsluplar yaratılmıştır.

Vitray gül
Bu benzersiz gülpencere 19. yüzyılda Fransa'daki Saint-Denis Bazilikası'nın kuzey sahnına mimar Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc tarafından yerleştirilmiştir. 12. yüzyıl manastır kilisesinin başrahibi (Abbot) Suger'in Işınlı (Rayonnant) Gotik tasarımına dayanır.

Kartal ve şimşekler

Pençeleriyle şimşekleri kavrayan kartal Greko-Romen gök tanrısı ve en büyük tanrı Zeus/Jüpiter'i sembolize eder. Bu ürkünç yırtıcı kuş, tanrısal efendisinin o öldürücü doğal silahlarıyla birlikte öyle güçlü bir imge yaratmıştır ki Antik Roma'nın, daha sonra da Fransız İmparatorluğu'nun amblemi olmuştur.

Gülpencere

Hristiyan kiliselerini süsleyen bu vitraylara gülpencere denmesinin nedeni, şekillerinin çok sayıda taçyaprağı olan açmış bir gülü andırmasıdır. Bu camlardaki sembolizm çember (mükemmellik ve cennet), teker (sonsuzluk), kırmızı gül (sevgi ve din şehitliği) ve Meryem Ana (lekelenmemiş "dikensiz gül") temalarını birleştirir.

Cornwall Dükalığı'nın armaları

Armalar ve artık girift bir hal alan armacılıktaki sembolik sistemler ilk olarak Ortaçağ Avrupa'sında, savaş alanlarında soylu bireylerin kimliklerini belirtmek amacıyla geliştirilmiştir. Cornwall Dükalığı'nın armalarının merkezinde, siyah (samur rengi) yüzeyi on beş adet Bizans sikkesiyle (altın madalyon) süslenmiş bir kalkan vardır.

Burçlar

Batılıların burçlar kuşağının 12 burcu güneş yılını temsil eder ve her biri bir glifle simgelenir. Burçlar kuşağındaki sembolik sistemin binlerce yıllık bir geçmişi: gezegen ve element etkileri ile diğer etkileri birleştiren, ayrıca makrokozmos ve mikrokozmosa dair anlamlar taşıyan oldukça karmaşık bir yapısı vardır.

Greko-Romen Olympos Tanrıları

Ayrıca bkz.
Adad, sayfa 99
Şiva, sayfa 105

Antik Yunanlı şair Hesiodos'un *Theogonia*'sı gibi yazılı eserler Greko-Romen panteonu tanrılarının yaratılmasına dair o zamanki inancı anlamamıza yardımcı olur; ancak onlara yeniden yaşam veren, yeni binyıla ulaşan tasvirleridir, özellikle de heykel, resim, mozaik ve dekoratif vazo biçimindeki eserlerde görülen tasvirleri. En önemlileri, Olympos Dağı'nda yaşayan 12 Olymposlu'dur (bu tanrılar ve onların sanatta tanınmalarına yardımcı olan simgeleri ileriki sayfalarda açıklanmaktadır).

Olympos tanrıları
Giulio Romano'nun (1499-1546) İtalya, Mantua'da Palazzo del Tè'nin Devler Salonu için yaptığı bu fresk, maniyerist üslupta bir Olympos tasviridir. Şimşeğini sıkıca tutan Zeus/Jüpiter ve elinde çatal zıpkınıyla Poseidon/Neptün gibi belli bazı Olympos tanrılarını seçmek mümkündür.

Zeus/Jüpiter

Olympos tanrılarının ilki ve en önemlisi Zeus/Jüpiter kılıktan kılığa, şekilden şekle girebilen bir baştan çıkarıcı olsa da, kafasında taçıyla heybetli, olgun bir adam olarak resmedilir. Başlıca simgeleri olan kartal ve yıldırım (ya da genellikle asayla simgelenen şimşek) gökyüzüne hâkimiyetini sembolize eder.

Hera/Iuno

Hera/Iuno, Zeus/Jüpiter'in karısı olarak gökyüzünün kraliçesidir ve dolayısıyla genellikle taçıyla resmedilir. Gösteriş meraklısı olmasıyla da tanınır ve bu merakı nedeniyle görkemli, çalımlı tavus kuşu (kuyruk tüylerindeki gözlerin Argus Panoptes'in gözleri olduğuna inanılır) onun için uygun bir simge olmuştur. Tavus kuşları sıklıkla Hera'nın arabasını çekerken resmedilir.

Demeter/Ceres

Demeter/Ceres tarımla en yakın bağı olan Greko-Romen tanrısı, olgun bir toprak ana figürüdür; bu nedenle genellikle başında taşıdığı taç biçimli başakla, buğday demetiyle veya elinde tuttuğu ekinci orağıyla tanınır.

Poseidon/Neptün

Poseidon/Neptün su diyarının, özellikle de denizin hâkimidir ve uzun sakalıyla güçlü bir yaşlı adam görünümündedir. Genellikle ona deniz adamları ve arabasını çeken denizatları (*hippocampus*) eşlik eder. Elinde tuttuğu asayla sembolize edilir. Bu üç dişli denizci mızrağı ya da çatal zıpkındır.

Greko-Romen Olympos Tanrıları

Ayrıca bkz.
Eros/Amor ya da Cupido, sayfa 171
Evlilik ve olgunluk, sayfa 233

Greko-Romen mitolojisinin soruları –özellikle Rönesans döneminde– sanat eserlerinde betimlenecek olan en popüler temalarından biri, güçlü savaş tanrısı Ares/Mars ile baştan çıkarıcı aşk ve doğurganlık tanrıçası (aslında Hephaistos/Vulcanus'la evlidir) Afrodit/Venüs arasındaki tutkulu ilişkidir. Bu iki tanrı gibi, erkeklik ve kadınlık, saldırganlık ve edilgenlik gibi hem birbirine zıt hem de birbirini çeken ilkeleri simgeleyen tanrı ve tanrıçalar arasındaki fiziksel ilişki alegorik tablolar için harika birer konu olurken, aynı zamanda sanatçılara fiziksel mükemmelliğin somut örneği olarak yarı çıplak bedenler resmetme fırsatı verir.

Aşk ve savaş
Greko-Romen aşk ve savaş tanrıları Fransız sanatçı Pierre Mignard'ın *Mars ve Venüs* (1658) adlı tablosunda kolayca tanınıyor. Eserde Afrodit/Venüs'e sarılmak üzere olan Ares/Mars genelde olduğu üzere zırh kuşanmış, berikine ise çocuk melek Eros/Amor/Cupido ve bir çift güvercin eşlik ediyor.

Hermes/Merkür

Hermes/Merkür havadan gelen ilahi habercidir ve onun o süratli yürüyüşüne kanatlı şapkası ve sandaletleriyle işaret edilir. Bu genç tanrının en dikkat çekici simgesi, şifa ve barışı simgeleyen iki yılanla çevrili kanatlı habercinin asasıdır (*kerykeion*).

Hephaistos/Vulcanus

Ufak tefek, sakat Hephaistos/Vulcanus sanat eserlerinde çok sık temsil edilmez, edildiğinde de elinde bir değnekle resmedilir. Bunun dışında, ateşin ve demirciliğin tanrısı genellikle ateşli demir ocağında, ona atfedilen simgelerle gösterilir: örs, çekiç ve maşa gibi demirci aletleri.

Afrodit/Venüs

Afrodit/Venüs'ün güzelliği, şehvet düşkünlüğü ve cinselliği sanat eserlerinde çıplak ve şuh pozlarda resmedilmesiyle vurgulanır. Bu kendini beğenmiş güzellik tanrıçası bir el aynasıyla sembolize edilmekle birlikte, aşk ve doğurganlıkla ilişkisi nedeniyle Eros/Amor/Cupido, kırmızı güller, beyaz güvercinler ve diğer çiçek ve kuşlarla canlandırılır.

Ares/Mars

Savaş tanrısı Ares/Mars genelde –Afrodit/Venüs'le birlikte olduğunda çıkardığı– silah, zırh ve miğferle resmedilir. Simgeleri arasında kurt (zira oğulları Romulus ve Remus'u dişi bir kurt emzirmiştir) ve güya saldırganlığından ve yıkıcılığından dolayı ağaçkakan da vardır.

Greko-Romen Olympos Tanrıları

Ayrıca bkz.
Krişna, sayfa 105
Ay, sayfa 215

Klasik edebiyatın yeniden keşfedilmesiyle birlikte, Ortaçağ Avrupa'sı zihniyetinin sona ermesinde rol oynayacak olan hümanist bakış açısının gelişmesi, özellikle 15. yüzyılın başı ile 16. yüzyıl arasında İtalya'daki sanat yapıtlarına coşkuyla yansıdı. Rönesans dönemi sanatçıları Greko-Romen tanrılarının nefes kesici maceralarından ve o şüpheli ahlak anlayışlarından esinlenmiş olsalar da, konularını güncel ideallere uyan yüzler ve bedenlerle, sıklıkla da güncel sahneler içerisinde resmettiler. Dolayısıyla tarih öncesine ait pagan tanrılarının geleneksel simgelerinin resimlere dahil edilmesi onların tanınmasına çok yardımcı oldu.

Olymposlu ikizler
Fransız sanatçı Nicolas de Platte-Montagne'ın (1631-1706) bu dramatik tablosunun üst kısmında Apollon/Apollo ve Artemis/Diana görülüyor. *Niobe'nin Çocukları* adlı tabloda, ikizler anneleri Leto adına kibirli Niobe'yi cezalandırırken resmediliyor.

Apollon/Apollo

Artemis/Diana'nın ikiz erkek kardeşi Apollon/Apollo Greko-Romen güneş tanrısıdır; göz kamaştırıcı parlaklığına sanat eserlerinde altın sarısı saçları ya da halesiyle işaret edilir, okları da güneş ışınlarını sembolize eder. Lir onun müzik sevgisini simgeler, defne çelengi ise kaybettiği Daphne'yle ilintilidir.

Artemis/Diana

Ay tanrıçası Artemis/Diana, saçlarını süsleyen gümüşsü hilalle sembolize edilir. Bakire tanrı atletik bir avcı olduğundan ayrıca kısa bir urba giyer ve bir yay ile ok dolu sadak taşır. Ayrıca ona av köpekleri de eşlik eder.

Athena/Minerva

Tanrıça Athena/Minerva aklın, el sanatlarının ve savaşçılığın hamisidir. Kahramanlarını efendisi olarak miğfer ve pelerin (*aegis*) giyer ya da Medusa'nın kafasını taşıyan bir göğüs zırhı takar. Atinalılara zeytini verdiği için bu bitkiyle temsil edilir. Ancak başlıca simgesi, bilgeliğini simgeleyen baykuştur.

Hestia/Vesta

Her zaman Olymposlu tanrılardan biri sayılmayan Hestia, Olympos Dağı'nın kalbindeki ateşi yakmış, onun Romen karşılığı Vesta ise bu alevi Roma'daki tapınağında, sürekli yanmak üzere korumuştur. Bu alev hayatın devamlılığını ve uyumlu ilişkileri simgeler.

İkincil Greko-Romen Tanrılar ve Karakterler

Ayrıca bkz.
Durga, sayfa 107
Basilisk, sayfa 201

Çoklukla çekici ya da sembolik figürler oldukları için sanat eserlerine konu olmuş birçok ikincil Greko-Romen tanrı ve mitsel karakter vardır. Örneğin Romalı tanrı Amor ya da Cupido'nun Antik Yunan'daki karşılığı olan Eros, annesi Afrodit/Venüs'ün yanında tombul yanaklı çocuk melek olarak, ya da güzeller güzeli Psykhe'nin âşığı olarak görülür. Renkli konular sunan başka tanrılar da vardır: Kybele gibi güçlü bir gizem kültünün odak noktası olan şarap tanrısı Dionysos/Bakkhos bunlardan biridir. Kybele'nin dehşet verici bir tarafı vardır, ancak korkunçluğun görsel açıdan en çarpıcı örneği, yılan saçlı kopuk başıyla (*gorgoneion*) betimlenen Gorgon Medusa'dır.

Gorgoneion
Tarih öncesinde bir Kuzey Afrika şehri olan Volubilis'teki (bugünkü Fas) Roma mozaiklerine ait soldaki detayda görülen ustaca dizilmiş tesseralarda Gorgon Medusa'nın kopuk başı resmediliyor. Bu *gorgoneion*un kötü güçleri korkutup kaçırma gücü olduğu düşünülüyordu.

Eros/Amor ya da Cupido

Tasvirleri Rönesans sanatında görülen *putto* ya da *amoretto*ya esin kaynağı olmuş aşk ve tutkunun genç tanrısı kanatlı Eros/Amor ya da Cupido genellikle yayı ve aşk duyguları uyandıran oklarıyla betimlenir. Ayrıca körleşmiş olarak (zira aşkın gözü kördür) ya da alevli bir meşaleyle de (ateşli tutkular anlamına gelir) gösterilir.

Medusa

Yunan mitolojisine göre Medusa yılan saçları ve taşlaştıran bakışlarıyla üç Gorgon kız kardeşten biridir. Perseus tarafından kandırılıp kendi yansımasına bakarken başı kesilmiş, sonrasında bu kesik baş Athena/Minerva'nın kalkanına (*aegis*) yerleştirilmiştir. Bu sembolün (*gorgoneion*) kötülüğü defettiğine inanılır.

Dionysos/Bakkhos

Üzümler ve asma yaprakları, arada bir Olymposlular arasına alınan Greko-Romen şarap ve bereket tanrısı Dionysos/Bakkhos'u gösterir. Tirsus, yani ucunda kozalak olan asma ve sarmaşık sarılı değnek başlıca simgesidir, aynı zamanda da bir fallus sembolüdür.

Kybele

Esasında Frigyalı bir tanrıça olan Kybele'ye Antik Roma'da *Magna Mater* (Büyük Ana Tanrıça) olarak tapınılırdı. Bu nedenle, başında kule şeklinde tacıyla tahtına kurulmuş halde, iki yanında, onun gaddarlığını simgeleyen ve hatta belki arabasını da çeken aslanlarla betimlenir.

Greko-Romen Erkek ve Kadın Kahramanlar

Ayrıca bkz.
Kahraman, sayfa 17
Örümcek, sayfa 13

Greko-Romen mitleri gerçeküstü kahramanların hikâyeleriyle dolup taşar: Herakles/Herkül ve onun on iki işi gibi. Bu kahramanın asırlar boyunca sanat eserlerine konu olması, bu tip arketipsel figürlerin ve onların güya aşılması imkânsız zorlukların üstesinden gelme hikâyelerinin ne denli kahcı ve esin verici olduğunu kanıtlar. Theseus, Perseus, Iason ve Argonautlar gibi diğer kahramanlarsa çok büyük bir tehlike ya da zafer anında betimlenmiştir. Kadın kahramanlar bu kadim anlatılarda daha önemsiz figürler olmuşlarsa da, örneğin Arakhne ve Daphne gibi kahramanların hikâyeleri aynı şekilde, insana dair sonsuz temayı işleyip sembolize etmiş ve bazı unutulmaz imgelere esin kaynağı olmuştur.

Apollo ve Daphne
İtalyan sanatçı Antonio del Pollaiuolo'nun (yak. 1432-98) tablosu *Apollo ve Daphne*'de Apollo (burada bir Rönesans prensi gibi giyinip kuşanmıştır) Daphne'yi yakaladığı anda canlandırılmıştır. Ama Daphne çoktan defne ağacına dönüşmüştür.

Herakles/Herkül
Herakles/Herkül başlarda bebek olarak, Hera/Juno tarafından emzirilirken, ya da iki yılanı boğarken resmedilmiş, ancak kusurlu bir yetişkin kahraman olarak maceraları sanatta daha çok karşılık bulmuştur. Bu durumda başlıca simgesi silahı —sopası— ve üstüne giydiği aslan postu (Nemean) olmuştur.

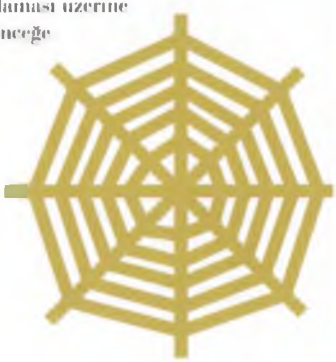

İason
Argonautların lideri İason uzun sarı saçlı ve leopar postuna sarınmış olarak tasvir edilir, genellikle de bu kılıkta resmedilir. Oysa aslında onun en önemli simgesi Altın Post'tur. Argonautların kahramanca seferinin amacı onu Kolkhis'ten geri almaktır.

Daphne
Güzel Daphne, Apollon/Apollo'nun arzularını kabartmış, ancak ondan kaçıp, bir nehir olan babasına kendisini onun pençesinden kurtarması için yalvarmış ve bunun üzerine oracıkta bir defne ağacına dönüşmüştür. Artık bu ağaç, tanrının taktığı bir defne taçıyla anılan *nymphi* simgeler.

Arakhne
Yunan mitolojisinde Arakhne dünyanın en kabiliyetli dokumacısı olan genç bir kadındır. Öyle ki tanrıça Athena/Minerva (ya da Pallas Athena) kendisinden daha iyi olduğunu kanıtlaması üzerine Arakhne'yi örümceğe dönüştürerek cüretkârlığını cezalandırır. Bu nedenle örümcek ya da örümcek ağı, yaratıcı Arakhne'yi simgeler.

Kelt Tanrıları ve Kutsal Sembolleri

Ayrıca bkz.
Latin haçı,
sayfa 196

Kelt sanatı doğal dünyayla kurduğu güçlü bağla dikkati çeker. Örneğin La Tène tarzının çetrefilli metal işçiliği. Keltlere has sanatkârlıkla özdeşleşmiş o soyut, akışkan bitkisel formları sergiler. Bunların üç ana tanrıça ve boynuzlu tanrılar gibi bereket simgeleri oldukları düşünülürdü. Ancak tıpkı kutsal üçlünün doğum, yaşam ve ölümü temsil etmesi gibi, bu savaşçı kültür içinde de kimi tanrıçalara ölüm ve Öbür Dünya'yla ilintili oldukları için tapılırdı. Onları simgeleyebilecek hayvanlar sıklıkla, esasında güneş tekeri ve sonsuzluğu ifade eden çemberler biçiminde temsil edilmiştir.

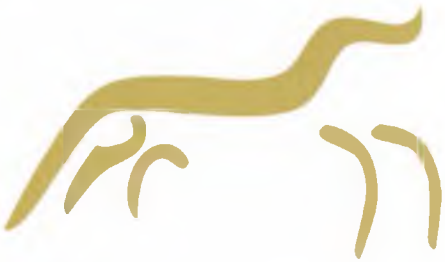

Kelt haçı
Kelt haçı (dört kolu üzerine binen bir çemberli haç) bir Hıristiyanlık sembolü olarak, bu din Avrupa'nın Kelt kıyılarına, özellikle de İrlanda'ya yayıldığında benimsenmiştir. Ancak bu haç güneş tekerini, uzayı ve dört ana yönü temsil eden, Keltlere ait çok daha eski bir kutsal semboldür.

Kutsal teker ve haç
Britanya Adaları'nda bulunan bu Kelt haçı Kelt ve Hıristiyan sembollerini birleştirmiştir; bunun sonucu olarak da pagan dinlerinin ve Hıristiyanlığın mistik anlayışlarının yoğun bir şekilde kaynaşmasını temsil etmektedir. Taştan haç, Kelt sanatının tipik bir özelliği olan akışkan, iç içe geçmiş motiflerle kabartma biçiminde oyulmuştur.

Cernunnos

Cernunnos'un ("Boynuzlu Olan") biçim değiştiren bir bereket tanrısı olduğu düşünülür, zira –örneğin Gundestrup Kazanı'nda– çevresi hayvanlarla dolu, geyik boynuzlu bir erkek olarak betimlenir. Onu kısmen temsil eden geyik cinsel gücü, ağaç dalına benzer boynuzları ise her yıl yenilendiği için yeniden doğunun simgeler.

Epona

Keltler birçok at tanrısına taparlı. Bunların arasında en önemlisi, bir ya da iki atla birlikte bir kadını temsil eden Epona'ydı. At doğurganlığının tanrıçası olduğu düşünülen Epona'nın imgelerinin cenaze sanatında görülmesi, onun ayrıca Öbür Dünya'ya giden ölülere eşlik ettiğine (at sırtında) inanıldığını akla getirir.

Matronae* ya da *deae matres

Roman-Kelt döneminden kalma birçok taş heykelin ve rölyefin altında *matronae* ya da *deae matres* (Latincede "analar" ya da "ana tanrıçalar") yazısı vardır. Bunlarda bebek, meyve, ekmek, mısır gibi bereket sembolleri ile toprağın cömertliğini gösteren diğer işaretleri ellerinde tutan, otururr vaziyette üç kadın görülür.

Savaş tanrıçaları

Simsiyah tüyleri olan kargalar ve kuzgunlar leş yedikleri ve dolayısıyla savaş alanlarında göründükleri için ölümle ilişkilendirilmiş, ayrıca o yırtıcı çığlıklarıyla gaipten haberler getirdiklerine inanılmıştır. O nedenle bu kuşlar İrlandalı Macha, Badbh ve Morrigán gibi, birçok şekle bürünen savaş tanrıçalarını sembolize ederler.

İskandinav Mitolojisi Sembolleri

Ayrıca bkz.
Ağaç, sayfa 9
Pegasus, sayfa 229

Dünya ağacı ya da kozmik ağaç Yggdrasil İskandinav mitolojisinin merkezini oluşturur. Efsaneye göre, Yggdrasil'in içerdiği dünyalar arasında tanrıların (Aesir) evi Asgard, insanların evi Midgard ve yeraltı diyarı Niflheim vardır. Odin'in liderlik ettiği Aesir tanrıları bereket ruhlarıyla (Vanir) ittifak yapmıştır, ancak hilebaz Loki'nin de aralarında bulunduğu sayısız düşman güçle savaş halindedirler. Her şeyin kıyamet savaşında (Ragnarök) yok olacağı söylenir. Doğaya ve savaşa yapılan bu ikili vurgu, örneğin Ortaçağ İskandinav dövme demir işlerinde ve resimli taşlarında, stilize edilmiş bitkisel ve hayvansal formlara ve savaş sahnesi tasvirlerine yansımıştır.

Doğaüstü küheylan
Gotland'daki İsveç adası Tjängvide'de bulunan 9. yüzyıla ait bu resimli taşta atın sekiz bacaklı olması onun kesinlikle Sleipnir olduğunu gösteriyor. Sleipnir Odin'in atı olduğu için, atın üstünde resmedilen kişinin İskandinav tanrıları Aesir'in lideri olması pek muhtemeldir.

Yggdrasil
İskandinav kozmosundaki dünyaların, bir dişbudak ağacı olan Yggdrasil tarafından taşındığı tasavvur edilir. Yggdrasil dört ana yönün erkek geyiklerini besler; tepesinde bir kartal, köklerinde bir ejderha yaşar. Koruma ve ebedi yaşam sembolü olan Yggdrasil Ragnarök savaşından sağ kurtulacaktır.

Sleipnir
Loki ile Svadilfari adlı atın çocuğu olan Sleipnir, Odin'in sürdüğü sekiz ayaklı gri bir attır. İskandinav mitolojisinde atlar genelde bolluğu ve bereketi temsil ederdi. Sleipnir gök ile yeraltı dünyası arasında hızlı ama rahatça seyahat edebilmesi nedeniyle ideal atın simgesi olarak kutsanırdı.

Geri ve Freki
Odin'e iki kuzgunun yanı sıra Geri ve Freki adında iki kurt da eşlik ederdi. Pisboğazlıklarıyla tanınan bu kurtlar (Odin'in onları Valhalla'da kendi tabağından beslediği söylenir) Odin'in emri altındaki acımasız ve her şeyi yiyip bitiren güçleri, dolayısıyla da savaşta zafer kazanmayı sembolize eder.

Gullinbursti ve Hildisvini
Bereket rahları Frey ve Freyja'nın altın kıllı yabandomuzlarına (Gullinbursti ve Hildisvini) bindikleri söylenir; bunlar Vanir'in temsil ettiği bereketin hayvan sembolleridir. Yabandomuzları güçlü ve saldırgan hayvanlardır. Bu nedenle İskandinav savaşçıları Vanir'in hayat veren korumasına girmek için üzerinde yabandomuzuna benzer imgeler ya da amblemler olan miğferler takardı.

Hıristiyanlığın Kutsal Üçlüsü

Ayrıca bkz.
Üçgen, sayfa 19
Latin haçı, sayfa 196

Yahudiliğin kutsalın figüratif temsillerine karşı duyduğu, Eski Ahit'ten mülhem hoşnutsuzluğu devralan Hıristiyanlığın Kutsal Üçlüsü (Baba Tanrı, Oğul ve Kutsal Ruh) başlangıçta sembolik olarak, sıklıkla da üçgen şeklinde gösterilmiştir. Bir gözü çevreleyen üçgen ya da bir bulutun içinden çıkan el, Baba Tanrı anlamına gelebilir; isimini yazan Yunanca yazı karakterleri Oğul Tanrı'yı anıştırabilir; beyaz bir güvercin ya da alev Kutsal Ruh'a ya da Ruhu'l Kudüs'e işaret edebilir. Daha sonraki dönemlerde "Lütuf Tahtı" tasvirlerinde Baba Tanrı tahtında oturmuş, başının üstüne tüneyen güvercinle çarmıha gerilmiş İsa'yı taşıyan göksel hükümdar olarak gösterilmiştir.

Lütuf Tahtı
Üstat G.H.'nin *Üçleme* (1471), "Lütuf Tahtı" ya da "Merhamet Tahtı" adlı eseri, iki yanında meleklerin refakat ettiği tahtında oturan Baba Tanrı'yı Oğul Tanrı'nın çarmıha gerildiği haçı tutarken resmediyor. Kutsal Ruh'u sembolize eden Beyaz Güvercin İsa'nın başının üstünde görülüyor.

Alfa ve Omega

Yeni Ahit'te (Vahiy 21:6) Baba Tanrı "Alfa ve Omega, başlangıç ve son benim" buyurur ki bu nedenle Yunan alfabesinin ilk ve son harfleri onu simgeler. Bu harfler İncil'i anıştıran açık duran bir kitabın sayfalarına yazılmış olabilir.

Kutsal Ruh

Kutsal Ruh (ya da Ruhu'l Kudüs) en çok beyaz güvercinle sembolize edilmiştir. özellikle de Cebrail'in Meryem'e İsa'ya hamile olduğu müjdesini vermesini ve Yeni Ahit, Markos İncili'nin (1:10) "Ve kendi üzerine Ruh'un güvercin gibi indiğini gördü" sözüyle betimlediği İsa'nın vaftizini gösteren tablolarda.

Trefoil

Birbiri içine geçmiş üç balık gibi üçgensi motifler Hıristiyan sanatında Kutsal Üçlü'yü sembolize eder. Bunlardan biri de üç yaprağın birleşmesini temsil eden ve Aziz Patrick'in İrlandalılara Kutsal Üçlü'nün birliğini açıklamak için örnek verdiği yoncayı anımsatan *trefoil*dir (üç yapraklı yonca). Bu motif kilise pencerelerinde sık sık kullanılır.

IHS

Genellikle zarifçe iç içe geçirilmiş şekilde resmedilen IHS ya da IHC harflerine Hıristiyanlık bağlamında bir tabloda ya da armalı kalkanda rastlanabilir. Bu amblem Mesih İsa'nın Yunancadaki ilk harflerinden türemiştir, dolayısıyla da Oğul Tanrı'yı simgeler.

İsa'nın Doğuşu ve Çarmıha Gerilişi

Ayrıca bkz.
Taç, sayfa 21

İsa'nın hayatından sahneler Ortaçağ, Rönesans ve Karşı Reform dönemlerinde Hıristiyan sanatının popüler konularıydı ve şapeller, kiliseler, manastırlar ve katedrallerde altarın üstüne asılmak üzere dini kurumlar, devlet yetkilileri ve dindar sivil hamiler tarafından sipariş edilirdi. Aralarından hiçbiri İsa'nın Beytlehem'de Doğuşu ve Golgotha'da Çarmıha Gerilişi kadar popüler olmadı. Ayrıca Yeni Ahit İncilleri İsa'nın doğumunu ve ölümünü çevreleyen koşullar hakkında sanatçılara birçok detay sunarken, onlar da bu sahnelere sanatın izin verdiği ölçülerde derinlik ve dram katmaktan kaçınmadılar. Burada bazı ortak sembolik detaylar dikkate alınmıştır.

Müneccimler
Matta İncili (2:1) İsa'yı bulmak üzere Şark'tan gelen müneccimleri (Latincesi *magi*) anlatır. Sanatçılar bu bilgeleri, hediye olarak ellerinde altın (kraliyeti simgeler), tütsü (kutsiyet) ve mür tutan, yaşları ve simaları farklı üç taçlı kral olarak betimlemiştir.

Biz Üç Kral
Leonardo di Bressanone ahşap levha üzerine yağlıboya tablosu *Müneccimlerin Tapınması*'nda (1460), müneccimleri İsa'ya biat eden üç kral olarak canlandırmıştır. Çocuğun başının üzerinde parlayan Beytlehem yıldızının altı sivri ucu vardır.

INRI

İsa'nın ölümünün canlandırıldığı tablolarda, gerildiği çarmıhın üst noktasında "INRI" harflerinden bir işaret görülebilir. Bunlar "Nasıra'lı İsa, Yahudilerin Kralı" anlamına gelen Latince *Iesu Nazarenus Rex Iudaeorum* deyişinin baş harfleridir. Bunun İbranice ve Yunanca da yazılı olduğu söylenir (Luka 23:38).

Beytlehem yıldızı

Müneccimlerin Beytlehem'e gitmesine neden olan Şark'taki yıldız (Matta 3:2) genellikle yeni doğmuş İsa'nın yattığı ahırın tepesinde parlarken gösterilir. Genelde beş ya da sekiz uçlu olarak çizilip sırasıyla doğu yıldızını ya da Venüs'ü (sabahyıldızı) işaret eder.

Öküz ve eşek

Luka İncili bebek İsa'nın yemliğe yatırıldığını anlatır, ancak bir öküz ile eşeğin ona baktığının bahsi geçmez. Onların varlığı Eski Ahit'te anlatılır: "Öküz kendi sahibini, eşek de efendisinin yemliğini bilir." (İşaya 1:3)

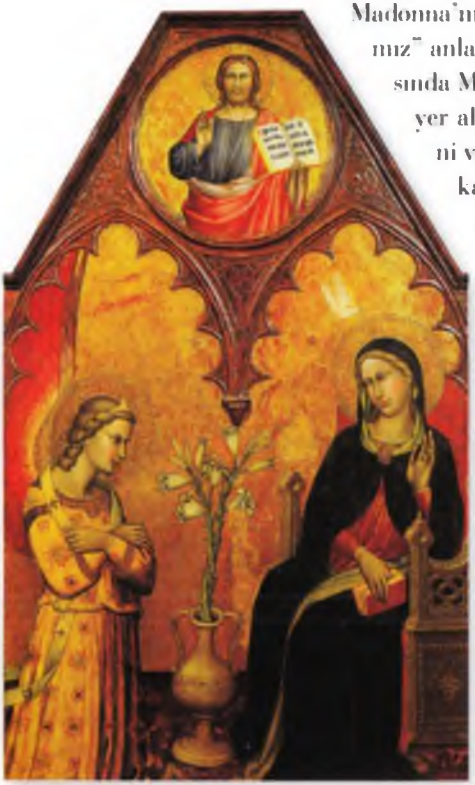
Çile aletleri

İsa'nın Çilesi'nde kullanılan işkence aletlerine, başka bir deyişle *arma Christi*'ye ("Mesih'in Silahları") Çarmıha Geriliş'i betimleyen tablolarda sıkça rastlanır. Bu aletler arasında İsa'nın elleri ve ayaklarını delen çiviler, böğrüne saplanan mızrak ve çarmıhtan indirilirken kullanılan merdiven vardır.

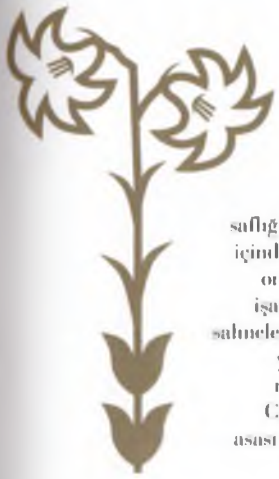
Meryem Ana

Ayrıca bkz.
Lotus, sayfa 123
Lotus bitkisi, sayfa 61

Hıristiyanlar tanrıçalara tapmaz, ancak İsa'nın annesi Meryem Ana'yı kutsal sayar. Tapmakta takdim edilmesi, evlenmesi, uykuya dalması (ölümü), göğe kabulü ve taç giymesi gibi, Meryem'in hayatından bazı sahneler sanat eserlerine konu olmuştur. Tabii ki İsa'nın Doğuşu ve Çarmıha Gerilişi tablolarında da görünür. Madonna'nın (İtalyancada "Meryem Anamız" anlamına gelir) en güzel resimleri arasında Müjde ile Bakire ve Çocuk tabloları yer alır; bunlarda genellikle bakireliğini ve doğurganlığını anıştıran, çevresi kapalı bir bahçe (Latincede *hortus conclusus*) içerisinde betimlenir. Bir de "Acıların Meryem'i"nin çarmıha gerilmiş oğlunu kollarında tuttuğu *La Pietà* vardır.

Müjde
Masumiyetin güzel bir sembolü olan beyaz zambak Martino di Bartolomeo'nun 15. yüzyılda bir altar panosu için yaptığı bu parlak Müjde tasvirinde Başmelek Cebrail ile Meryem Ana arasında duruyor. Otoriter Tanrı figürü ise aşağıdaki bu dokunaklı sahneye nezaret ediyor.

Beyaz zambak
Beyaz zambak Meryem'in güzelliğini, o lekesiz saflığını simgeler (bir vazo içinde betimlendiğinde ise onun bereketli rahmini işaret eder). Bazı Müjde sahnelerinde, genç bakireye yaklaşan hamileliğini müjdeleyen Başmelek Cebrail, elinde haberci asası olarak uzun dallı bir zambak tutar.

Meryem'in mavi pelerini
Meryem genel olarak cennet, vaftiz suyu, dindarlık, şefkat ve diğer olumlu nitelikleri sembolize eden mavi renkte bir pelerinle resmedilir. Merhamet Anası (*Misericordia*) olarak, bir araya gelmiş insanlar topluluğunu kolları altında korurken betimlenir.

Meryem'in tacı
Taç Meryem'in ilahi kraliçe statüsüne işaret eder. Yıldızlı taç ya da hale, Vahiy kitabında (12:1) geçtiği üzere, on iki yıldızla taçlanmış bir kadın ya da Tertemiz Bakire olarak Meryem'i anıştırır. O ayrıca *Stella Maris* yani "Deniz'in Yıldızı"dır.

Meryem Ana'nın Yedi Acısı
Yedi kılıcın deştiği alevler içinde bir yürek Meryem Ana'nın Yedi Acısı'nı (*Dolorosa*) sembolize eder. Bu Yedi Acı Simeon'un kehanetini, Mısır'a kaçışı, Meryem'in Kudüs'te oğlunu kaybetmesini, çarmıhtan taşıyan oğluyla karşılaşmasını, haçın altında durmasını, İsa'nın bedenini kollarına almasını ve oğlunun gömülmesini temsil eder.

Hıristiyanlığın On İki Havarisi

Ayrıca bkz. **Papalık armaları,** sayfa 211

Havariler İsa'nın Hıristiyan İncil'ini yazetmek için seçtiği müritlerdir. İsa'nın yaşadığı olayları –özellikle de Son Akşam Yemeği'ni– hikâye eden sahnelerde ve ayrıca Çarmıha Geriliş'ten sonra kendi başlarına resmedilirler. Müritlerin sayısı toplamda hep 12 kalmışsa da, Yahuda İskaryot'un yerine Mattias'ın geçmesiyle üyelikte değişiklik olmuştur. Burada tanıtılan dört havarinin farklı sembolik özellikleri vardır. Matta ve Yuhanna İncil yazarlarıdır (*bkz. s. 186-87*); geri kalan havariler Bartholomeus, Küçük Yakup, Yurtsever Simon, Tomas, Yahuda (ya da Thaddeus) ve Filipus'tur.

Son Akşam Yemeği
Maestro Lienhart Scherhauff'un eseri bu freskte Yahuda İskaryot'un hain olarak teşhis edilmesine yardım eden belirli ipuçları var. Sırtına asılmış para kesesi bunlardan biri, diğeri ise kafasında hale olmaması.

Aziz Petrus

Balıkçı Aziz Petrus'un sembolü balıktır; horoz ise onun İsa'yı reddedişini ifade eder. İlk piskopos olarak Petrus'u birbirini çapraz kesen –cennet kapılarını açan– altın ve gümüş anahtarlar temsil eder. Ayrıca çarmıha gerildiği haçın ters çevrilmiş sembolüyle de gösterilir.

Aziz Büyük Yakup

İspanya'daki Santiago de Compostela Katedrali'nin kutsal emanet sandığında Aziz Büyük Yakup'un kalıntılarının bulunduğu iddia edildiğinden burası önemli bir hac merkezi olmuş, ayrıca hac yolculuğu amblemleri Büyük Yakup'un simgeleri haline gelmiştir. Bunlar arasında deniz kabuğu ve hacı asası ile şapkası yer alır.

Aziz Andreas

Aziz Andreas da kardeşi Petrus gibi bir zamanlar balıkçıydı, bu nedenle balıkçı ağıyla temsil edilir. Ne ki Aziz Andreas daha çok çarmıha gerildiği X biçimindeki haçla (*saltire* ya da Aziz Andreas haçı denir) sembolize edilirdi.

Yahuda İskaryot

Yahuda İskaryot, İsa'ya Gethsemane Bahçesi'nde bir öpücükle ihanet etmiştir, o nedenle sıklıkla bu eylemi gerçekleştirirken resmedilir. Son Akşam Yemeği tasvirlerinde de para kesesini sıkıca tutarken canlandırılır. Diğer simgeleri 30 gümüş para, sarı pelerin ve iptir.

Hıristiyanlığın Dört İncil Yazarı

Ayrıca bkz.
Hıristiyanlığın On İki Havarisi, sayfa 184–85
Kuzu ve sancak, sayfa 197

Yeni Ahit'in ilk dört bölümünü oluşturan İncillerin aziz yazarları Matta, Markos, Luka ve Yuhanna Dört İncil Yazarı olarak bilinir. İkisi, Aziz Matta ve Aziz Yuhanna, İsa'nın müritleri ya da kişisel takipçileriydi ve bu nedenle sanat eserlerinde, hayatlarının İsa'nın ölümü öncesine ve sonrasına ait dönemlerinden kesitler sunan sahneler içerisinde resmedilirler. Bu azizler dörtlü halde en sık dörtlü biçimlerde ya da Hezekiel ve Vahiy kitaplarında betimlenen kıyamet yaratıklarıyla sembolize edilir; yanı sıra Dört İncil'i temsilen parşömen ve kitaplar da gösterilebilir.

İncil Yazarlarının Dört Yaratığı
Fransa, Saint-Amand'da bulunan 9. yüzyıla ait Karolenj elyazmasındaki bu illüstrasyonda, Dört İncil Yazarı'nı temsil eden kartal, kanatlı öküz, kanatlı adam ve kanatlı aslan başı kollarıyla bölünüyor. Her bir yaratık kendisiyle ilintili İncil'i tutuyor; merkezde ise Tanrı'nın Kuzusu (*Agnus Dei*), yani Hazreti İsa duruyor.

Aziz Matta

Bir İncil yazarı olarak Aziz Matta'ya kanatlı adam sembolünün uygun görülmesinin nedeni, İncil'inin İsa'nın insanlığına vurgu yapmasıdır. Havari olarak Matta para kesesiyle (vergi tahsildarıydı) ya da bir mızrak veya kılıçla (şehit edildiği araçlar) temsil edilir.

Aziz Markos

Aziz Markos'un sembolü kanatlı aslandır. Bu yaratığın onun İncil'iyle eşleştirilmesi, kanatların İsa'nın tanrısal ihtişamını vurgulaması, aslanın da geleneksel olarak hayvanların kralı olmasıyla açıklanabilir. Kanatlı aslan aynı zamanda Markos'a ait kutsal kalıntıların nakledildiği Venedik'in de amblemidir.

Aziz Luka

Aziz Luka'yı (Aziz Pavlus'un mürididir) ve onun İncil'ini kanatlı öküz temsil eder. Öküzün eski çağlarda kurbanlık bir hayvan olması ve Luka'nın anlatısının İsa'nın ölümünün kurban edilme yönü üzerinde durması nedeniyle bu sembolün seçildiği düşünülür.

Aziz Yuhanna

Aziz Yuhanna'yı kartal temsil eder. Onun manevi açıdan güçlü İncil'i ile İsa'nın Göğe Yükselişi arasında sembolik bir bağlantı kurulmuş olabilir. Mürit Yuhanna ise saçları kazınmış halde Son Akşam Yemeği'nde İsa'ya yaslanırken ya da çarmıhın yanında dururken resmedilir. Yılanlı bir kupayla da sembolize edilir.

Hıristiyan Azizleri

Ayrıca bkz.
Hazine vazosu, sayfa 113
Kuzu ve sancak, sayfa 197

Hıristiyan inanışında azizler kutsiyetleri dolayısıyla kendilerine cennette yer edinmiş kişilerdir. İsa'nın çağdaşı Vaftizci Yahya; Azize Maria Magdalena ve havariler; İncil yazarları; hayatlarını Hıristiyanlık Kilisesi'ne adamış kişiler (örneğin papalar, piskoposlar, rahipler ve rahibeler); ayrıca inancı uğruna ölenler ya da Hıristiyanlık için sıradışı edimlerde bulunmuş insanlar da aziz kabul edilir. Azizler, daha çok ibadetle ilgili amaçlarla, tek tek ya da toplu halde –cennet tasvirlerinde veya *Sacra Conversazione* ("Kutsal Söyleşi") tablolarında Bakire ve Çocuk'un çevresinde– resmedilir.

Günahkârlıktan azizeliğe
15. yüzyılın sonlarında Aragonese Okulu tarafından altar panosu için yapılmış bu tabloda Azize Maria Magdalena, tasvirlerinde en çok kullanılan simgesi yağ kavanozunu havada tutarken resmedilir. Eski bir günahkâr olarak Maria Magdalena sıklıkla uzun bukleleriyle ve üzerindeki şatafatlı elbiselerle tasvir edilir.

Vaftizci Yahya

Vaftizci Yahya çöl sakini bir çileciydi. bu nedenle de genel olarak saçı sakalı birbirine karışmış halde ve eğer başı kesilmemişse deve derisinden elbisesiyle, örneğin İsa'yı vaftiz ederken resmedilir. Olağan simgeleri, elinde tuttuğu sazdan bir haç ve kuzudur (İsa'yı temsil eder).

Azize Maria Magdalena

Lazarus ve Martha'nın kız kardeşi Azize Maria Magdalena (Mecdel'li Meryem), İsa'nın ayağına kutsal yağ süren (meshetmek) ve saçlarıyla kurulayan, tövbe etmiş bir günahkâr olarak bilinir. Canlı renkte (bazen kırmızı) elbisesi, dalgalı saçları ve içinde kokulu yağ olan, kaymaktaşından kapaklı kavanozuyla sembolize edilir.

Aziz Nikolaos

Öldürülmüş üç çocuğu hayata döndürdüğü söylenen Aziz Nikolaos çocukların başazizidir. 4. yüzyılda Türkiye'deki Myra'da [Antalya'nın Kale ilçesi] yaşamış bu piskopos ayrıca denizcilerin de kurtarıcısıydı. Bu nedenle simgelerinden biri de çapadır. Bu simgenin haçındaki üç altın sarısı top ise çeyizsiz kızlara verdiği parayı temsil eder.

Aziz Georgios

Hıristiyanlık inancı için şehit olan Romalı asker Aziz Georgios'un birkaç simgesi vardır. Bunlar arasında, prensesi ejderhanın (bu da onun simgesi ve bir şeytan sembolüdür) elinden kurtarırken giydiği zırh ile zaferi temsil eden, beyaz üzerine kırmızı haç (Aziz Georgios haçı) yer alır.

Hıristiyan Azizleri

Birçok azizin sadık takipçileri vardır ve tek bir azizi betimleyen sanat eserlerinin birçoğu, o azizle özel bir manevi bağ kurduğunu hisseden kişiler ya da yetkili kurumlar tarafından sipariş edilmiştir. Bunun nedenleri, azizin onların adına Tanrı'yla bağlantı kurması (belki aziz belirli bir hastalıkla ilişkilendirilmiştir); kiliselerini temeli atılırken o azize adamış olmaları; söz konusu azizin bir rahip veya rahibe tarikatinin kurucusu olması; ya da azizin –örneğin o ülkeye, şehre, halka, mesleğe, uğraşa ya da duruma– uygun bir başaziz kabul edilmesi olabilir.

Bakire şehitler Almanya'da 16. yüzyıldan kalma bu boyalı ahşap altarda, şehitlik tacı giymiş iki azize betimlenmiştir. Ejderha soldaki azizenin Antakyalı Azize Margaret olduğunu gösteriyor. Ona eşlik eden diğer azizenin elinde tuttuğu kule ise onun Azize Barbara olduğunu anlatıyor.

Aziz Eustathius ve Aziz Hubert

Aziz Eustathius da Aziz Hubert de (Belçika'nın Liège kenti azizi) sanat eserlerinde, kocaman boynuzları arasında taşıdığı muhteşem haç ya da çarmıhla İsa'yı temsil eden erkek geyikle ifade edilir. Her iki aziz de ava çıktığında bu geyikle karşılaştığı için Hıristiyanlığı benimsemiştir.

Azize Cecilia

Azize Cecilia Rönesans sanatında genellikle uzundan kısaya sıralanmış borulardan ve tuşlardan oluşan taşınabilir bir org tutarken betimlenirdi. Müzisyenlerin başazizesi olan bu gönülsüz gelinin orglar eşliğinde Tanrı'ya sessizce sadakat şarkısı söylediğine inanılırdı.

Azize Barbara

Azize Barbara'nın simgesi, pagan babasının onu hapsettiği, genellikle üç pencereli resmedilen (Kutsal Üçlü'yü simgeler) bir kuledir. Babası yıldırım düşmesi sonucu öldüğü için Azize Barbara madencilerin, topçuların ve patlama tehlikesi taşıyan diğer riskli işlerin başazizesidir.

Aziz Ambrosius, Aziz İoannes Khrysostomos ve Clairvaux'lu Aziz Bernard

Arı kovanı, hepsi de sözlerinden bal damlamasıyla bilinen Aziz Ambrosius (Milano piskoposu), Aziz Ioannes Khrysostomos (Konstantinopolis başpiskoposu) ve Clairvaux'lu Aziz Bernard'ın (manastır başrahibi) ortak simgesidir.

Hıristiyan Şehitleri

Ayrıca bkz.
Çarkıfelek, sayfa 43
Sekiz parmaklı teker, sayfa 115

İnançlarını inkâr etmektense uğruna ölen azizler şehit kabul edilir. Hepsi de feci şekilde can çekişerek öldüğünden ve birçoğu hakkında pek bir şey bilinmediğinden, ölmelerine neden olan aletler daha sonraları onların simgesi olmuş ve belki de bu nedenle birçoğu silahlarla sembolize edilmiştir. "Tüm Azizler"deki ya da "Tanrı Şehri"ndeki (Latincede *Cïvitas Dei*) cennet temsillerinde din şehitleri, ölüme karşı kazandıkları zaferi ifade eden taçlarla ve ellerinde tuttukları palmiye dallarıyla ayırt edilirler.

Özgün Katerina tekeri
Guido da Siena Okulu'nun *Dört Azizin Tarihçesi* (1280) için yaptığı bu illüstrasyonda İskenderiyeli Azize Katerina'nın ölümünü anlatan korkunç bir sahne görülüyor. Azize Katerina, daha sonra şahsını sembolize edecek bıçaklı tekere yatırılmış olarak resmedilmiş.

Azize Ursula ve Aziz Sebastian
Hem Azize Ursula hem de Aziz Sebastian'ın simgeleri arasında bir ya da birkaç tane ok vardır. Çünkü Ursula (bakire yandaşlarıyla birlikte) Hunlar tarafından tek bir okla şehit edilmiştir; Sebastian da sopalarla ölümüne dövüldükten sonra Romalı okçular tarafından hedef tahtası olarak kullanılmıştır.

Azize Agatha
Kendini İsa'ya adamış bakire bir azize olan Agatha, Sicilya'da Romalı konsül Quintinianus'un teklifini reddetmesinin cezası olarak şehit edilmiştir. Simgeleri arasında, işkencesinde kullanılan kerpeten ve kesildiklerini göstermek üzere bir tabak içerisinde betimlenen memeleri vardır.

İskenderiyeli Azize Katerina
İskenderiyeli Bakire Azize Katerina, evlenmeyi reddettiği Roma İmparatoru Maxentius'un emriyle öldürülür. Simgeleri teker (Katerina tekeri), onu parçalamaya kalmadan bir melek tarafından kırılan çivili ya da bıçaklı teker ve sonrasında kafasını uçuracak olan kılıçtır.

Palmiye dalı
Antik Roma'da palmiye dalı –belki güneşi simgelediği için– esasen askeri zaferi temsil eder. Zalimlere karşı kazandıkları zaferi gösteren bu sembol, sonrasında Romalı ilk Hıristiyanlar tarafından, ölümü alt etmeyi ya da yeniden doğumu simgelemek üzere kullanılmasıyla, Hıristiyan din şehitlerinin bir simgesi haline gelmiştir.

Hıristiyan Melekleri

Ayrıca bkz.
Melekler, sayfa 27
Adalet (*Justitia*), sayfa 205

Melekler Eski Ahit dolayısıyla Yahudi kökenli olmalarına rağmen Hıristiyan sanatında sıklıkla betimlenirler. Dokuz melek korosunun ya da tarikatinin Tanrı'nın tahtı çevresinde kümelendiğine inanılır. Bunlar üç aşamadan oluşur: İlkinde (danışmanlar) seraflar, keruvlar ve hükümdarlıklar; ikincisinde (yöneticiler) mülkler, erdemler ve güçler; üçüncüsünde (haberciler) prenslikler (ya da beylikler), başmelekler ve melekler vardır. Sanat eserlerinde bu göksel ev sahibi, tanrısal uyumun sembolü olarak müzik icra ederken, buna karşılık başmelekler ve melekler de Dünya'da Tanrı'nın habercileri, adalet ve koruma aygıtları olarak betimlenir. Başmeleklerden genelde sadece üçü sanat eserlerine konu olur: Gabriel/Cebrail (genellikle Müjde sahnelerinde), Mikael/Mikail ve Rafael/İsrafil.

Kırmızı seraf
Tahta çıkmış Oğul –ya da İsa– Tanrı figürünün etrafını saran bedensiz meleklerin hepsinin sadece iki kanadı olsa da, kırmızı renkleri onların seraf olduğunu gösteriyor. İtalya, Chia'daki 15. yüzyıldan kalma bu çarpıcı imge, Chia'nın Triptik (üç parçalı resim) Üstadı tarafından resmedilmiştir.

Seraflar, keruvlar ve çocuk melekler
Tanrısal bilgeliği sembolize eden seraflar (serafim) ve keruvlar (keruvim) Tanrı'nın etrafını saran, altı kanatla çevrili yüzler olarak betimlenir. Seraf kırmızı, keruv ise mavidir, yani ikisi sırasıyla gündüz ve geceyle ilintilidir. Kökeni Klasik döneme uzanan çocuk meleklerin (*putto* ya da *amoretto*) tasvirlerinde Eros/Amor ya da Cupido'dan esinlenilmiştir.

Rafael
Şifa ve korunmayla ilişkilendirilen başmelek Rafael genellikle Tobit'in Uydurma (*apocryphal*) Kitabı'nda yer alan sahnelerde –örneğin genç Tobias'a eşlik eden yolcu olarak– resmedilir. Para kesesi ve su testisi taşıyabilir; hacı asası, balık ya da içinde şifalı merhem olan küçük bir kutu tutabilir.

Aziz Mikael
Aziz Mikael –örneğin Âdem ve Havva'yı Cennet Bahçesi'nden kovarak– Tanrı'nın yasasını dayatan ve adaletin teminatı olan savaşçı başmelektir. Sanat eserlerinde elinde kılıcıyla zırh kuşanmış halde tasvir edilir. Mahşer günü tasvirlerinde ise yeniden doğacakların tartıldığı bir terazi tutar.

Melekler
Işığın, iyiliğin ve güzelliğin ruhani varlıkları olan melekler olağanüstü sakinlikte yüzlerle ve yanı sıra bir ışık halkası ya da haleyle taçlanmış şekilde betimlenir. Tüylü kanatları onların göksel doğasını ve Tanrı tarafından haberci olarak görevlendirilmelerini sembolize eder.

Hıristiyanlığın Kutsal Sembolleri

Ayrıca bkz.
Çile aletleri,
sayfa 181

En sık karşımıza çıkan Hıristiyanlık sembollerinden bazıları aynı zamanda en eskileridir. Örneğin o zarif dış hatlarıyla balığın kökeni en azından Hıristiyanların katledildikleri ve bu gizli sembolü Romalıların yeraltı mezarlarına kazıdıkları MS 1. yüzyıla kadar dayanır. Hıristiyanlığı temsil etmek için *chi-rho*'nun kullanılması en azından 312 yılına uzanır (yaklaşık bir yüzyıl sonra onun yerini haç alacaktır). Haç Hıristiyanlığın başlıca sembolü olarak kalsa da, diğerleri de (kuzu ve sancak ya da kutsal kalp gibi) İsa'nın insanlık aşkına kendini kurban etmesini aynı derinlikte anımsatır.

Latin haçı
Haç İsa'nın çarmıha gerilip ölmesini akla getirir ve bugün Hıristiyanlığın başlıca sembolüdür. Sayısız biçimleri vardır, ama sanat eserlerinde en sık kullanılanı, aynı zamanda Batılı kilise planlarına da esin kaynağı olan üstteki Latin haçıdır.

Eski inanç ifadeleri
Haç ve balık (Hıristiyanlık ve İsa sembolleri) 4. ya da 5. yüzyıla tarihlenen bu taş kabartmaya kazınmış. Antik Mısır'ın Hermonthis (Ermant ya da Armant olarak da bilinir) adlı eski bir şehrindeki Hıristiyan mezarlığının kalıntıları arasında bulunmuştur.

Chi-rho

İsimlerinden birinin (*chi-rho*) gösterdiği gibi, bu sembol krismon, kristogram ve İsa monogramı olarak. Yunanca yazı karakterleri *chi* (X) ve *rho*nun (P), yani İsa'nın Yunancadaki isminin ilk iki harfinin bir araya gelmesinden oluşur. Erken dönem Hıristiyanlık sembolü (*labarum*) olarak da I. Constantinus'un Roma ordusunun kalkanlarını süslerdi.

Balık

Balığın İsa'yı ve Hıristiyanlığı sembolize etmesinin bir nedeni, Son Akşam Yemeği'ni ve *Ekaristiyi* (Komünyon) ayinini anıştırmasıdır. Bir başka nedeni de, Yunanca balık sözcüğünün (*ichthys*) *Iesous Christos, Theou Yios, Soter* ("Hazreti İsa, Tanrının Oğlu, Kurtarıcı") sözünün akrostişi olmasıdır.

Kuzu ve sancak

Sanatta kuzu, insanoğlunu kurtarmak için kendini feda eden İsa'yı simgeler ve dolayısıyla geleneksel olarak Yahudilerin Hamursuz bayramında kurban edilen paskalya kuzusuyla eşleştirilir. Tanrı'nın Kuzusu (*Agnus Dei*) olarak da sıklıkla zaferin ve yeniden doğunun sancağını taşır.

Kutsal kalp

Dikenli taçla sarılmış, bazen de çivilerle delinmiş (bunlar Çile'de kullanılan aletler arasında yer alır) şekilde, bir de üstünde tüten bir alevle betimlenen kalp, İsa'nın insanoğluna duyduğu büyük sevgiyi ve insanları günahlarından arındırmak adına kendini feci şekilde kurban etmesini sembolize eder.

Hıristiyanlığın Kutsallık Sembolleri

Ayrıca bkz.
Taç, sayfa 21
Wandjina ruhları, sayfa 239

Genel olarak altın renginde ya da ışıl ışıl parlayan bir çember, disk ya da halka biçiminde resmedilen hale ya da ayla, kutsal kişilerin başını çevreleyerek ya da başlarının tepesinde uçuşarak, 5. yüzyıldan bu yana Hıristiyan sanatının en göz alıcı kutsallık ya da azizlik sembolü olmuştur. Bulutların arasından ışıyan güneş ışınlarından ve Greko-Romen Helios/Sol ve Apollon/Apollo gibi güneş tanrılarının benzer şekilde betimlenmiş taçlarından esinlenilmiş olan halenin en basit biçimi yalın, süssüz bir çemberdir. Yüzyıllar içinde üçgen, haç ve kare biçimli türevleri gibi, incelikli bir şekilde farklı sembolik anlamlar taşıyan çeşitli hale biçimleri de ortaya çıkmıştır.

Göksel haleler
16. yüzyıl İtalyan sanatçısı Paulo Maurizio'nun *Bakire ve Azizlerin Taç Giymesi* başlıklı tablosunda farklı biçimde haleler görülebilir. Solda, haç biçiminde stilize edilmiş hale Hazreti İsa'ya işaret ediyor; onun karşısındaki üçgen haleyse Baba Tanrı'yı yüceltiyor. Aşağıdaki azizler yuvarlak halelerle vurgulanmış.

Yuvarlak hale

İsa ve Tanrı'nın Kuzusu, yuvarlak haleyle (çember cenneti temsil eder) ayırt edilen ilk kutsal varlıklardı. Ancak başın etrafını saran katı bir disk ya da azıcık tepesinde süzülen bir halka biçimindeki hale, zaman içinde meleklerin ve azizlerin de simgesi haline geldi.

Üçgen hale

Üç sivri ucuyla üçgen hale, Tanrı'nın Kutsal Üçlüsü'nü, Baba Tanrı'yı, Oğul Tanrı'yı ve Kutsal Ruh'u temsil eder. Bazen bebek İsa'nın (Oğul Tanrı) başını taçlandırırken betimlenir. Bunun dışında yalnızca Baba Tanrı üçgen haleyle görülür.

Haç biçimli hale

Haç Hıristiyanlığı sembolize eder. Bununla birlikte, haçta çarmıha gerilen İsa'dır. Dolayısıyla Hıristiyan sanatında, içinde haç şeklinin bulunduğu çember hale, genel olarak yalnızca İsa tarafından taşınır. Gerçi ara sıra Baba Tanrı'nın tasvirlerinde de göze çarpar.

Kare hale

Kare Dünya'yı simgeler. Öyleyse bir kişi kare (ya da dikdörtgen) hale kuşandığında, bu o kişinin, sanat eseri yaratılma aşamasındayken hâlâ hayatta, Dünya'da olduğunu gösterir. En çok papa portrelerinde rastlanılan kare halede örtük bir azizlik iması vardır.

Hıristiyanlığın Kutsallık ve Lanet Sembolleri

Ayrıca bkz.
Kalp tartma töreni, sayfa 56
Aziz Mikael, sayfa 195

Hıristiyanlığın bir tarafta kutsallık ve kurtuluş, diğer tarafta da şeytan ve lanetlenme kavramları (İsa ve ilahi melekler ile Şeytan ve cehennem iblisleri tasvirlerinde olduğu üzere) arasında keskin bir karşıtlık vardır. Altın renkli ışık halkaları ve haleler, zarif tüylü kanatlar iyilik güçleri olarak göze çarpar. Buna karşılık keçi boynuzları ve ayakları, yılan kuyrukları ve yarasa kanatları kötülüğün canavar temsillerini karakterize eder. Bu karşıtlık İsa'nın Baştan Çıkarılması sahnelerini ve bir kişinin karşılaşacağı Son Dört Şey'i, yani ölüm, mahşer günü, cennet ve cehennemi konu alan tasvirlerde canlı bir şekilde resmedilir.

Mahşer günü
Lanet ile kutsallık arasındaki ayrım Soriguela'lı Üstat'ın İspanya, Vall de Ribes'teki 13. yüzyıla ait altar panosu resmi *Mahşer Günü*'nde açık bir şekilde ifade edilmiş. Zira cehennem figürleri tarafında duran soldaki lanetli ruh, Aziz Mikael tarafından terazinin diğer kefesindeki cennetlik ruha karşı tartılıyor.

Işık halkası ve mandorla

Işık halkası ya da *aureola* (bulutsu bir vücut halesi), *vesica piscis* (Latincede "balık kesesi") olarak da bilinir. Badem şeklindeki haleye ise *mandorla* denir. Bu tanrısal kudret sembolleri Göğe Yükseliş ve Görünüm Değiştirme tasvirlerinde İsa'nın, Göğe Kabul tasvirlerinde de Meryem Ana'nın vücudunu sarar.

İblis

İblis ya da Şeytan kötülüğün tecellisidir. Bir kılık değiştirme üstadı olsa da melez vücudu (örneğin keçi boynuzları ve ayaklarına, düşmüş meleklerin kanatlarına, pençelere ya da çatal tırnaklara ve pullu bir kuyruğa sahip olabilir) onun korkunç doğasını açığa çıkarır. Ejderha, yılan ya da basiliskle de sembolize edilir.

Basilisk

Korkunç derecede büyük basilisk Ortaçağ sanatında İblis'i simgeler, ayrıca çeşitli günahları işaret eder. Genelde horoz kafası ve ayakları, yarasa kanatları ve ejderha ya da yılan gövdesinden oluşan basiliskin kuyruğunun ucunda ikinci bir kafası vardır. Şeytan bakışlı gözlerinin öldürücü olduğu söylenir.

İfritler ve küçük şeytanlar

İfritler ve küçük şeytanlar İblis'in çalışkan hizmetkârları olan cehennem yaratıklarıdır ve efendilerinin küçük birer sureti şeklinde temsil edilirler. Tasvirlerinde genellikle kara derili, boynuzlu, pençe elli ve ayaklıdırlar ve ucu ok şeklinde bir kuyrukları vardır.

Hıristiyanlığın Yedi Ölümcül Günahı

Ayrıca bkz. **Ayı pençesi,** sayfa 87

İlk kez 6. yüzyılda Papa Büyük Gregorius tarafından sıralanan Yedi Ölümcül (ya da Başlıca) Günahı'nı, bu günahları işlemekten zevk alanları sonsuza dek lanetlenmekle, cehennemde İblis'in küçük şeytani varlıklarının elinden çekecekleri sonsuz işkencelerle cezalandırılmaya mahkûm eden ihlaller olduğuna inanılırdı. Bu günahlar Şehvet (Latincede *Luxuria* ya da *Libido*), Oburluk (*Gula*), Açgözlülük (*Avaritia*), Tembellik (*Acedia* ya da *Pigritia*), Öfke (*Ira*), Kıskançlık (*Invidia*) ve Kibir'dir (*Superbia*). Bu yedi günah ayrıca Ortaçağ ve Rönesans sanatında alegorik figürler olarak (genellikle kadın, bazen de boynuzlu) sık sık betimlenmiştir.

Açgözlülük (*Avaritia*)
Açgözlülüğün başlıca simgesi, metelikler ya da bir para kesesiyle sembolize edilen paradır; yanı sıra hazine sandığı (ya da onun anahtarı) da gözbağının sarıştırdığı gözleri kör eden para hırsını gösterir. Açgözlülük ayrıca başkalarının yiyeceğine göz diken akbaba ya da yırtıcı bir kuşla da temsil edilir.

İffet Şehvet'i yeniyor
16. yüzyıla ait bu illüstrasyonda İffet Şehvet'in karşısına dikilirken resmediliyor. Şehvet, üstünde edebe aykırı derecede açık, kırmızı bir elbiseyle azgın bir keçinin sırtına çıkmış. Ama İffet keçiyi dize getiriyor.

Şehvet
(*Luxuria* ya da *Libido*)
Şehvet onu kuşatan tutku alevleriyle ya da ona eşlik eden bir hayvanla özdeşleştirilirdi. Zira keçi (boğa ya da ayı, yabandomuzu ya da domuz, horoz ya da güvercin, yabani ya da evcil tavşan da olabilir) gibi hayvanlar özellikle dizginlenemez "hayvani tutkular"ıyla bilinirdi.

Öfke (*Ira*)
Öfke figürü hiddetle kılıcını savururken, bazen de aynı anda üç ok atmaya çalışırken canlandırılır. Öfke sanat eserlerinde yırtıcı, saldırgan hayvanlarla gösterilir: ayı, aslan ve kurt bunların başında gelir.

Oburluk (*Gula*)
Yabani ve evcil domuzlar her şeyi silip süpürme huyları nedeniyle Oburluk'la ilişkilendirilir. Dolayısıyla Oburluk (genellikle domuz bedeni içinde betimlenir) bu hayvanların sırtına binmiş olarak ya da sözde açgözlü bir kurt veya ayıyla birlikte resmedilir.

Tembellik
(*Acedia* ya da *Pigritia*)
Tembellik salyangoz gibi ağır hareket eden ya da miskin ya da bezgin olduğu varsayılan bir canlıyla birlikte (eşek, domuz ve öküz bu kategoriye girer) temsil edilir. İskambil ya da dama gibi vakti boşa geçirten oyunlar da Tembelliği sembolize eder.

Kıskançlık (*Invidia*)
Kıskançlık bir elinde zehirli bir yılan tutmuş, bir yandan da diğer elinde tuttuğu yumurtalıkları ya da kalbi yiyen, yılansı bukleleriyle sıska bir kadın olarak betimlenir. Kıskançlığa, iskeleti çıkmış, hırlayan bir it ya da bir akrep de eşlik edebilir.

Kibir (*Superbia*)
Ortaçağ temsillerinde Kibir sıklıkla atından düşen bir atlı olarak gösterilir: Kibir düşmeden önce gelir. Daha geç döneme ait alegorik figürler, hepsi de kendine düşkünlüğüyle bilinen tavus kuşu, aslan ve kartalın eşliğinde, ellerinde bir ayna ya da borazan tutarken gösterilir.

Yedi Hıristiyan Erdemi

Ortaçağ döneminde, iyiliğin kötülük karşısındaki zaferini göstermek amacıyla, Hıristiyanlık erdemlerini kişileştiren kadın figürler birçok ahlaksızlığı ayakları altında çiğnerken veya bunları bozguna uğratırken canlandırılırdı. Sanat eserlerinde Yedi Erdem'e oldukça sık rastlanır, bazen de Yedi Ölümcül Günah'la karşıtlık yaratacak şekilde resmedilirler. Bunların dördü başlıca erdemler olarak sınıflandırılır: Temkin (*Prudentia*), Adalet (*Justitia*), Dayanıklılık (*Fortitudo*) ve Ilımlılık (*Temperantia*). Platon *Devlet*'te, tüm bu erdemleri ideal bir yurttaşın sahip olması gereken nitelikler olarak tanımlamıştır. Diğer üçü ise –İnanç (*Fides*), Ümit (*Spes*) ve Yardımseverlik (*Caritas*)– Aziz Pavlus tarafından belirlenmiş teolojik erdemlerdir.

Dayanıklılık (*Fortitudo*)
Dayanıklılık genellikle miğfer kuşanmış, silahlı bir kadın savaşçı olarak resmedilir: silahı Greko-Romen kahraman Herakles/Herkül'ün elindekine benzer bir sopa olabilir, kimi zaman onun aslan postunu da giyebilir. Genelde bir sütunun yanında gösterilir ki bu, İncil'deki güçlü adam Samson'u anıştırır.

Perspektifteki Temkin
İtalyan sanatçı Antonio del Pollaiuolo (yak. 1432-98) ve kardeşi Piero del Pollaiuolo (1443-96) perspektif kullanmaktaki becerileri sayesinde fevkalade gerçekçi bir alegorik Temkin figürü (solda) yaratmışlar. Temkin sağ elinde bir ayna, sol elinde ise bir yılan tutuyor.

Temkin (*Prudentia*)
Temkin, elinde yılan ya da yılanlar tutarak aynaya bakan üç başlı bir kadın olarak (belleği, bilgeliği ve öngörüyü temsil eder) gösterilir. Diğer simgeleri arasında kitap, pergel, elek ve geyik vardır.

Adalet (*Justitia*)
Adaletin alegorik kadın figürü, gözleri bağlanmış şekilde ve genellikle bir elinde kılıç, diğer elinde terazi tutarken betimlenir. Diğer simgeleri arasında aslan, dünya küresi, satranç seti ve pergel ya da Romalılara özgü bir demet çubuk (*fasces*) vardır.

Ilımlılık (*Temperantia*)
Ilımlılığı temsil eden bir dolu simgenin arasında kınında bir kılıç, dizgin, fener ve kum saati vardır. Ne ki bu erdem en çok, bir testiden bir testiye su boşaltan ve bu yolla şarabın etkisini azalttığı ima edilen bir kadınla temsil edilir.

İnanç, Ümit ve Yardımseverlik (*Fides, Spes et Caritas*)
İnanç, Ümit ve Yardımseverlik bir aradaki haç, çapa ve kalple sembolize edilir. Haçla birlikte kadeh İnanç anlamına gelir. Çapanın yanı sıra geniş, karga ve çiçekler de Ümit'i temsil eder. Yardımseverlik (ya da sevgi) kalp, alev, meyve, bebekler ya da pelikanla temsil edilir.

İngiliz Hanedan Armalarında Doğum Sırası ve Cinsiyet Sembolleri

Ayrıca bkz.
Avrupa'nın armalı kalkanları, sayfa 33
Şövalye mahmuzları, sayfa 33

Armaların katı kurallarla düzenlendiği İngiliz (ve Avrupa) armacılık sisteminin kökeni, dost, müttefik ve düşman askerlerin savaş alanında tek tek şövalyeleri tanımaları için hanedan armalarının şart olduğu erken Ortaçağ dönemine dayanır. Armacılık dilinde *charge* adı verilen hanedan sembolleri bu nedenle erkeklerin kalkanlarına –ya da kadınların *lozenge*lerine– yerleştirilirdi. Armalar kalıtsal hale gelince de, onları birbirinden ayırmak için, arma taşıyıcısının kimliğinin ve aile içerisindeki konumunun tespit edilmesini sağlayacak, *brisure* denilen çeşitli kimlik ya da statü sembolleri (üçü burada gösterilmiştir) kullanılır oldu.

Arma listesi
Yorkshire Lordlarına ait nişan, kalkan ve sorguçların listelendiği ana sayfanın sol tarafındaki kalkanın tepesinde en büyük oğlu gösteren işaret görülüyor. Bu işaretler 1483 yılı dolaylarında Kıdemli Kraliyet Armacısı William Ballard tarafından kaydedilmiştir.

Hilal

Armacılıkta hilal (aynı "boynuzları" yukarı bakan hilal biçimi) ailenin ikinci oğlunun işaretidir. Bu kimlik işareti diğer armacılık işaretleri gibi genel olarak kalkanın ortasına, üst çizginin altına yerleştirilir.

Yıldız

Üçüncü oğul, kalkanının tepesinin ortasına yerleştirilmiş bir yıldızla (*mullet* ya da *molet*) temsil edilir. Bu yıldız, şövalyenin mahmuz yıldızlarından ya da aynı şekilde beş uçlu betimlenen ama ondan farklı olarak ortası delik olan dişli disklerden türemiştir.

Lozenge

Armacılık kurallarına göre, sadece evli olan soylu kadınların armaları, kocalarınınkinin yanında olacak şekilde bir kalkanda sergilenebilir. Evlenmemiş ya da boşanmış kadınlar bunun yerine *lozenge* denilen, elmas şeklindeki semboller üzerinde babalarının armalarını taşırlar; dullarda ise bunların üzerine aile armaları konur.

Label

Label denilen hanedan sembolü (üç "sarkıt"lı yatay çubuk) en büyük oğlu işaret eder. Üç sarkıtlı *label* –uygun şekilde farklılaştırılarak– İngiliz kraliyet ailesine mensup bir çocuğu, hatta kız çocuğunu işaret ederken, beş sarkıtlı *label* kralın torununu gösterir.

İngiliz Hanedan Arması Levhaları

Ayrıca bkz.
Taç, sayfa 21
Tek boynuzlu at, sayfa 229

İngiliz hanedan armacılığındaki tasarım sisteminde (*blazon*) bir kalkanın zemini özel bir renge (kırmızı, mavi, siyah, yeşil ve mor) boyanmamışsa metal (altın sarısı ya da gümüş) renginde olur. Zemin ayrım çizgileriyle bölümlere ayrılmıştır. Üzerinde bulunan her türden geometrik şekle *ordinary*; sembol ya da amblemlere *charge* denir. Arma levhalarında (*escutcheon*) miğfer kalkanın üstünde durarak arma taşıyıcısının rütbesini işaret eder; tepesindeki taç çelenk ya da süslü taç, örtüyü (*lambrequin*) miğfere bağlı tutar. En tepede bir sorguç bulunur. İki taşıyıcı, kalkanı destekler ve aşağıda genellikle bir özdeyiş görülür.

Kraliyet armaları
Kraliçe Victoria'nın 1838 yılındaki taç giyme töreninde kullanılan süslemeli koltuktan bu detay, aslan ve tek boynuzlu at destekleriyle kraliyet armasını sergiliyor (İngiltere'nin dörtte biri, İskoçya, İrlanda ve İngiltere). Armalı kalkanın tepesindeki tacın üstünde sorguç olarak taçlı bir aslan duruyor.

Mızrak miğferi
Yana (takanın sağına) çevrilmiş, çelikten bir mızrak miğferini gösteren arma levhaları, miğferi giyenin bir toprak beyi ya da asilzade (ya da lonca üyesi) olduğunu işaret eder. Mızrak müsabakalarında koruma sağlayan bu tip miğferlerin göz yarıkları vardır ama siperlikleri yoktur.

Siperlikli miğfer
Arma levhasında kalkanın üstüne, takanın sağına (*dexter*) ya da karşı tarafa izleyene doğru (*affronty*) bakan, siperliği yukarı kalkmış bir çelik miğfer (bunlara siperlikli miğfer denir) konmuşsa, bu bir baron ya da şövalyeyi simgeler.

Taşıyıcılar
Kalkanın iki yanında duran bir çift taşıyıcı, sahibinin soylular sınıfının ya da bir şövalye tarikatının üyesi olduğunu gösterir. Taşıyıcılar genelde hayvanlar, kuşlar, sembolik yaratıklar ya da insanlardır. İngiltere Kralı VIII. Henry'nin üstte gösterilen taşıyıcıları İngiltere ve Galler'i simgeleyen altın sarısı bir aslan ile kırmızı bir ejderha sembolüdür.

Sorguç
Hanedan armalarında sorguç, miğferin en tepesine konan üçboyutlu bir amblemdir. Kadınlar savaşçı olmadıkları için onların arma levhalarında bulunmaz. Ancak kadın hükümdarlar istisnadır. Yukarıda görülen Kraliçe II. Elizabeth'in tacının üstünde sorguç olarak "dört ayak üzerinde yüzünü dönmüş" (*statant guardant*) bir aslan (üstte) vardır.

Kıta Avrupası Hanedan Sembolleri

Ayrıca bkz.
Beyaz zambak, sayfa 183
Aziz Petrus, sayfa 185

Avrupa'daki farklı ülkelerde gelişmiş olan hanedan armacılığı sistemleri birçok ortak özelliğe sahip olmanın yanında farklılıklar da sergiler; örneğin İtalya'da armalı kalkanların şekilleri genellikle savaşçı kalkanından çok at kafasını andırır. Avrupa genelinde her armada görülmekle birlikte, bazı hanedan sembolleri simgeledikleri ülke, krallık, aile veya kurumla özdeşleşmiştir; *fleur-de-lis* (Fransa), Malta haçı (Malta), papalık tacı ve birbirini çapraz kesen anahtarlar (Papalık) bunun en çarpıcı örnekleridir. Kelime oyunları da Avrupa genelinde sıkça görülür; örneğin Kastilya ve León krallıklarının sembolleri krallık isimlerinin görsel ifadeleri (*rebus*) olan kale (*castle*) ve aslandır (*lion*).

Hanedan sembolleri aslan ve kale
León ve Kastilya Kralı X. Alfonso 12. ya da 13. yüzyıldan kalma bir İspanyol elyazması olan "Kraliyet Ayrıcalıkları Dizini"nde resmedilmiştir. Kalkanı ve atının örtüsü, bugün İspanya'nın kraliyet armalarını süsleyen León'un aslanı ile Kastilya'nın kalesini sergiler.

Fleur-de-lis

Fleur-de-lis (Fransızca "zambak çiçeği" demektir) stilize edilmiş bir zambak temsilidir. Bu hanedan sembolü ya da amblemi bir zamanlar Fransız kraliyet ailesiyle özdeşleşmişti (Fransa tahtında hak iddia eden İngiliz hükümdarların armalarında da görülürdü). Ama aynı zamanda İtalya'nın Floransa şehrini simgeler.

Malta haçı

Malta haçı dört kolunda sekiz sivri ucu olan bir haçtır. Başlangıçta Kudüslü St. Jean Şövalyeleri'nin nişanıyken, Hospitalier Şövalyeleri'nin 1529'da adaya yerleşip aynı adı almasıyla birlikte Malta'yla özdeşleşmiştir.

Papalık arması

Üstte gösterilen papalık arması VI. Paul'e aittir (1963 ve 1978 yılları arasında papalık yapmıştır). Aziz Petrus'u simgeleyen çaprazlama konmuş altın ve gümüş anahtarlardan, papalığın üçlü tacından ve ortada zambaklarla ve stilize edilmiş tepeciklerle süslenmiş, şekli İtalyan atlarının kafasını andıran bir kalkandan oluşur.

İspanya arması

İspanya arması Kastilya (kale), León (şahlanmış aslan) ve Navarre (zincirden "kordon" ya da bordür) krallıkları ile Aragon'un paletlerini (ince dikey şeritler) sembolize eden dört kısımdan oluşur. Ayrıca Granada krallığını işaret eden bir nar ve Bourbon hanedanının zambakları yer alır.

Hanedan Nişanları ve Rönesans *Impresa*sı

Ayrıca bkz.
Gülpencere, sayfa 163
Afrodit/Venüs, sayfa 167

Nişanlar birey, hane veya aileyi, tüzel kişi veya makamı tanımlayıp temsil eden müstakil sembollerdir. Ortaçağ'da hizmetliler veya müttefikler tarafından belirli bir kişi, aile ya da hanedana sadakatin görsel bir ifadesi olarak takılırdı. Rönesans sanatında sıkça karşılaşılan *impresa* (İtalyanca "nişan" demektir) nişan olarak sınıflandırılamasa da, kişiye ya da hanedana özel bir amblemdir. Bir *impresa*, ikisi de özel bir vasfı ya da özelliği ifade etmek için özenle seçilmiş bir resim ya da *corpo* (Latincede "beden") ile ona eşlik eden bir özdeyiş ya da *anima*dan ("ruh") oluşur.

Elizabeth Tudor
VII. Henry'nin torunu olan I. Elizabeth'in nişanlarından biri de Tudor gülüydü. Armada Mücevheri'nin (yak. 1585-90) sırlanmadan önce Nicholas Hilliard tarafından boyanan iç kısmı kraliçenin bir portresini içerir. Dış kısmında ise bir Tudor gülü görülür.

Beyaz erkek geyik
Beyaz erkek geyik İngiltere Kralı II. Richard'ın (1367-1400) nişanıydı. "Boynuna altından taç geçirilmiş" erkek geyik tasvirinin boynunu saran altın süslü taç soyluluğu çağrıştırır.

Tudor gülü
Tudor gülü 1485'ten 1603'e kadar İngiltere ve Galler'e hükmeden Tudor hanedanının nişanı olmuştur. Lancaster hanedanının kırmızı gülü ile York hanedanının beyaz gülünün bir karışımı olan bu nişan, VII. Henry'nin taç giymesiyle sona eren Gül Savaşları'nın çözüme ulaşmasını sembolize eder.

Taç giymiş semender
Çevresi alevlerle sarılı, taç giymiş semender Fransız Kralı I. François'ya ait (1494-1547) bir *impresa*dır. Sembole eşlik eden özdeyiş, soğukkanlı semenderlerin bedenleriyle söndürdüklerine inanılan alevlere atıf yapar: "Beslerim [iyiyi] ve yok ederim [kötüyü]."

Medici *impresası*
Medici ailesi 1434 yılından 18. yüzyıla kadar Floransa'ya hükmetmiştir. Sanat hamileri olarak sipariş ettikleri birçok tabloya, iç içe geçen elmas taşlı üç yüzük gibi (kimi zaman yanında Latincede "Daima" anlamına gelen *Semper* yazar) Medici *impresa*ları eşlik eder.

Batı'nın Burç Gezegenleri

Ayrıca bkz.
Hermes/Merkür, sayfa 167
Başak, *Virgo*, sayfa 221

Astroloji inancında, burçları yöneten gezegenlerin çok önemli bir yeri vardır. Sanattaki tasvirlerine bakarken, ister Roma tanrıları olarak kişileştirilmiş ister gliflerle sembolize edilmiş olsun, astronomi ve astroloji gezegenlerinin birbirlerinden farklı olduğu unutulmamalıdır; zira Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter, Satürn, Uranüs, Neptün ve Plüton her iki sistemde de olmasına karşın, astroloji Güneş ve Ay'ı dahil edip Dünya'yı dışarıda bırakır. Uranüs 1781, Neptün 1846 ve Plüton 1930 yılına kadar keşfedilmediği için eski sanatsal temsillerde görülmezler.

Merkür'ün arabası
İspanya'daki Salamanca Üniversitesi'nin Eski Kütüphanesi'ndeki bu fresk Merkür'ü elinde yılanlı asası (glifiyle temsil edilmiş), arabasıyla gökyüzünü katederken resmediyor. Merkür arabanın tekerlerinde de canlandırılan İkizler ve Başak'ı yöneten gezegendir (İkizler Merkür'ün üstünde de görülüyor).

Güneş
Astrolojik bir "gezegen" olarak Greko-Romen Helios/Sol ya da Apollon/Apollo'yla kişileştirilmiş olan Güneş, burçlardan aslanı yönetip ona ateşli parlaklığıyla, sıcaklığıyla nüfuz ederek yaratıcı, enerjik, bencil ve kendine güvenli bir karakter yaratır. Güneşi simgeleyen glif bir çember içinde noktadır.

Ay
Birçok evresi olan ay Greko-Romen tanrıçalar Artemis/Diana, Selene, Luna ve Hekate gibi bakire, ana ve kocakarı tanrıçalarla ve yanı sıra üçlü tanrıçalarla özdeşleştirilir. Glifi hilaldir. Bu "gezegen" Yengeç burcunu yöneterek ona hassasiyet ve anlayışlılık bahşeder.

Merkür
Güneşin çevresini en hızlı şekilde kateden gezegen olan Merkür Romalıların haberci tanrısıyla (Yunan Hermes) özdeşleştirilmiştir ve glifi onun kanatlı başlığını, başını ve yılanlı asasını temsil eder. Merkür İkizler ve Başak'ı yöneterek onlara zekâ, çokyönlülük ve konuşkanlık verir.

Venüs
En parlak gezegendir; ışıyan güzelliği nedeniyle Romalıların aşk tanrıçası Venüs ile özdeşleştirilmiştir. Glifinde el aynası veya kolyesiyle temsil edilir. Venüs Boğa ve Terazi'yi yönetir ve bu burçlara, girginlik ve rahatına düşkünlük gibi kadınsı özellikler verir.

Mars
Mars, isim babası Roma savaş tanrısı olan bu kan kırmızısı gezegene uygun bir şekilde, glifinde kalkan ve mızrakla betimlenir; bunlar ayrıca erkekliğin biyolojik sembolleridir. Mars Koç burcunu (geleneksel olarak Akrep burcunu da) yönetir ve ona girişkenlik, rekabetçilik ve kararlılık gibi erkeksi özellikler verir.

Batı'nın Burç Gezegenleri

Ayrıca bkz.
Poseidon/Neptün,
sayfa 165

Astroloji ile astronominin birbirinden ayrılamadığı bir dönem vardı: o zamanlar tüm yıldız gözlemcileri gezegenlerin Dünya etrafında döndüğüne inandıklarından, Güneş ve Ay'ı da bu yedi gezegen arasına almışlardı. Batlamyus sistemine dayalı şematik haritalarda Güneş, Ay, Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter ve Satürn'ü sembolize eden gliflerin Dünya'nın ekseni etrafında döner şekilde gösterilmesi bu Dünya merkezli düzenlemeyi yansıtır. Bu "gezegenler" adlarını aldıkları tanrı ve tanrıçalarla da resmedilirler; onları bazen arabalarıyla gökyüzünü katederken, bazen de kendi burç simgeleri ya da güneş simgeleri yanında görürüz.

Batlamyus'un gökyüzü haritası
Andreas Cellarius'un *Harmonica Macrocosmica* (1660) adlı çalışmasındaki bu Batlamyus gökyüzü haritasında, "yedi gök küresi" Dünya'nın etrafını sarmış şekilde gösteriliyor. Güneş Dünya'nın çevresinde yürken, Ay, Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter ve Satürn hepsi hem arabalarını sürerken hem de gliflerıyle gösteriliyor.

Satürn
Oğlak burcunun (geleneklere göre Kova burcunun da) yönetici gezegeni Romalıların tarım tanrısı Satürn'dür (Antik Yunan'daki karşılığı Kronos'tur). Glifinde orağıyla temsil edilir. Satürn'e ait özellikler arasında azim, tutuculuk, ihtiyatlılık ve çalışkanlık vardır.

Jüpiter

Roma tanrılarının liderinin ismini alan Jüpiter gezegeni, "Büyük Lütufkâr" tarafından yönetilen Yay burcuna (geleneklere göre Balık burcuna da) yayılmacı, coşkun ve özgürlükçü eğilimler verir. Jüpiter glifinde Yunanca "Z" harfiyle (Zeus Jüpiter'in Antik Yunan'daki karşılığıdır) veya tanrının kartalıyla temsil edilir.

Plüton

Plüton'un varlığı 1930 yılına kadar kesinlik kazanmamıştı: gezegeni keşfeden Percival Lowell'in isminin –aynı zamanda Antik Roma yeraltı tanrısının isminin ilk iki harfi olan– baş harfleri glifinde temsil edilir. Yakın zamana kadar "cüce gezegen" denilip küçümsenen dönüştürücü, gizemli Plüton Akrep burcunu yönetir.

Uranüs

Uranüs gezegeni 1781 yılında William Hershel tarafından keşfedilmesinin ardından Kova burcunun yöneticisi olmuş, kâşifi glifindeki "H" harfiyle (soyadının baş harfi) anılmıştır. Kova burcuna atfedilen tuhaf, deneysel ve yaratıcı davranışların ardında Uranüs'ün olduğu düşünülür.

Neptün

Bugün Balık burcunun yönetici gezegeni olan Neptün 1846 yılına kadar keşfedilmemişti. Glifinde Antik Roma deniz tanrısının (Antik Yunan'daki karşılığı Poseidon'dur) üç dişli mızrağıyla temsil edilen Neptün'ün Balık burcuna verdiği bilinçdışı itkiler, sezgisellik ve uyurgezerlik gibi nitelikler suyla ilintilidir.

Batı Astrolojisinde Burçlar

Ayrıca bkz.
Çin zodyakı, sayfa 41
Batı zodyakı, sayfa 41

Batı burçlar kuşağının kökü Mezopotamya'ya dayansa da, bugün aşina olduğumuz astrolojik sistemi Antik Yunanlılar geliştirmiştir. Güneş yılını andıran zodyak yılı çevrimi, bahar ekinoksu zamanında başlar. Zodyakın 12 takımyıldızının ya da burcunun birincisi olan Koç'u (*Aries*) aşağı yukarı bir aylık aralıklarla Boğa (*Taurus*), İkizler (*Gemini*), Yengeç (*Cancer*), Aslan (*Leo*), Başak (*Virgo*), Terazi (*Libra*), Akrep (*Scorpio*), Yay (*Sagittarius*), Oğlak (*Capricorn*), Kova (*Aquarius*) ve Balık (*Pisces*) izler. Sanatta her bir burç, temsili tasvirleriyle ve glifleriyle sembolize edilir; örneğin Koç Aries'i işaret eder.

Zodyak çemberi
Soldaki 13. yüzyıla ait illüstrasyonda Batı zodyakının on iki burcu geleneksel olarak zamanın ebedi döngüsünü temsil eden bir çember ya da tekerlek düzeninde görülür. Orijinali bir Provençal elyazmasında, Ermengol de Béziers'in *Le Bréviaire d'Amour* (Aşkın Dua Kitabı) adlı eserinde görülür.

Koç, *Aries*
Koç zodyak döngüsünü 21 Mart dolaylarında başlatır. Koç'un yönetici gezegeni Mars, elementi ateştir; öncü dörtlüde ve eril kutupta olmasından dolayı güçlü, enerjik ve pozitif bir etkisi vardır. Koç'un glifi stilize edilmiş bir çift koç boynuzudur.

Boğa, *Taurus*
21 Nisan dolaylarında Koç'un yerine geçen Boğa'yı sembolize eden glifte bir boğa başı ile boynuzları görülür. Boğa'yı yöneten gezegen Venüs, elementi topraktır; sabit dörtlüde ve dişi kutuptadır. Bunların toplam etkisi durağan, gerçekçi ve istikrarlı insanlar yaratır.

İkizler, *Gemini*
İkizler burcu 21 Mayıs'ta yükselişe geçer; glifi birbirine kenetlenmiş iki kişidir. İkizler burcunu yöneten gezegen Merkür'dür ve elementi havadır; değişken dörtlüde ve eril kutuptadır. Bu özellikler bir araya geldiğinde, merakh, yerinde duramayan, eli her işe yatkın, faal bir insan ortaya çıkar.

Yengeç, *Cancer*
Yengeç'in glifinin ne anlama geldiği belli değildir, ama yengeç kıskaçları, ayın safhaları ya da iki meme gibi fikirler uyandırır. Yönetici "gezegen"i Ay, elementi sudur; öncü dörtlüde ve dişi kutupta yer alır. Analığı ve emzirmeyi işaret eder. Yengeç'in dönemi 22 Haziran'da başlar.

Batı Astrolojisinde Burçlar

Ayrıca bkz.
Aslan'ın fiziksel etkileri,
sayfa 41
Aziz Mikael,
sayfa 195

Astroloji inancına göre burçlar ile Dünya'daki yaşam arasındaki ilişki özü itibarıyla makrokozmik ve mikrokozmiktir: "Yukarıda nasılsa aşağıda da öyle." Her burç bünyesinde bir dolu etki barındırır: yönetici gezegen (*bkz. s. 214-17*), element (*bkz. s. 224-25*), nitelik, kip, dörtlü bölümleme (öncü, sabit ve değişken) ve kutupsallık (eril ya da dişi) etkileri. Ve her burç bu karmaşık etkiler yoluyla aşağıdaki Dünya'yla bağlantı kurar. Daha açık ifade edersek, her bir burcun o burcun "etkisi altında" doğanların temel kişiliklerine ve ayrıca kısmen bedenlerine etki ettiğine inanılır.

Yönetici gezegen Venüs
15. yüzyıla ait *De Sphaera* (Kürelere Dair) adlı bir elyazmasına resmedilmiş olan Venüs'ün iki yanında, bu gezegen tarafından yönetilen Terazi ve Boğa burçları yer alıyor. Venüs "kendi" burçlarına, takipçilerinden ve resmin alt kısmında birbirine kur yapan çiftlerden anlaşılacağı gibi, güzellik –ve aşk– sevgisi verir.

Aslan, *Leo*
Aslan burcu 23 Temmuz dolaylarında sahne alır. Yönetici gezegeni Güneş, elementi ateştir; sabit dörtlüde ve eril kutuptadır. Neşeli bir yapısı ve ateşli bir yanı olan canlı, enerjik, buyurgan bir kişilik yaratır.

Başak, *Virgo*
Başak burcunun glifi kadın cinsellik organlarını ya da "Meryem"in "M"sini temsil eder. 23 Ağustos'tan itibaren başlayan Başak burcu Merkür gezegeni tarafından yönetilir ve elementi topraktır; değişken dörtlüde ve dişi kutuptadır. Zeki ve gerçekçi bir karakter yaratır.

Terazi, *Libra*
23 Eylül'de kendini gösteren Terazi, glifinden de anlaşılacağı üzere, denge ve tartı burcudur. Terazinin yönetici gezegeni Venüs, elementi havadır; öncü dörtlüde ve eril kutupta yer alır. Heyecanını kontrol edebilen, iddialı ve dışa dönük bir yaradılış meydana getirir.

Akrep, *Scorpio*
Akrebin kuyruğundaki zehir glifinde de görülür ve bu sayede Başak sembolünden ayırt edilir. Akrep 23 Ekim'de etki etmeye başlar. Yönetici gezegeni Plüton (ya da Mars), elementi sudur; sabit dörtlüde ve dişi kutuptadır. Akrep burcu insanı temkinli ve şefkatli olur.

Batı Astrolojisinde Burçlar

Ayrıca bkz.
İki altın balık, sayfa 113
Keçi, sayfa 145

Geleneksel olarak 12 burcun tasvirleri ya da glifleri, astrologlar ve gökbilimciler tarafından yaratılmış, bir çember içinde burç takımyıldızlarını gösteren yıldız haritalarında ifade bulur. Her biri yaklaşık 28 günlük (kabaca bir ay) bir dönemle ilişkilendirildiği için, hepsi bir arada tam bir yılı oluşturan burçlar, takvim odaklı sanat eserlerinde, her biri –genellikle belirli bir mevsimle çakışarak– yılın karşılık gelen zamanını temsil edecek şekilde (dua kitaplarında olduğu gibi) betimlenir. Tıbbi ve ezoterik şemalarda da burç sembollerine rastlanır.

Balık burcu ayı
15. yüzyıl ortalarından kalma bir dua kitabındaki bu illüstrasyonda, birbirine bağlanmış iki balık, Balık burcunu temsil eder. Bu burcun hâkim olduğu ay 19 Şubat dolaylarında başlar (Kuzey Avrupa'da kış vakti). Bu nedenle resimdeki adam ayaklarını ısıtmaya çalışıyor.

Yay, *Sagittarius*

Yay burcu Dünya'ya etkisini 22 Kasım dolaylarında gösterir. Yönetici gezegeni Satürn'dür ve elementi ateştir; değişken dörtlüde ve eril kutupta yer alır. İnsanda yayılmacı, canlı, değişken ve enerjik etkiler uyandırır. Sagittarius insan başlı at olarak tasavvur edilir. Burcun glifi de oktur.

Oğlak, *Capricorn*

Oğlak burcu bazen balık kuyruğuyla resmedilir. Glifi bu detayın yanı sıra bir çift oğlak boynuzunu da içerir. Oğlak burcunu yöneten gezegen Satürn'dür ve elementi topraktır; öncü dörtlüde ve dişi kutupta yer alır. Dönemi 22 Aralık'ta başlar. Oğlak burcu insanı dinamik ama hırslı bir doğaya sahiptir.

Kova, *Aquarius*

Kova burcu, glifini oluşturan dalgalı çizgilerden de anlaşılacağı üzere, su taşıyıcısıdır. 20 Ocak'ta etki etmeye başlar. Kova burcunun yönetici gezegeni Uranüs ya da Satürn'dür, elementi ise havadır; sabit dörtlüde ve eril kutuptadır. Analitik düşünen kararlı, bir karakter oluşturur.

Balık, *Pisces*

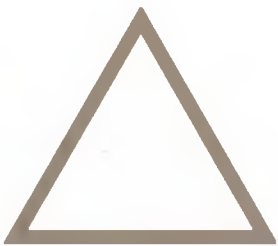
Balık burcunu sembolize eden glif birbirine bağlı iki balık temsilidir. Balık burcu dönemi 19 Şubat'ta başlar. Yönetici gezegeni Neptün ya da Jüpiter, elementi sudur; değişken dörtlüde ve dişi kutupta yer alır. İnsana idealist nitelikler aşılar.

Dört Element ve Salgı

Kökeni Antik Yunan'a dayanan Dört Element (ateş, su, hava ve toprak) teorisi Ortaçağ ve Rönesans tıbbi illüstrasyonlarında ve simya ile astroloji şemalarında sembolize edilir; zira bir zamanlar bu dört elementin evrendeki her şeyin özü olduğu düşünülürdü. Her bir elementin ya da ilkenin iki nitelikten oluştuğu (sıcak, kuru, soğuk ve ıslak) ve üç burçla (üçgen ya da üçlü) ilişkili olduğu söylenir. Ayrıca her bir burç insan bedeninin bir parçasıyla ilişkilendirilirken, elementlerin de Dört Salgı aracılığıyla insan sağlığına etki ettiği düşünülürdü.

Dört burç elementi
Bu 15. yüzyıl Fransız elyazmasında betimlenen burç tekerinin merkezindeki daire dört eşit parçaya bölünmüş. Her bir çeyrek parça dört elementten birini temsil eder: ateş, hava, su ve toprak.

Ateş
Ateş sıcak ve kuru olmasıyla suyla karşıtlık oluşturur. Bu eril elementin burç üçlüsü Koç, Aslan ve Yay'dır. Ateş simyayla ilgili sistemlerde ucu yukarı bakan üçgenle sembolize edilir. Semenderle ya da sanat eserlerinde görüldüğü üzere Greko-Romen tanrı Hephaistos/Vulcanus ile gösterilir.

Su

Dişi element suyun burç üçlüsü Yengeç, Akrep ve Balık'tır; nitelikleri ise soğukluk ve ıslaklıktır. Ateşin karşıtı olarak, simyada ucu aşağı bakan üçgenle gösterilir. Ayrıca onun temel ruhları olan su perileriyle de sembolize edilir. Greko-Romen deniz tanrısı Poseidon/Neptün de suyu temsil edebilir.

Hava

Hava toprağın karşıtı olarak sıcak, ıslak ve eril bir elementtir; burç üçlüsü ise İkizler, Terazi ve Kova'dır. Simyacılar havayı ucu yukarı bakan ve içinden yatay bir çizgi geçen üçgenle ya da temel ruhları olan hava perileriyle gösterir. Greko-Romen tanrıça Hera/Juno sanat eserlerinde havanın sembolü olabilir.

Toprak

Havanın karşıtı toprak, ucu aşağı bakan, yatay bir çizgiyle bölünmüş üçgenle ya da onun temel ruhları olan cinlerle gösterilirken, sanat eserlerinde Greko-Romen ana tanrıça Demeter/Ceres'le temsil edilir. Burç üçlüsü Boğa, Başak ve Oğlak'tır. Soğuk ve kuru bir dişi elementtir.

Dört Salgı

Aslan, kuzu, maymun ve domuzla simgelenen Dört Salgı'nın bir zamanlar insan vücudunda dolaştığına inanılırdı. Ateş salgısı (sarı safra) asabi tipler yaratırdı. Su salgısı (balgam) ağırkanlı kişilikler meydana getirirdi. Hava salgısı (kan) iyimserliği desteklerdi. Toprak salgısı (kara safra) ise melankoliye neden olurdu.

Ezoterik ve Gizli Semboller

Ayrıca bkz.
Pergel, sayfa 23
Yıldırım düşen kule, sayfa 43

Avrupa'nın sembollerle dolu ezoterik gelenekler ve birçoğu günümüzde de varlığını sürdüren gizli topluluklar açısından zengin bir tarihi vardır. Bu nedenledir ki, örneğin 21. yüzyıla ait bir pentagram simgesini cadı sembolü olarak görüp kendinizi bir Ortaçağ büyücüsü gibi hissedebilir. Tarot kartlarının tasarımında sürekli yeni anlamlar keşfedebilirsiniz. Bu ezoterik sistemler ve gizli topluluklar arasında simya, Gül-haç tarikatı ve farmasonluk öne çıkar. Bunların hepsi bir zamanlar her şeyin üstünde olan Roma Katolik Kilisesi tarafından mahkûm edilmiştir; onlar da zulümden kaçınmak amacıyla sembolik dillerini zamanla –en azından kısmen– kapalı bir iletişim biçimine dönüştürmüştür.

Androjen
İlk simyacılar ebedi yaşam iksirini ve ayrıca ana metalleri altına dönüştürmenin yolunu ararken, teorik çalışmalarını ve kimyasal deneylerini kaydetmek için çok ayrıntılı bir sembolik sistem kullanmışlardır. Erkeklik ve dişiliği birleştiren Androjen (Erdişi) ya da hermafrodit figürü ideal bütünlüğü temsil eder.

Tarotta bir Büyük Sır kartı
"Asılmış Adam" tarotta oldukça sembolik bir Büyük Sır (Major Arcana) kartıdır, ama önemi ille de negatifliğinden kaynaklanmaz. Bu kart örneği 20. yüzyılın başında Arthur Edward Waite'in Pamela Colman Smith ile birlikte tasarladığı Rider Waite tarot destesine dayanan bir Alman kart setinden alınmıştır.

Gül-haç

Tarikate adını (Rosicrucianism) veren gül-haç sembolü (merkezinde gül olan haç) aslında hem mistik bir gizli topluluğun (*Rosae Crucis* Latincede "Haç Gülü" demektir) hem de onun ünlü kurucusu Christian Rosenkreuz'un (Almanca "Güllü Haç" demektir) isminin görsel ifadesidir (*rebus*).

Mason sembolü

Farmasonların gizli topluluğunun tarihi 1717 yılına dayanır, ancak üyeleri Süleyman'ın Tapınağı'nı inşa edenlerle ve onların gizli işaretlerini geliştiren Ortaçağ duvarcı loncalarıyla bağlantılı olduklarını iddia ederler. Farmasonların en bilinen sembolü Tanrı (God) ve geometrinin ilk harfi "G" ile pergel ve gönyeyi bir araya getirir.

Pentagram

Pentagram evrensel ve kozmik erkeği ya da kadını simgeleyen beş uçlu bir yıldızdır: beş, insanoğlunun sayısıdır (çünkü insanların beş duyusu ve başının yanı sıra dört kolu bacağı vardır). Bu uçlar ayrıca beş elementi (geleneksel dört elemente ilaveten eter ya da ruh), dolayısıyla bütünlüğü temsil eder.

Tarot'un Asılmış Adamı

Kehanet ve meditasyon için kullanılan Tarot kartları 22 Büyük Sır (Major Arcana) ve 14 kartlık dört takımdan meydana gelen 56 Küçük Sır (Minor Arcana) kartlarından oluşur. Resimde görülen kart 12 numaralı Büyük Sır kartıdır ve bilgelik için kendini feda eden "Asılmış Adam"ı temsil eder.

Fantastik Yaratıklar

Ayrıca bkz.
Ejderha, sayfa 159
Anka kuşu, sayfa 159
Tek boynuzlu at, sayfa 159

Avrupalıların hayalinde kurguladığı fantastik varlıklar kıtanın kutsal efsanelerinde ve kavramlarında kültürel geleneklere kök salacak kadar güçlü bir yankı yapmıştır. Gökyüzü, deniz ve yeryüzünün bu efsanevi yaratıklarının çoğu, kahramanlık hikâyelerini örneğin Attika vazoları ve Roma mozaiklerine resmeden Antik Yunan ve Roma'dan devralınmıştır. Bazı yaratıklar açıklaması imkânsız doğa olaylarını simgeler; bazıları da aralarındaki farklılıklar sonradan Hıristiyan alegori sanatında pekiştirilecek olan doğaüstünün iyi ve kötü güçlerini temsil eder. Ortaçağ'da hayvanları ve fantastik yaratıkları konu alan resimli yazmalardan (*bestiarum vocabulum*) esinlenilmiş benzer türde yaratık tasvirlerine hanedan armalarında sıkça rastlanır.

Hanımefendi ve tek boynuzlu at
Gilles Hardouyn'un matbu eseri *Roma İçin Dua Kitabı*'nın (Fransa'da 1510 dolaylarında yayımlanmıştır) resimli sayfasında, bembeyaz bir tek boynuzlu at soylu bir hanımefendinin yanında uysal bir şekilde dinlenirken betimlenmiş. Bu vahşi fantastik yaratığı ancak bir bakirenin sakinleştirebileceği söylenirdi.

Pegasus
Greko-Romen mitolojisinde kanatlı beyaz at Pegasus'un, deniz tanrısı Poseidon/Neptün ile Gorgon Medusa'nın yavrusu olduğu söylenir. Perseus gibi kahramanların atı olan, yüksekten uçan Pegasus maneviyatı ve soyluluğu (ayrıca Rönesans alegorisinde ünü) temsil eder.

Tek boynuzlu at
Batı'da tek boynuzlu at betimlemeleri çeşitlidir (örneğin bir antilop ya da at bedeninde olabilir), ancak armadırıcı boynuzun alından çıktığı konusunda herkes hemfikirdir. Hıristiyan geleneğinde saflığın bu ak sembolü ancak bir bakire tarafından dizginlenebilir ve bu nedenle İsa'yı işaret edebilir.

Ejderha
Batı'da ejderha Hıristiyanlık inancında "yılan" İblis'le eş tutulduğundan, kötülüğün vücuda gelmiş hali olarak görülür. Ateş soluduğu söylenen ejderha yarasa kanatlarına, yırtıcı kuş pençelerine, sürüngenin pullu derisine ve yılan kuyruğuna (düğümlenmişse bu yenilgi anlamına gelir) sahip olabilir.

Anka kuşu
Batı'nın altın anka kuşu 500 yılda bir –ölmek üzere– gönüllü olarak güneşin ateşli ışınlarına kendini açar ve yandıktan sonra kendi küllerinden yeniden doğarmış. Romalılara göre, ölmüş imparatorun yüceltilmesini sembolize ederken, Hıristiyanlar anka kuşunu İsa'nın yeniden doğuşuyla ilişkilendirir.

Dört Mevsim

Ayrıca bkz.
Mısır ve buğday, sayfa 11
Cornucopia, sayfa 25

Avrupa'nın, mevsimleri kadın figürleriyle temsil etme geleneğinin kökeni, mevsimleri Hora ("Mevsim") adını verdikleri üç ya da dört tanrıça olarak tasavvur eden Antik Yunanlılara dayanır. Doğal mevsim değişikliklerini kontrol ettiklerine inanılan Horaların her biri, uygun bir doğal simgeyi elinde tutarken resmedilir. Ancak Rönesans döneminden itibaren diğer Greko-Romen tanrıların onların yerini aldığı görülür. Dört Mevsim, geçen zamanı ve yaşam döngüsünü ifade ettiği için, sanatta aynı zamanda insan hayatının dört evresini anıştırır. Ayrıca Dört Element (*bkz. s. 224-25*) gibi diğer alegorik dörtlü öğeleri de simgeleyebilir.

Bahar sembolü
İtalyan sanatçı Sandro Botticelli'nin başyapıtı *Primavera* (yak. 1478) yani *Bahar*'da, Flora çok sayıda narin çiçekle bezenmiştir. Flora Antik Roma'nın çiçek ve bahar tanrıçasıydı. O nedenle, özellikle de Rönesans dönemindeki bu tür alegorik resimlerde bahar mevsimini sembolize edebilir.

Bahar

Baharı temsil eden Hora bir buket çiçek tutarken betimlenir; tek başına bahar çiçekleri de bu mevsimi sembolize edebilir. Afrodit/Venüs ve Flora gibi Grekо-Romen tanrılar sık sık onun yerine geçer. Bahar bir bebek ya da çocukla da gösterilebilir ve hava elementiyle ilişkilidir.

Yaz

Olgun ekinler yazın biçilir, dolayısıyla bu mevsimi temsil eden Hora (ya da Demeter/Ceres) başaklarla süslenmiş olarak ve bir buğday demeti, orak ya da tırpan taşırken canlandırılır. İnsanoğlunun ilk evresi ve ateşle ilintili olan meyve de yazı sembolize edebilir.

Güz

Akdeniz bölgesinde üzümler güz mevsiminde toplanır. Dolayısıyla üzüm, asma yapraklarıyla birlikte, güz mevsimini işaret eden Hora'yı ya da Grekо-Romen tanrı Dionysos/Bakkhos'u süsler. Ayrıca insan hayatının olgunluk evresini ve toprağı ifade eden hareket boyunuzu da güzü simgeleyebilir.

Kış

Kış mevsimi sanatta birçok figürle temsil edilir: yapraklarını dökmüş ağacın (tipik bir kış sembolüdür) yanı sıra sıkıca sarınmış bir kadın, üstü örtülü yaşlı bir adam veya Grekо-Romen Hephaistos/Vulcanus, Boreas (kuzey rüzgârı tanrısı) ya da İrene. Kış yaşlılığı, ölümü ve suyu işaret eder.

Yaşam ve Ölüm

Ayrıca bkz.
İskelet, sayfa 47
Ölüm, sayfa 95

Yaşam ve ölüme dair sembolik araştırmalara her türlü resimde rastlanır, ancak bu temalar iki alegori tipinin ana konusunu teşkil eder: Biri insanın ya da insanoğlunun evrelerine, diğeri de hayatın gelip geçiciliğine ve dünyevi mülkiyetin kesin değersizliğine değinir. Yaşamın kısalığı insan hayatının çeşitli evrelerini konu alan tasvirlerde (bebeklikten olgunluğa ve yaşlılığa kadar uzanır ama yaş belirtilmez) örtük bir şekilde verilir. Buna karşılık 17. yüzyıl Avrupa'sında özellikle meşhur olan *Vanitas* (Latincede "Boşunalık" ya da "Boşluk" anlamına gelir) natürmortlarının temel konusudur.

İnsan hayatının beş evresi
Bir Alman elyazmasında simyacılıkla ilgili bir şiire eşlik eden, 17. yüzyıla ait bu resimde insan hayatının beş evresi betimleniyor. Sarmalanmış bebek doğumu ve çocukluğu, onun sağındaki iki figür gençliği ve olgunluğu, onları takip eden diğer iki figürse yaşlılığı ve ölümü ifade ediyor.

Doğum ve çocukluk

Gelişmekte olan yavruları besleme potansiyeli olduğu için kuş yumurtası insan rahmiyle özdeşleştirilir ve doğurganlığı, yani yaşamı, doğumu ve çocukları sembolize eder. Genç hayvanlar, bahar çiçekleri ve hatta insan evlatları ile bebekler de yaşamın bu başlangıç aşamasını temsil ederler.

Flört ve nişan

Gençlik her zaman flörtleşme zamanı olmuştur ve geçmiş yüzyıllarda, çöpçatanlık sıklıkla hanedanın geleceği için ciddi bir önem taşıdığından, nişanlanmaları desteklemek ve kutlamak üzere sanat eseri sipariş edilirdi. Rönesans sanatında nişan karanfille sembolize edilir.

Evlilik ve olgunluk

Batı sanatında nasıl yumurtalar çocukları simgeliyorsa, bir çift kuş da (kumru) onların gelecekteki ana babalarını temsil eder. Evlilikle son bulan romantik aşklar ifade edilirken betimlenen kuşlar genellikle beyaz güvercinlerdir. Çünkü bu kuşlar Greko-Romen aşk ve doğurganlık tanrıçası Afrodit/Venüs için kutsaldır.

Yaşlılık ve ölüm

Temsil sanatında baston yaşlılığı işaret eder. *Vanitas* tablolarında ise çoğunlukla kum saatine rastlanır (zaman kumunun hızla akmakta olduğunu ima eder). Yaklaşan ölüme dair benzer semboller arasında, zamanı ölçen başka aletler, eriyen ya da sönmüş mumlar ve yanı sıra kafatasları, iskeletler ve içi boş deniz kabukları vardır.

Yedi Temel Bilim

Ayrıca bkz.
Çinli Âlimlerin Dört Sanatı,
sayfa 160–61

Yedi Temel Bilim olarak sınıflandırılmış konuların gruplanması Antik Roma'ya dayanır. Bu bilimler 5. yüzyılda *Filoloji ve Merkür'ün Evliliği* adlı alegorik metinde ölümsüzleştirilmiş, Ortaçağ ve Rönesans dönemlerinde ise sağlam bir eğitimin temeli olarak görülmüştür. Gramer, Mantık ya da Diyalektik ve Retorik üçlüsü *Trivium* (Latincede "Üç Yol") ile Geometri, Aritmetik, Astronomi ve Müzik dörtlüsü *Quadrivium*'un ("Dört Yol") birleşmesinden oluşan Yedi Temel Bilim kadın olarak, bazen de onların "ana"sı sayılan felsefeyle birlikte resmedilir. Ayrıca her biri kendine uygun bir simgeyle (dördü burada gösterilmiştir) ya da tarihsel bir figürle sembolize edilir.

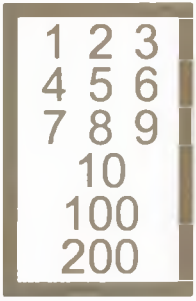
Astronominin çemberli küresi
16. yüzyıldan kalma *Delle Arti e Delle Scienze* (Sanatlara ve Bilimlere Dair) adlı İtalyan elyazmasındaki bu alegorik tasvirinde Astronomi figürü, (*Astrologia*) bir eliyle en dikkat çekici simgelerinden biri olan çemberli küreyi kavramış. Çemberli küre evreni simgeler.

Astronomi (*Astrologia*)
Astronomi figürü (Latincede *Astrologia*) çemberli küreyle (sağda görüldüğü gibi) veya cennetin haritasını temsil eden bir gök küresiyle sembolize edilir ya da bu nesneleri tutarken canlandırılır. Astronominin diğer simgeleri arasında pergel, sekstant ve usturlap vardır. Batlamyus da Astronomiyi temsil edebilir.

Gramer (*Grammatica*)
Gramer (Latincede *Grammatica*) genellikle öğrencilerine dikkatlerini versinler diye elinde kırbaç (üstte görüldüğü gibi) ya da sopayla ders anlatan bir kadın olarak resmedilir. Bitkileri sularken de görülebilir. Bunun yerine, tarihsel figür olarak, ünlü gramerci Priscianus ya da Donatus da grameri temsil edebilir.

Aritmetik (*Arithmetica*)
Aritmetiğin (Latincede *Arithmetica*) kişileştirildiği kadın figürle ilintili olarak betimlenen veya doğrudan Aritmetiği sembolize eden simgeler arasında, üzerinde sayıların yazılı olduğu bir tablet ya da parşömen, hesap tahtası ve cetvel bulunur. Bunun yerine ünlü matematikçi Pythagoras da Aritmetiği temsil edebilir.

Müzik (*Musica*)
Müzik (Latincede *Musica*) genellikle elinde lavta ve arp gibi bir çalgı aleti tutan bir kadınla betimlenir. Bir diğer sembolü ise yalnızca ölürken şarkı söylediğine inanılan kuğudur. Müziği ifade edebilen erkekler Pythagoras, ya da Kabil'in soyundan gelen Tubal-Kain'dir.

Giriş

Ayrıca bkz. **Ahtapot,** sayfa 49

Kanguru izleri
Avustralya Aborjinlerinin resimlerindeki yerel hayvanlara ait ayak izleri, o hayvanın, kuşun ya da sürüngenin peşine takıldığınızda görebileceğiniz izlere tıpatıp benzer. Kangurunun izlediği yol, her birinin alt ucu yukarı doğru hafifçe kıvrılmış bir çift paralel çizgiden oluşur.

Temsil üslupları belirli kültürel farklılıklar gösterse de, Okyanusya'nın sanat formları birçok sembolik benzerlik içerir. Zira atalarının gerek arazi koşullarıyla, gerekse toprak, hava ve su canlılarıyla ya da iklim koşullarıyla bir bütün olarak doğayla kurdukları güçlü bağ, bu bölgenin sanatının temelini oluşturur. Avustralya Aborjin sanatının başlıca uğraşı, Düş-zamanı olaylarını ve kavramlarını aktarmaktır; bunlar topluluk aidiyetinin kutsal bağını kuvvetlendirmek üzere kayalarda, ağaç kabuklarında ve vücut resmi sanatında figüratif ve sembolik bir dille yeniden canlandırılır. Maori sanatının amacı bu kadar belirgin değildir; geleneksel sanat formları, özellikle de oyma eserler, hareket enerjisini somutlaştıran, stilize edilmiş kıvrımlı motiflerle doludur.

Aborjinlerin kaya sanatı
Avustralya'nın kuzey sınırında bulunan Kakadu Milli Parkı'ndaki kaya resminde, Barrginj'in (karşı sayfadaki "Düş-zamanı ataları" başlığına bakınız) beyaz renkli küçük bir temsili göze çarpıyor. Onun üstünde duran "X-ışını stili"ndeki büyük figür Aborjinlerin yaratılış atası Namondjok'u canlandırır.

Düş-zamanı ataları

Avustralya Aborjinlerinin kadın kaya sanatında, memeleri ve vajinasıyla, çocuk taşıma ve doğurma yeteneğini simgeleyen Barrginj gibi, Arnhem Ülkesi Düş-zamanı ataları resmedilir. Yıldırım adam Namarrgon'un karısı olan Barrginj'in, Alyurr'un (Aborjin olmayanlar onu Leichardt'ın çekirgeleri olarak bilir) anası olduğu söylenir.

Tiki

"İnsan imgesi" anlamına gelen *tiki* ayrıca Maori inancında ilk insana verilen isimdir. Stilize kadın ya da erkek figürleri hem mitsel hem de gerçek ataları temsil ederek onların koruyucu varlığını sembolize eder. *Tiki*nin dili, kötü güçlere gözdağı vererek onları soylarının çevresinden kaçırtmak için dışarı sarkmıştır.

Koru

Koru Maori sanatının en sık canlandırılan motiflerinden biridir. İçeri doğru kıvrılan bir spiral biçiminde betimlenen *koru* Yeni Zelanda'ya özgü eğrelti otlarının körpe yapraklarını andırır. Dolayısıyla yaşam gücü, büyüme ve evrim gibi dinamik kavramları simgeler.

Avustralya Aborjinlerinin Düş-zamanı Ruhları

Ayrıca bkz.
Wawalag kız kardeşleri.
sayfa 241
Yılan ve şimşek.
sayfa 92

Aborjinlerin kutsal inancı, kadim varlıkların Avustralya'da dolanarak oranın doğal niteliklerini yaratıp insanlara hayatta kalmaları için gerekli becerileri öğrettikleri Düş-zamanına ya da Düşler âlemine odaklanır. Mimi ruhları bu varlıklardandır: eski zamanlardan kalan kaya resimlerinin, insanlara "Mimi üslubu"nda resim yapmayı öğreten bu ruhların kendileri tarafından yapıldığı söylenir. Bu varlıkların çoğunun sembolik –ve gerçek– anlamda şimdi ve burada olduğu düşünülür. İnanışa göre gökkuşağı yılanları su kaynaklarında barınırken, yıldırım ruhları varlıklarını yalnızca yağış mevsimlerinde hissettirirler. Ayrıca Wandjinaların kendilerini hayaletimsi imgelere dönüştürdüklerine inanılır.

Wandjina duvarı
Avustralya'daki bir kaya resminde bir sıra Wandjina ruhu gözlerini dikmiş bakıyor. Aborjin inancına göre Wandjinalar denizden karaya çıktıklarında kendilerini bu tip imgelere dönüştürmüşler. Öyleyse bu portreler onların ruhani varlıklarını temsil ediyor.

Mimi ruhları

Düzenbaz kabul edilen Mimi ruhları, sıklıkla –insanlara öğrettikleri söylenen– avcılıkla ya da bir başka işle uğraşırken, çöpten adamlar şeklinde çizilirler. Onlara kayaların yarıklarında yaşama imkânı veren, ama rüzgâra çıkmalarına engel olan aşırı ince oluşlarıyla sembolize edilirler.

Gökkuşağı yılanları

Bütün Aborjin Avustralya'sında gökkuşağı yılanlarına inanılır. En çok suyu sembolize ederler: yılansı formlarıyla suyun hareketini, gökkuşağı renkleriyle de yağmur mevsimini temsil ederler. Gökkuşağı yılanları bereketin yanı sıra aniden basıran sel gibi yıkıcı güçleri de ifade edebilir.

Yıldırım ruhları

Kimi Aborjin inançlarına göre o çarpıcı yıldırım şeritlerinin nedeni Namarrgon gibi yıldırım ruhlarıdır. Bu ruhlar çevrelerini kuşatan bir kemerle (yıldırımı ifade eder) sembolize edilir ve genellikle bu kemeri yaratan gök gürültüsü baltalarıyla birlikte gösterilir.

Wandjina ruhları

Belirsiz hatları ve bulutsu haleleri Wandjinaların suyla ilişkisini simgeler. Deniz yoluyla bulutlardan zuhur ettiklerine inanılan bu yağmur getiren ruhlar, yuvarlak gözler ve burunla, ama ağızsız olarak betimlenir. Haleleriden ışıyan çizgilerse yıldırımı işaret eder.

Aborjinlerin Ataları ve Totem Varlıkları

Ayrıca bkz.
Kanguru izleri, sayfa 236
Gökkuşağı yılanları, sayfa 239

Atalar ve totem varlıkları Aborjin sanatında belirgin bir şekilde göze çarpar ve önemleri genellikle Düş-zamanında ya da Düşler âleminde kabilelerin kurulmasında oynadıkları rolde ve de onlarla akrabalık iddiası taşıyan kişi veya klanlarla yakın ilişki içinde olmayı sürdürmelerinde yatar. İnsan, hayvan, kuş, sürüngen, böcek ve bitki (birçoğunun şekil değiştirme gücü olduğuna inanılır) biçiminde betimlenirler. Bedenlerine öz ve hareket verdiğine inanılan paralel çapraz çizgilerden desenler (bunlara *rarrk* denir) klan kimliğini sembolize eder. Wawalag kız kardeşleri gibi totem ataları ve kanguru, dev Avustralya kertenkelesi goanna ya da keseli sıçan possum gibi hayvanlar klanların kolektif kimliğinin başlıca sembolleridir.

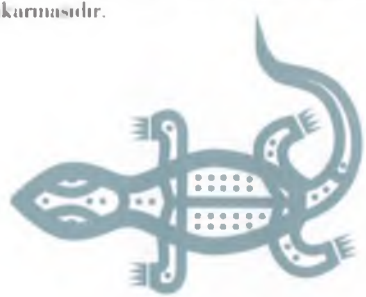

Kanguru, kanguru yavrusu ve dingo
Arnhem Ülkesi'nden bir sanatçı olan Irvala bu ağaç kabuğu resminde, büyücek bir kanguru figürünün yanına küçük bir dingo resmetmiş. Kanguru yavrusu, kesesinden başını çıkarmış halde görülüyor.

Wawalag kız kardeşleri

Wawalag kız kardeşlerinin hikâyesinin birçok versiyonu var. Ancak bu hikâyelerin insanoğlu ile doğa arasındaki karşılıklı bağı temel alan ortak teması, küçük bir gölde yaşayan büyük pitonun (erkeklik sembolü) Wawalag kız kardeşlerini (kadınlık sembolü) yutup kusarak dışarı çıkarmasıdır.

Goanna

Dev bir kertenkele türü olan goanna, üstte görüldüğü üzere, ya figüratif olarak ya da iki tarafında ayak izleri olan bir çizgiden ibaret (gövdesini işaret eder) bir sembol biçiminde temsil edilir. Bir Düş-zamanı mitine göre bir goanna kendini Queensland'deki Mount Maroon'a dönüştürmüştür.

Kanguru

Kangurular totem varlıkları olduğu kadar aynı zamanda da bir besin kaynağıdır. Kangurularını (ve diğer hayvanlarını) Aborjin sanatında resmedilmesinde kullanılan "X-ışını stili" motifler, hayvan anatomisini kutsallıktan arındırarak avcılık ve kasaplığın kapısını açar ve böylece eğitsel bir amaca hizmet eder.

Possum

Koca gözleri ve tutma özelliği olan kuyruğuyla bir keseli sıçan türü olan possum veya opossum aynen göründüğü gibi betimlenir. Ancak Avustralya'nın bu totem hayvanı Aborjin sanatında pençe izleriyle de sembolize edilebilir; her bir pençe diyagonal bir çizgi şeklinde gösterilir ve bu çizgiden fırlayan dört kısa çizgiyle dört dişli bir tarağı andırır.

Avustralya Aborjinlerinin Soyut Sembolleri

Ayrıca bkz. ***Adinkrahene,*** sayfa 69

U biçimleri
U biçimi (baş aşağı da olabilir), birinin yere oturmasıyla oluşturduğu izi betimleyerek bir kişiyi temsil eder.

Avustralya Aborjinlerinin sanat eserlerinin bazıları, konunun yabancısı bir göz için soyut bir tasarımdan ibaret görünebilir. Ne ki bunların temelinde son derece kutsal ve bilgilendirici bir anlam yatar. Düş-zamanından –yani dolaşan ruhların kutsanmış doğal parçalarını var ettikleri zamandan– esinlenilmiş olan ve Aborjinlerin geleneksel göçebe yaşantısını yansıtan bu imgeler, aynı anda hem belirli bir Düş-zamanı mitini aktarır hem de bu mitle bağlantılı belirli bir bölgenin detaylarını verir. Bu sanat eserlerinde görülen geometrik ve diğer sembolleri tanımlayıp anlamanın belki de en kolay yolu, kendinizi bir manzaranın fotoğrafına tepeden bakarken hayal etmenizdir.

Kutsal harita
Yılanın sarmal bedeni bu Avustralya Aborjinleri resminin odak noktasını oluşturuyor. Her iki tarafta iki takım halinde bulunan eşmerkezli çemberler dinlenme noktalarını ya da su birikintilerini sembolize eder. Onlara ulaşan çizgiler de patikaları ya da suyollarını işaret eder.

Eşmerkezli çemberler
Eşmerkezli çemberler sabit ya da geçici birçok manzara öğesini temsil edebilir. Ancak genellikle bir yerleşimi ifade ederler. Bu durumda örneğin bir su birikintisini, kaya veya yer üzerindeki bir çukuru ya da kamp noktasını, hatta bir buluşma yerini işaret edebilirler.

Dalgalı çizgiler
Dalgalı çizgiler akan su ya da yıldırım, kontrolden çıkmış yangın veya dumanı gibi, doğaya ait dinamik bir gücün düzensiz hareketlerini temsil eder. Dalgalı çizgiler ayrıca bir sürüngenin kıvrımlı bedenini de temsil edebilir. Ancak bu durumda bir baş veya ayak da olmalıdır.

Noktalar
Noktalar yağmur damlaları, ateşten sıçrayan kıvılcımlar, yıldız ışığı ya da çilek ve yumurta gibi birçok doğal öğeyi veya oluşumu simgeler. Eğer resmin tamamı noktalarla kaplıysa, imgenin kutsal anlamını yabancılardan gizlemek için belirsizleştirme yoluna gidilmiş demektir.

Kısa çizgiler
Yukarıda görüldüğü gibi kısa, oval, parmak şeklindeki çizgiler kazma sopalarını (genellikle yenebilir kökleri çıkarmak için kullanılır) ya da davul tokmaklarını (ritüel şarkıları ve danslarında kullanılır) temsil eder. Kimi zaman görülen bir ucu kancalı kısa düz çizgiler ise mızrakları sembolize eder.

Düz çizgiler
Düz çizgiler doğrusal hareketi, özellikle de yukarıda görülen kamp yeri gibi belirli bir yere varmak için izlenen güzergâhı temsil eder. Bir hayvanın ayak izleri arasında gösterilen düz bir çizgi o hayvanın bedenini ya da ilerleyişini simgeler.

Maorilerin Fantastik Yaratıkları

Ayrıca bkz.
Yıldırım kuşu, sayfa 87
Ejderha, sayfa 159

Maorilerin oymacılık geleneğinin sembol dağarında bir dizi fantastik yaratık vardır. Kuş biçimli *manaia* ve su canlısı *taniwha* temsilleri özellikle dikkat çekicidir. Korkunç derecede kocaman avcı kuş *poukai* ve özel bir *taniwha* "tür"ü olan *marakihau*, Maori sanatçılarının hayvan, kuş ve balık biçimli o fantastik –ve genelde ürkütücü– yaratıklarına örnek gösterilebilir. Bu hayali yaratıklar Maoriler için genellikle dünyalarına ve hayat görüşlerine tehdit oluşturan, ancak koruyucu güçler olarak da hareket edebilen meçhul, tekinsiz ya da tehlikeli doğal güçleri ve koşulları sembolize eder.

Korkunç *taniwha*
Yeniden canlandırılmış bu Maori kaya resminde *taniwha* figürü baskındır. Bu yaratıklardan birinin bir insanı mideye indirdiği, bir ikincisinin de boğmakta olduğu sanılıyor. Resmin 16. yüzyıla ait aslı Yeni Zelanda'daki kireçtaşı barınağının tavanına çizilmiştir.

Manaia

Manaia genellikle kertenkeleye benzetilse de, sivri uçlu dişlerinin kuş gagasına benzemesi nedeniyle "kuş adamlar" olarak bilinirler. Gövdeleri insan bedeni biçimindedir, ancak her bir uzuvda bulunan üç parmaklı eller pençeyi andırır. Özellikle de ölümden sonrası için kılavuz ya da koruyucu ruhları temsil ederler.

Poukai

Kıvrık gagasıyla kocaman, kanatlı bir hayvan olarak betimlenen *poukai*, Maori mitlerine göre insanları yakalayıp yer. Soyu tükenmiş Haast kartalı gibi geçmişte kalan bir yaratık olsa da, *poukai* günümüzde aniden vuran hava kaynaklı yıkıcı güçleri temsil eder.

Taniwha

Canavara benzeyen *taniwha*, aynı zamanda yaşam alanı olan belirli su kütlelerini sembolize eder. Bu nedenle sıklıkla bir su canlısının kuyruğuyla betimlenir. Bazılarının insanlara düşman, bazılarınınsa iyi yürekli ve güçlü muhafızlar olduklarına inanılır.

Marakihau

Bir *taniwha* türü olan *marakihau* okyanus derinliklerinde dolanır. *Marakihau*nun en çarpıcı fiziksel özelliği, ayını içine çektiği borumsu dilidir. Bu bakımdan denizlerin her şeyi tüketip yok etme gücünü temsil eder.

Sözlük

AEGİS Greko-Romen mitolojisinde Zeus/Jüpiter'in kalkanı. Athena/Minerva'nın giydiği bir pelerin ya da taşıdığı bir kalkan olarak da betimlenmiştir.

AFFRONTY arma sembolünün karşı tarafa (izleyene) bakacak şekilde konumlanmasını ifade eden bir armacılık terimi.

AKROSTİŞ bir metinde bazı harflerin önemli bir sözcük ya da sözcük dizisi oluşturduğu bölüm.

ALEGORİ sanat eserinde derin ya da soyut bir anlamı veya fikri sembolik yoldan anıştırma.

AMORETTO *bkz.* ***PUTTO***

ANİKONİK insan ya da hayvan olarak değil de semboller yoluyla temsil edilen: ikonik olmayan.

ARKETİP insanoğlunun kolektif bilinçdışında yer alıp kuşaktan kuşağa aktarılarak evrensel insanlık deneyiminin bir yönünü temsil eden sembolik imge.

ARMA LEVHALARI genelde kalkan, miğfer, taç çelenk ya da süslü taç, pelerin, sorguç ve taşıyıcılardan oluşan armaların bütün halinde gösterildiği levhalar.

ARMA TAŞIYICISI arma taşımaya hak kazanmış kişiler için kullanılan bir armacılık terimi (Lat. *armiger*).

ARMALI KALKAN üzerinde hanedan arması bulunan kalkan.

ASANA Hinduizm ve Budizm'de ritüel duruş ya da oturma pozisyonu.

"AV BÜYÜSÜ" avın olayını gerçek hayatta büyülü bir şekilde yeniden yaşanacağı inancıyla, hayvanların avlanma sahnelerinin resmedildiği sembolik tasvirler.

AVATAR Sanskritçede "iniş" demektir: yeryüzüne inen Vişnu'nun dünyevi görünümlerinden her biri.

BESTIARUM VOCABULUM Ortaçağ Avrupa'sında yaygın olan, hayvanlar ve fantastik yaratıklar üzerine ahlaki öğütler içeren hikâyelerin anlatıldığı resimli yazına külliyatı.

BİÇİM ÇİZGİLERİ Kuzey Amerika'nın Kuzeybatı Pasifik Kıyısı'nda yaşayan insanların sanatsal hayvan temsillerinde kullandıkları stilize çizgiler.

BLAZON İngiliz armacılık geleneğinde armaları süsleyen öğeleri tanımlamak için kullanılan kavram dağarcığı.

BODHISATTVA Budist inancında insan düzleminde kalmak üzere seçilen aydınlanmış varlıklar.

BRISURE dokuz adet küçük hanedan sembolünden (*charge*) biri: hanedanın genç erkek üyesinin aile içerisindeki konumunu göstermek üzere kalkanın ortasına yerleştirilir.

BUDDHAPADA Buda'nın ayak izleri.

CHARGE kalkan ya da kalkan şekli üzerine yerleştirilen hanedan sembolü ya da amblemi.

CINQUEFOIL armacılıkta kullanılan beş yapraklı stilize bir çiçek motifi.

ÇAKRA Sanskritçede "teker" ya da "çember": Budizm'de sekiz parmaklı dharma-çakraya "Yasa Tekeri" denir.

DERİYE KAZIMA genellikle kabile açısından önem taşıyan işaretleri incelikli bir şekilde deriye kazıma.

DEXTER armacılıkta kalkanın taşıyana göre sağını, izleyene göreyse solunu ifade eden Latince bir terim.

DORJE *bkz.* ***VAJRA***

DÖRTLÜ BÖLÜMLEME astrolojide burçların üç grup (öncü, sabit ve değişken) halinde dörtlü olarak bölümlenmesi.

DÜŞ-ZAMANI (ya da DÜŞLER ÂLEMİ) Avustralya Aborjinlerinin inancına göre, kadim ruhların ve atalarını kıtayı ve kıta parçalarını yarattıkları dönem ya da âlem.

DÜZENBAZ RUHLAR enerjik ve değişken davranışlarıyla yapıcı ya da yıkıcı olan mitolojik varlıklar.

FONOGRAM bir sesi işaret eden yazılı sembol.

GLİF herhangi bir yazı sisteminde tek bir karakteri, harfi ya da işareti simgeleyen imge.

GORGONEİON Gorgon Medusa'nın kötü güçleri kaçırdığına inanılan kesik başını temsil eden sembol.

"GÜÇ" SEMBOLÜ özelliklerini onunla ilişkili olan kişiye aktarmak gibi sihirli bir gücü olduğuna inanılan sembol (genellikle bir yaratık imgesi).

HANEDAN NİŞANI müttefikler ve ortakların hanedana sadakat ya da aidiyet belirtisi olarak taktıkları sembol.

HEKSAGRAM 1) altı açılı yıldız; 2) *I Ching*'de (Değişimler Kitabı) altı kesik ya da düz çizgiden oluşan sembol.

HİYEROGLİF Antik Mısır yazı sisteminde kullanılan resimli karakter; resimyazı.

IMPRESA İtalyanca "nişan" anlamına gelir; Rönesans tablolarında sık sık göze çarpan kişisel amblem ya da semboller.

İDEOGRAM bir nesneyi ya da kavramı temsil eden yazılı sembol.

İKONOGRAFİ 1) sanatta kullanılan semboller ve bunların anlamları; 2) belirli bir figür ya da konuyu temsil etmek için kullanılan imgelerin bütünü.

KACHINA Kuzey Amerika'nın Güneybatı bölgesindeki Pueblo (Amerika yerlileri) insanlarının, özellikle de Hopiler ve Zunilerin yağmur getirdiğine inandıkları yardımcı ruhani varlıklar.

KARTUŞ tarihöncesi Mısır firavunlarının taht isimlerini (*praenomen*) ve doğarken aldıkları isimleri (*nomen*) ifade eden hiyeroglifleri çevreleyen oval şekil.

KERUV Yahudi-Hıristiyan geleneğine ait bir melek sınıfı (çoğ. keruvim).

KERYKEİON Greko-Romen haberci tanrısı Hermes/Merkür'ün elinde tuttuğu kanatlı yılanla sarılmış asa.

KLAN genellikle ataları ortak olan, birbirleriyle ilişkili insanlar topluluğu.

KODEKS eski elyazmalarının birbirinden ayrı sayfalarının toplandığı cilt ya da ciltler.

KOZMOLOJİ evrenin nasıl oluştuğunu ve bilinmeyen yönlerini araştıran bilim dalı; evrenbilim.

KUM (ya da KURU BOYA) RESİM özellikle Kuzey Amerika'nın Navaho halkı (dünyanın diğer yerlerinde başka insanlar tarafından da kullanılır) tarafından, tören kutlamaları için geleneksel yöntemlerle, farklı renkte kum ya da kuru boya tanecikleriyle yapılan kutsal imgeler.

KÜLTÜR KAHRAMANI insanlık kültürünü yaratan, yaratılmasına veya yayılmasına yardım eden mitolojik varlıklar.

LABEL en büyük oğlu işaret eden, yatay bir çizgi ve ondan aşağı doğru çekilmiş üç ya da beş çizgiden ("sarkıt") oluşan arma işareti.

LAKSHANA Hindistan kara parçasının fiziksel işareti: 32 *lakshana* Buda'yı tanımlar.

LINGAM Hindu ve Tantra sanatlarında fallusu, erkekliği ya da Şiva'yı ifade eden sembol.

LOGOGRAM bütün bir sözcüğü ya da tümceyi ifade eden yazılı sembol.

LOZENGE evlenmemiş ya da boşanmış kadını arma taşıyıcısının, erkeklerin kalkan yerine geçen elmas şeklindeki arma işareti.

MAKROKOZMOS bütünlük ifade eden büyük ve karmaşık yapı.

MANDALA Sanskritçede "çember" anlamına gelir; özellikle Budizm'de meditasyon amacıyla kullanılan, kozmos ya da bilinci temsil eden dairesel sembol.

MEMENTO MORI Latincede "Unutma ki bir gün öleceksin" anlamına gelen bir deyiş; sanatta sıklıkla ölümü ya da hayatın gelip geçiciliğini temsil eden sembollerle ifade edilmiştir.

MEZOAMERİKA Orta Amerika.

MEZOPOTAMYA Güneybatı Asya'da takriben Dicle ve Fırat nehirlerinin arasında kalan bölge.

MİKROKOZMOS makrokozmosun çok küçük ölçekteki karşılığını (insanın kozmosa göre varlığı

Sözlük

gibi) temsil ya da sembolize eden yapı.

MON Japonların daire şeklindeki hanedan nişanı ya da sembolü.

MONOGRAM bir ya da daha fazla harften (genellikle baş harfler) oluşan stilize tasarım.

MORAN Masai savaşçısı.

MUDRA Hindu ve Budist geleneklerinde ritüel ya da sembolik bir el hareketi.

MULLET (ya da MOLET) beş uçlu, ortası delikli olmayan yıldız: üçüncü oğlu ifade eden bir arma işareti.

NETSUKE Japonya'da başlı başına bir sanat formuna dönüşen minyatür heykeller.

NİRVANA Budizm ve Hinduizm'de *samsara*dan kurtulmak anlamına gelir.

NOMEN Latincede "isim" anlamına gelir: Antik Mısır firavunlarının doğarken aldıkları ismi ifade eder.

ORDINARY armacılıkta kalkanın üzerinde yer alan düz şekiller.

ÖBÜR DÜNYA Kelt inancına göre ölüler ya da ruhlar diyarı.

PA-KUA (ya da BAGUA) TRİGRAMLARI Çin geleneğinde her biri *yin* ve *yang* arasındaki etkileşimin farklı bir dizilimini ifade eden sekiz trigram.

PANTEON bir dinin ilahi varlıkları.

PENTAGRAM beş uçlu yıldız.

PİKTOGRAM/PİKTOGRAF sözcük ya da sözcükleri ifade eden yazılı sembol.

PRAENOMEN Latincede "ön isim" anlamına gelir: Antik Mısır'da firavunun taht ismini ifade eder.

PSYCHOPOMP canlıların dünyasından ölüler diyarına göç eden ruhlara eşlik eden tanrı, melek ya da hayvan cinsi varlıklar: ruh kılavuzları.

PUTTO İtalyancada "oğlan" demektir: *amoretto* ya da kerub olarak da bilinir ve Batı sanatında küçük, tombul oğlanlar olarak (bazıları kanatlıdır) resmedilir.

RANGOLI Hindu geleneğinde yerin üzerine kuru boyayla yapılan renkli, sembolik resimler.

REBUS "şeylere dair" anlamına gelen Latince bir sözcük: armacılıkta bir kelime ya da ismi temsil eden, çoğunlukla da kelime oyunuyla arma taşıyıcısının ismine gönderme yapılan imge ya da görsel ifade.

RUNE Anglo-Sakson futharkı gibi çeşitli Germen runik alfabelerini oluşturan her bir yazı karakteri.

RÜTBE bağlı bulunulan kurumda, özellikle de orduda kişinin geldiği aşamayı ya da görev derecesini gösteren işaret.

"SALGI" bir zamanlar insanların mizaçlarını etkilediğine inanılan, vücutta bulunan dört çeşit sıvı ("humour").

SAMSARA Hinduizm ve Budizm'de yaşam, ölüm ve yeniden doğumun ebedi döngüsü.

SAMURAY Japon soylu savaşçı kastının üyesi.

SEMBOL bir başka şeyi temsil eden nesne, im ya da işaret.

SEMBOLİZM Avrupa sanat tarihi bağlamında, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başı arasında görülen, sembolik imge ve teknikler üzerine kurulu bir sanat akımı.

SERAF Yahudi-Hıristiyan geleneğine ait bir melek sınıfı (çoğ. serafim).

SESTEŞ ses bakımından bir başka sözcüğü andıran ama farklı bir anlamı olan sözcük.

SİMGE bir tanrıyı ya da azizi tanıtan ya da simgeleyen nesne ya da özellik. O kişiye ait olarak ya da onun yanı sıra betimlenir.

SOMA Hindu inancında sarhoş edici iksir.

SORGUÇ Avrupa hanedan armalarında miğferin tepesine konan üçboyutlu sembolik amblem ya da süs.

STATANT GUARDANT dört ayağı yerde (*statant*), yüzünü izleyene dönmüş (*guardant*) hayvan figürleri için kullanılan bir armacılık terimi.

STEL dikine konmuş, genellikle oymalı ya da süslemeli taş levha.

STUPA Budizm ve Cainizm'de kutsal sayılan kubbeli anıt yapı.

SÜRREALİZM 20. yüzyılda Avrupa'da etkili olmuş bir sanatı akımı; fantastik, düşsel imgelerin bilinçdışı tarafından yaratıldığını savunan Freud'un kuramına esin kaynağı olmuştur.

ŞAKTİ Hindu ve Tantra inançlarında aktif ve dişi olduğu kabul edilen kutsal yaratıcı enerji.

ŞEKİL DEĞİŞTİRME görünüm ve biçim değiştirme yeteneği.

TABLETA Kuzey Amerika'nın Güneybatı bölgesindeki insanların *kachina*larını temsil eden dansçılara ve oyuncak bebeklere takılan büyük başlıklar.

***TAI-CHI* (*TAIJI* ya da *YİN-YANG*) ÇEMBERİ** Çinlilerin Tao kültüründe *yin* ve *yang* arasındaki ideal etkileşimi simgeleyen stilize çember.

TAMLAYAN Antik Mısır yazı sisteminde diğer hiyerogliflerin anlamını ya da iletikleri fikri belirleyen ya da sınıflandıran işaret.

TANTRA Hinduizm ve Budizm'in kozmik cinsellik kavramı üzerine kurulu mistik bir kolu.

TAROT geleneksel olarak kehanet amaçlı kullanılan 22 Büyük Sır (Major Arcana) ve 56 Küçük Sır (Minor Arcana) kartından oluşan bir iskambil kâğıdı destesi.

TAŞIYICILAR armacılıkta kalkanın iki yanında duran ve onu taşıyor gibi görünen figürler.

***THANGKA* (ya da *TANKA*)** çoğunlukla Tibet ve Nepal'de görülen, Tantra Budizm'ine özgü konuların ele alındığı "düz" resim ya da süslü işleme.

TILSIM kötü güçleri kaçırdığına ve şans getirdiğine inanılan sembolik nesne ya da imge; muska.

TİRSUS Greko-Romen şarap tanrısı ve onun takipçilerinin taşıdığı, ucunda kozalak olan sarmaşık sarılı asa ya da değnek.

TOTEM bir klanı ya da kabileyi ifade eden, genellikle de ortak bir atayı temsil eden sembol.

TREFOIL stilize edilmiş üç yapraklı yonca sembolü.

TRİGRAM üç çizgiden oluşan sembol.

TRİMURTİ Sanskritçede "Üç Biçimi Olan" anlamına gelir; Hinduizm'de yüce üçlü Brahma, Vişnu ve Şiva'yı ifade eder.

UKİYO-E Japoncada "değişen dünyanın resimleri" anlamına gelir; 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar popüler olmuş bir sanat formu.

URAEUS Antik Mısır sanatında genellikle bir tanrının ya da firavunun alnında şaha kalkmış olarak betimlenen kobra yılanı.

VAHANA bir Hindu tanrısının aracı ya da bineği.

VAJRA *dorje* olarak da bilinir; belli bazı Hindu ve Budist tanrılarının ellerinde tuttukları "şimşek" ya da elmas asa, töreh asası.

VANITAS Latincede "boşunalık" ya da "boşluk" demektir; Avrupa sanatında hayatın gelip geçiciliğini ve ölümün kaçınılmazlığını simgeleyen alegorik natürmortlardan oluşan bir üslup.

VEVE Voodoo tanrısını ya da ruhani varlığını temsil eden bir sembol.

YANG Çinlilerin Tao inancına göre eril, pozitif, aktif kozmik enerji.

YANTRA Sanskritçede "araç"; evreni simgeleyen, *mandala*ya benzer ama daha karmaşık bir geometrik Tantra şeması.

YİN Çinlilerin Tao inancına göre dişi, negatif, pasif kozmik enerji.

YONI Hindu ve Tantra sanatlarında vulvayı, dişiliği ya da şaktiyi işaret eden sembol.

Kaynakça

Genel kaynakça

Cooper, J.C.. *An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols*. Thames & Hudson. Londra, 1978.

Gibson, Clare. *Goddess Symbols: Universal Signs of the Divine Female*. Saraband. Rowayton, 1998.

Gibson, Clare. *The Hidden Life of Art: Secrets and Symbols in Great Masterpieces*. Saraband. Clasgow, 2006.

Gibson, Clare. *Sacred Symbols: A Guide to the Timeless Icons of Faith and Worship*. Saraband. Rowayton, 1998.

Gibson, Clare. *Signs & Symbols: An Illustrated Guide to Their Meaning and Origins*. Saraband. Rowayton, 1996.

Hall, James. *Hall's Illustrated Dictionary of Symbols in Eastern and Western Art*. John Murray. Londra, 1994.

Shepherd, Rowena ve Rupert Shepherd. *1000 Symbols: What Shapes Mean in Art & Myth*. Thames & Hudson. Londra, 2002.

Werness, Hope B.. *The Continuum Encyclopedia of Native Art: Worldview, Symbolism & Culture in Africa, Oceania & Native North America*. The Continuum International Publishing Group. New York, 2000.

Afrika

Adkins, Lesley ve Roy Adkins. *The Little Book of Egyptian Hieroglyphs*. Hodder & Stoughton. Londra, 2001.

Gibson, Clare. *The Hidden Life of Ancient Egypt: Decoding the Secrets of a Lost World*. Saraband. Clasgow, 2009.

Lurker, Manfred. *The Gods and Symbols of Ancient Egypt: An Illustrated Dictionary*. Thames & Hudson. Londra, 1980.

McDermott, Bridget. *Decoding Egyptian Hieroglyphs: How to Read the Secret Language of the Pharaohs*. Duncan Baird Publishers. Londra, 2001.

Owusu, Heike. *African Symbols*. Sterling Publishing Company. New York, 2000.

Robins, Gay. *The Art of Ancient Egypt*. The British Museum Press. Londra, 1997.

Wilkinson, Richard H.. *Reading Egyptian Art: A Hieroglyphic Guide to Ancient Egyptian Painting and Sculpture*. Thames & Hudson. Londra, 1992.

Amerika

Feest, Christian F.. *Native Arts of North America*. Thames & Hudson. Londra, 1992.

Kew, Della ve P.E. Goddard. *Indian Art and Culture of the Northwest Coast*. Hancock House Publishers, Surrey. BC, 1974.

Miller, Mary ve Karl Taube. *The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya: An Illustrated Dictionary of Mesoamerican Religion*. Thames & Hudson. Londra, 1993.

Taylor, Colin F.. *The Plains Indians: A Cultural and Historical View of the North American Plains Tribes of the Pre-reservation Period*. Salamander Books. Londra, 1994.

Wherry, Joseph H.. *The Totem Pole Indians*. Thomas Y Crowell Company Inc. New York, 1974.

Asya

Frederic, Louis. *Buddhism*. Flammarion, Paris, 1995.

Gibson, Clare. *The Ultimate Birthday Book: Revealing the Secrets of Each Day of the Year*. Saraband. Rowayton, 1998.

McArthur, Meher. *Reading Buddhist Art: An Illustrated Guide to Buddhist Signs & Symbols*. Thames & Hudson. Londra, 2002.

Unterman, Alan. *Dictionary of Jewish Lore & Legend*. Thames & Hudson, Londra, 1991

Williams, C.A.S., *Chinese Symbolism and Art Motifs: A Comprehensive Handbook on Symbolism in Chinese Art Through the Ages*, Tuttle Publishing, North Clarendon, VT, 1974.

Avrupa

Bedingfeld, Henry ve Peter Gwynn-Jones, *Heraldry*, Bison Books, Londra, 1993.

Duchet-Suchaux, G. ve M. Pastoureau, *The Bible and the Saints*, Flammarion, Paris, 1994.

Ellwood Post, W., *Saints, Signs and Symbols: A Concise Dictionary*, SPCK, Londra, 1972.

Fisher, Sally, *The Square Halo & Other Mysteries of Western Art: Images and the Stories that Inspired Them*, Harry N Abrams, New York, 1995.

Fox-Davies, A.C., *A Complete Guide to Heraldry*, Thomas Nelson & Sons, Londra, 1925.

Friar, Stephen, *Heraldry: For the Local Historian and Genealogist*, Alan Sutton Publishing Limited, Stroud, 1992.

Gibson, Clare, *The Hidden Life of Renaissance Art: Secrets and Symbols in Great Masterpieces*, Saraband, Glasgow, 2007.

Gibson, Clare, *The Ultimate Birthday Book: Revealing the Secrets of Each Day of the Year*, Saraband, Rowayton, 1998.

Gibson, Clare, *The Ultimate Book of Relationships: Revealing the Secrets of Compatible Partnerships*, Saraband, Glasgow, 2004.

Green, Miranda J., *Dictionary of Celtic Myth and Legend*, Thames & Hudson, Londra, 1992.

Oswalt, Sabine G., *Concise Encylopedia of Greek and Roman Mythology*, Wm Collins Sons & Co, Glasgow, 1969.

Okyanusya

Carcana, Wally, *Aboriginal Art*, Thames & Hudson, Londra 1993.

Lewis, David ve Werner Forman, *The Maori Heirs of Tane*, Orbis Publishing, Londra, 1982.

Thomas, Nicholas, *Oceanic Art*, Thames & Hudson, Londra, 1995.

YARARLI WEB SİTELERİ

Afrika
Adinkra sembolleri ve anlamları için bkz.
www.welltempered.net/adinkra/html/adinkra_index.htm
www.africawithin.com/tour/ghana/adinkra_symbols.htm

Amerika
Kuzeybatı Pasifik Kıyısı yerli sanatı için bkz.
www.pathgallery.com

Amerikan yerlilerinin sembolleri ve anlamları için bkz.
www.buckagram.com/buck/symbols
www.collectorsguide.com/fa/fa040.shtml

Asya
Online Asya sanat galerisi
ww.orientaloutpost.com

Avrupa
British Museum
www.britishmuseum.org/explore/explore_introduction.aspx

Metropolitan Museum of Art/ the Heilbrunn Timeline of Art History
www.metmuseum.org/toah/

National Gallery
www.nationalgallery.org.uk/collection/default.htm

Okyanusya
Aborjin sanatıyla ilgili galeriler
www.aboriginal-art.com
www.aboriginalartonline.com
www.aboriginalartstore.com.au

Dizin

A
Aborjin sanatı, Avustralya 236-43
adalet 56, 195, 205
Âdem ve Havva 30-1, 195
adinkra sembolleri 50-1, 68-71
adinkrahene 69
Afrika kıtasından semboller 50-71
Afrodit *bkz.* Venüs
ağ 13, 173
ağaç 9
daima yeşil kalan 9
aile şeceresi 9
ağaçkakan 167
Ahit Sandığı 100, 101
ahtapot 49
Airavata 20-1
akbaba 28, 202
akoko nan sembolü 71
akrep 203
allegorik semboller 6, 9, 37, 46-7, 49, 156-61, 228-35
alfa ve omega 179
altın 18, 67, 180
altın balık 113
altın sarısı top 189
Amaterasu 130, 131
Amerika kıtasından semboller 72-95
ana tanrıça 21, 54-5, 174, 175
anahtarlar 185
Anamta 156-7
Androjen 226
anka kuşu 158, 159, 229
ankh 51, 58
anlamak 117, 141, 151
anne ve çocuk sembolizmi 7
annelik 73
Anubis 56, 57
Apollo 11, 47, 168, 169, 172
Aquarius 223
arabesk motifler 135
araçlar 13
Arakhne 172, 173
Ares *bkz.* Mars
arı 67
arı kovanı 191
arındırma 29, 197
Aries 218, 219
aritmetik 235
arketipsel imge 7, 9, 16
armacılık 30, 32, 33, 34, 35, 36-7, 163, 206-13
charge 206, 208, 211
renkler 208
sorguç 208, 209
kalkan ayrımları 208
taşıyıcılar 208, 209
ayrıca bkz. statü sembolleri
Artemis *bkz.* Diana
as kürkü 35, 47
asa 14, 65, 125, 165
ju-i 125
uas 58, 59
asana 108, 109
padmasana 109
parinirvanasana 109
aslan 19, 51, 64, 171, 203, 205, 208, 209
kanatlı 186, 187
aslan-köpek 159
asma yaprakları 171
astroloji 40-1
astronomi 234, 235
asura (ifrit) 122
Asya kıtasından semboller 96-161
aşk 46, 99, 133, 163
at 116, 117, 142, 145, 149, 175
atalar 30, 31
ateş 19, 81, 88, 111, 152, 153, 197, 224
ateş sütunu 111
ateş yılanı 81
Athena 24, 25, 169
aureola 200-1
av büyüsü sembolleri 8, 10-11
Avrupa kıtasından semboller 162-235
Avustralya Aborjinleri sanatı 12
Düş-zamanı 12
ay 24, 26, 57, 59, 73, 149, 151, 158, 215
hilal 105
aydınlanma 108, 109, 111, 112, 113, 115, 141
ayı 72, 73, 86, 87, 203
ayna 52, 81, 130, 131, 203, 204, 205, 215

B
ba 28-9
bagua trigramları 148-51
Bakire Meryem 163, 182-3
Bakire ve Çocuk 7, 182
Bakkhos 170, 171, 231
balık 112, 113, 131, 195, 196, 197
balta 24, 52, 53
iki başlı 52-3
bambu bitkisi 97
basilisk 201
başak 11, 165
Batı'nın Ana Kraliçesi *bkz.* Hsi Wang Mu
baykuş 169
beden 9, 40, 113
bekaret 47, 182
Benten 130, 133
bereket boynuzu 24-5
beyaz erkek geyik 213
beyaz ve siyah 19
bıçak 53
bilge kadın 17
bilgelik 17, 87, 105, 107, 109, 115, 117, 131, 169, 195
bilinçdışının sembolizmi 16-17
birbirini çapraz kesen anahtarlar 185, 210, 211
Bishamon 121, 132, 133
bodhisattva 27, 108, 109, 140
Avalokiteshvara 109
aureola 200-1
av büyüsü sembolleri 8, 10-11
Avrupa kıtasından semboller 162-235
Avustralya Aborjinleri sanatı 12
Düş-zamanı 12
ay 24, 26, 57, 59, 73, 149, 151, 158, 215
hilal 105
aydınlanma 108, 109, 111, 112, 113, 115, 141
ayı 72, 73, 86, 87, 203
ayna 52, 81, 130, 131, 203, 204, 205, 215
B
ba 28-9
bagua trigramları 148-51
Bakire Meryem 163, 182-3
Bakire ve Çocuk 7, 182
Bakkhos 170, 171, 231
balık 112, 113, 131, 195, 196, 197
balta 24, 52, 53
iki başlı 52-3
bambu bitkisi 97
basilisk 201
başak 11, 165
Batı'nın Ana Kraliçesi *bkz.* Hsi Wang Mu
baykuş 169
beden 9, 40, 113
bekaret 47, 182
Benten 130, 133
bereket boynuzu 24-5
beyaz erkek geyik 213
beyaz ve siyah 19
bıçak 53
bilge kadın 17
bilgelik 17, 87, 105, 107, 109, 115, 117, 131, 169, 195
bilinçdışının sembolizmi 16-17
birbirini çapraz kesen anahtarlar 185, 210, 211
Bishamon 121, 132, 133
bodhisattva 27, 108, 109, 140
Avalokiteshvara 109
boğa 219
boğa kuyruğu 64, 65
bokböceği 57
bolluk 87, 131, 137, 157
boynuzlar 27, 71
Brahma 13, 104, 105, 123
brisure 206-7
ayrıca bkz. statü sembolleri
Buddhapada 110, 111, 114
Budizm 20-1, 27, 49, 108-21, 122-3, 140-1
Sekiz Uğurlu Sembol 112-15
Beş Mistik Bilgi Kralı 118-19
Dört Kutsal Kral 120-1
Yedi Hazine 116-17
şekli 49, 141
bufalo 76, 77, 86, 87
beyaz bufalo 77, 118
buğday 11, 165, 231
bulutlar 12, 13
yağmur bulutu 21
C
candı 9, 17
canavar 44
Cancer 219
Capricorn 223
caritas 21
cennet 135, 163, 183, 199
Cerberus 44-5
Ceridwen 25
Cernunnos 175
cesaret 72
chattra (şemsiye) 112, 113
chi-rho 196, 197
cinquefoil 35
cinsel birleşme 17
cinsel dörtüler 16
cinsel güç 52, 65, 175
Coatlicue 78-92
cornucopia 24-5, 231
Cupido 166, 167, 170, 171, 195
Ç
çakal 57
çakmaktaşı 94, 95
çakra (teker) 104, 105, 114, 116
dharma-çakra 108, 111, 112, 114, 115, 116
lotus çakrası 140
çam ağacı 139
çan 119
çapa 189, 205
çarkıfelek 42-3
çaylaklar 54
çekiç 24, 25, 133
çelenk 33, 47
defne yaprağından 33, 47
çember 22-3, 55, 87, 90, 97, 135, 140-1, 163, 243
eşmerkezli 141, 243
tüylü 87
erkek *yei* 75
çemberli küre 234, 235
çiçek 36, 47, 60-1, 104-5, 127, 167, 205, 231, 233
karanfil 233
krizantem 136, 137
zambak 182, 183, 211
lotus 60, 61, 104, 105, 106, 107, 109, 112, 113, 122, 123, 129, 140
pavlonya 137
şakayık 137
erik çiçeği 137
gül 36, 163, 167
lale 46
menekşe 47
Çile aletleri 181, 197
çuval 131, 133
D
dalgalar 11, 223, 243
Daphne 48, 169, 172, 173
Duvut'un yıldızı 103
dayanıklılık 204
değnek ve gürz 54, 64, 65
Demeter/Ceres 25, 165
deniz 44, 45, 49
deniz adamları 45, 165
deniz kabuğu 112, 115, 185
devedikeni 35
devekuşu tüyü 36-7, 56
dharma-çakra *bkz.* çakra
dhraja 112, 115
Diana 168, 169
din şehitliği 163
Dionysos *bkz.* Bakkhos
dişi aslan 57
dişi domuz 25
dişilik 19, 23, 25, 49, 78, 119, 123, 166
djed sütunu 60, 61
doğal dünya, semboller 10-11
doğan 54, 55, 59, 66, 67
doğu 75
doğum 7, 13, 78, 79
astrolojik etkiler 40-1

doğum, ölüm ve yeniden doğum döngüsü 23
doğurganlık 7, 11, 24, 25, 61, 70, 73, 77, 92, 113, 129, 137, 147, 157, 159, 239
domuz 142, 147, 151, 203
dönen kütük 91
dönen kütükler hikâyesi 74
dört İncil yazarı 186-7
dört salgı 224, 225
dörtlüler 9, 105
dövmeler 31
koru 31, 237
duafe deseni 70-1
Durga 107
duyular 46, 47, 84
işitme 84
görme 84
koku alma 47
düğüm 112, 115
Dünya 9, 24, 141, 151, 152, 199, 225
dünya küresi 205
Dürer, Albrecht 19
duvennimmen deseni 71

E
ebedi yaşam 58, 125
efod 100, 101
ejderha 36, 121, 142, 145, 151, 158, 159, 189, 190, 201, 209, 229
el 33, 43, 107
el izi 8, 30, 49
elementler 9, 224-5
Epona 175
erkek geyik 175, 191, 205
erkeklik 19, 23, 119, 166
ayrıca bkz. cinsel güç
Eros *bkz.* Cupido
Erzulie 82, 83
evlilik 137, 139

F
fallus sembolü 17, 24, 141, 171
fare 142, 143
farmasonluk 227
fasces (çubuklar) 205
fırtına 45, 93
ayrıca bkz. şimşek
fıskiye 48, 49
fil 51, 116, 117
fleur-de-lis 210, 211
Flora 230, 231
flüt 129
fonogramı 15
Freud, Sigmund 7, 16

G
Güneşa 107
Garuda 27, 156-7
gece 19, 149
gemi 9
Gemini 219
geyik izleri 93
gevik, av sembolü 11
uzun ötüür sembolü 131, 133, 148
goanna 240, 241
gorgoneion 170, 171
gök gürültüsü 25, 53, 81, 239
gökkuşağı 29
gökkuşağı yılanları 239
gölgelik 115
gramer 235
griffon 18, 19
guqin 160, 161
güç/iktidar 59, 63, 84, 85, 87, 96, 97, 115, 116, 151
gül 36, 163, 167
ayrıca bkz. Tudor gülü
Gül-haç 227
gülpencere 162-3
gün isimleri 94-5
gündüz 19, 26, 149
güneş 10, 11, 18, 24, 26, 57, 59, 64, 67, 77, 81, 87, 89, 90, 91, 93, 111, 131, 138, 149, 158, 215
ayrıca bkz. güneş arabası; güneş diski; Zia
güneş arabası 11
güneş diski 10, 54, 55, 77, 90, 97, 104, 105
güneş ışığı 37
güneş tekeri 174
güvercin 8, 167, 178, 179, 203
güzellik 71, 131, 183

H
habeş maymunu 57
hacı asası 185, 195
haç 83, 178, 179, 190, 205
ters çevrilmiş 185
Latin 196
Malta 210, 211
kırmızı 189
sazdan 189
X biçiminde (*saltire*) 185
hafiflik 149
hale 27, 183, 184, 195, 198-9, 200
halka 59
shen halkası 58, 59
hamesş 43
hamsa 43
Hathor 54, 55
hava (element) 225
havariler 184-5
hayat ağacı 8, 26
hazine gemisi 132
Hephaistos *bkz.* Vulcanus
Hera *bkz.* Juno
Herakles/Herkül 16, 17, 172, 173, 204
Hermes *bkz.* Merkür
hesap tahtası 235
Hestia 169
Hıristiyan azizleri 188-91, 199
ayrıca bkz. havariler; dört İncil yazarı
Hıristiyan Kilisesi 9, 163
Hıristiyanlık erdemleri 46, 47, 204-5
Hıristiyanlık sembolleri 7, 14, 19, 21, 23, 27, 28, 29, 38, 162, 163, 174, 178-205
Hinduizm 11, 13, 23, 27, 49, 104-7, 109, 122-3, 140-1
lingam ve *yoni* 17, 141
şakti 49, 141
hiyeroglif 14-15, 38, 50-1
horoz 142, 147, 151, 201, 203
Horus 54, 55, 59, 64, 66-7
göz 58, 59, 60
Horus ismi 50, 66, 67
Altın 66, 67
Hsi Wang Mu 124, 125
hükümdarlık/otorite 21, 54, 59, 65, 81, 96, 97, 117

I
I Ching trigramları 148-51
IHS sembolü 179
ihtilik 205
INRI sembolü 181
ışık 77, 157
ışık saçan mücevher 116, 117
Juno 165, 225

İ
Jason ve Argonautlar 172, 173
ibis 57
İblis 189, 201, 229
ideogram 15, 38, 154
iffet 46, 47
ikizler 52, 219
inanç, ümit, yardımseverlik 205
inci 121, 158
İndra 20-1
inek 54, 55
insan başı ası 223
insan hayatının beş evresi 232
ip 119, 185
İsis 21, 25, 54, 55, 58 ve Neftis 54-5
İskandinav mitolojisi sembolleri 176-7
iskelet 46, 47, 233
İştar 99
itaat 151
iyilik 19, 26
iyilik kötülüğe karşı 26-7

J
Jaffé, Aniela 8
jaguar 39, 80, 81, 88, 89
Jaguar Savaşçı Tarikatı 89
Jung, Carl G. 7, 16
Jüpiter (gezegen) 217
Jüpiter (tanrı) 12, 25, 163, 164, 165

K
kabile armaları 84-5
kachinalar, Hopi yardımcı ruhlar 73, 76-7, 90
Zuni *kachina* bebekleri 76
kadeh 205
Kader Hanım 42, 43
kafalar 105, 106, 109
kafatası 46, 94, 95, 107, 233
kalasha (hazine vazosu) 112, 113
Kali 106, 107
kaligrafi 134, 135, 152-5, 161
kalkan sembolizmi 33
kalp 82, 83, 111, 183
kutsal 196, 197, 205
kan 18
kanatlar 27, 29, 187, 195
kanguru 240, 241
kanguru izleri 236
kaos 99, 121
kaplan 142, 143, 158, 159
kaplumbağa 131, 133, 139, 158
yılanlı 158
kar 91
karanlık 149
kare 9, 135, 199
kadın *yeri* 75
karga 175, 205
kartal sembolizmi 19, 27, 72, 77, 79, 84, 86, 87, 88, 89, 157, 163, 165, 186, 187, 203
Kartal Savaşçı Tarikatı 88-9
Roma lejyonu 33
kastanyet 129
katil balina 85
kaya sanatı 8, 10, 11, 30, 237, 238, 244
keçi 42, 145, 149, 200, 201, 202, 203
kelebekler 77, 139
Kelt haçı 174
Kelt ikonları 174-5
keruv 101, 194, 195
kerykeion 167, 214, 215
Khepri 57
Khimaira 44, 45
kılıç 53, 119, 121, 127, 130, 131, 183, 205

Dizin

kır kurdu 13
kimlik *bkz.* kimlik simgeleri
kimlik simgeleri 6, 8, 30-1, 34-7, 49, 62-5, 84-9, 136-9, 206-13
İngiliz 206-9, 212, 213
Afrika 62-5
Asya 136-9
Kuzey Avrupası 210-13
Amerika 84-9
kitap 205
koç boynuzu 71, 103, 219
kollar 122, 123
korku 17
korsu 31, 237
koruma 65, 96, 97, 115, 159, 183, 195
kozmik varoluş 8
kozmolojiler 12-13, 22-3
kozmos 10-11, 23, 91, 140, 149
makrokozmos teorileri 40-1
köpek 57, 94, 95, 142, 146, 147, 151, 203
kötü ruh (ifrit) 26, 27, 122, 201
kötülük 19, 26
kral 43
kraliçe 43, 116, 117
kraliyet 180
kraliyet armaları
İngiliz 208
İspanyol 210
krallık 50, 51, 55, 64-5
kristogram *bkz. chi-rho*
Krişna *bkz.* Vişnu
kuğu 235
kule 190, 191
kum saati 46, 69, 233
kumru 233
kurduz 85
kurbağa 85
kurt 167, 177, 203
kurt izleri 93
kuş 28, 29, 39 167, 233
kutsal kalp 196, 197
Kutsal Kâse 29
kutsal mantar 125
kutsal semboller 6, 8, 10, 28-9, 52-61, 74-83, 98-135, 164-205
Hristiyanlık 178-205
İslam 134-5
Yahudilik 100-3
Afrika 52-61
Asya 98-135
Avrupa 164-205
Amerika 74-83
ayrıca bkz. Budizm; Hinduizm; Taoizm; Şintoizm
kutsanmışlık 69, 77, 113
kutsiyet 180
kuvvet 72, 73, 87, 96, 97, 117, 139, 143, 149
Kuzey Amerika sembolizmi 12
kuzgun 175
totem/arma 84, 85
kuzu ve sancak sembolü 196, 197
küre 14, 15
kürek 99
Kybele 170, 171

L
labarum bkz. chi-rho
lamassu 90, 97
Lao-tzu 124, 125
lavta 121, 133, 161
Leo 40, 41, 221
Libra 221
liderlik 69, 75
logogram 39
lotus *bkz.* çiçek

M
Ma'at 56
mahmuz 32-3
mahsul 129
makara 156-7
makav 92, 93
manaia 244, 245
mandala 118-20, 140-1
mandorla 201
manevi bilgi 17, 103, 141, 229
Maori sembolleri 236, 237, 244-5
marakihau 244, 245
Marduk'un küreği 98, 99
Mars (gezegen) 215
Mars (tanrı) 166, 167
Masai kalkanları 62-3
maske 15, 30
mavinun 142, 147
Medusa 169, 170, 171, 229
melekler 26-7, 194-5, 199
memento mori 47
menora 100, 102, 103
merhem kavanozu 188, 189
meridyenler 41
Merkür (gezegen) 152, 214, 215
Merkür (tanrı) 167
metal 152, 153
metelikler 185, 202
mevsimler 9, 93, 230-1
güz 143, 231
bahar 137, 143, 230, 231
yaz 231
kış 231
meyve 205, 231
mezar 83
mısır bitkisi 73, 75, 77
Mısır, antik 11, 15, 21, 23, 50-1, 54-61
mızrak 24, 133
milli bayrak 31
Minerva 24, 169
Minotauros 15, 44
mmere dane motifi 69
mmusuyidee sembolü 69
Moiralar 25, 42, 43
Moloch 17
mon 34-5, 96, 97, 136-9
monogram 19, 37
mudra 108-9, 119, 123
bhumisparsha mudra 108, 109
muska 42, 43, 58, 101
mutluluk 18, 77, 131, 133, 137, 155
mücevherler 130, 131
mükemmellik 141, 163
müzik 160, 161, 235
Myo-O 118-19

N
naga 156-7
Nefertari 28
nemes başlığı 64
Neptün (gezegen) 217
Neptün (tanrı) 164, 165, 225
noktalar 243

O
Odysseus/Ulysses 44-5
ogi (yelpaze) 35
Oğun 52-3
ok ve yay 53, 171
Okyanusya'dan semboller 236-45
Olympos tanrıları 164-9
On Emir tabletleri 100, 101
org 191
orişalar 52-3
Osiris 54, 55, 56, 57, 58, 62, 64, 65
Oşun 52
ouroboros 23
ouno atwedee 6-8
oyun sanatı 161

Ö
öküz 142, 143, 151, 203
kanatlı 186, 187
ve eşek 181
ölülerin ruhları 91
ölüm 19, 24, 43, 45, 46-7, 78, 79, 83, 95, 107, 180, 231, 233
ölüm korkusu 44, 45
ölüm merdiveni 68
ölümcül günahlar 202-3
ölümden sonra diriliş 54, 61, 197, 229
ölümsüzlük 9, 124, 125, 128
ayrıca bkz. ebedi yaşam
ölümsüzlük bitkisi 124, 125
ömür 46
öreke 25
örümcek 13, 173
Örümcek Kadın 13

P
pa-kua trigramları 148-51
papağan 92, 93
papirüs bitkisi 60, 61
para kesesi 184, 185, 187, 195, 202
parşömen 161
paskalya kuzusu 197
Pegasus 229
pelikan 21, 205
pentagram 227
pergel 22, 23, 205, 235
piktogram 15, 38, 154
Pisces 222, 223
Plüton (gezegen) 217
Poseidon *bkz.* Neptün
possum 240, 241
poukai 244, 245
pschent 48, 55
psychopomp 57, 95

Q
quetzal 78, 79
Quetzalcoatl 79

R
Ra 54, 55, 57, 64, 65, 67
Re-Horakti 55, 56
rangoli motifi 107
rarik motifi 240
refah 93, 143
renkler 7, 18, 75, 194, 195, 208
siyah 106, 107
sivah ve sarı 75
mavi 104, 105, 183, 195
mavi ve beyaz 75
çok renkli 75
kırmızı 18, 194, 195
beyaz ve siyah 19
sarı 18
Roma, Antik 11, 162, 163, 164-73
ruh 9, 139
ruhani güç 113, 116
ruhani zenginlik 113, 117

S
sabah yıldızı 91
sadakat 146, 147
saflık 19, 69, 113, 183, 229
Sagittarius 223
sağlık 121, 131, 132
ve mutluluk 62, 155
sakal 64, 65
saltire 185
salyangoz 203
salyangoz kabuğu 62-3
sankha (deniz kabuğu) 112, 115

sankofa motifi 54
Satürn (gezegen) 216
saydar 18, 235
  sekiz 126
  yedi 103
Scarpio 224
Sirenler 44, 45
Sekhmet 57
sekiz parmaklı teker *bkz.* dharma-çakra
sema-tuai sembolü 60, 61
sembolik sistemler 6, 8, 14–15, 42, 50, 66–71, 90–5, 140–55, 214–27
  Afrika 66–71
  Asya 140–55
  Avrupa 214–27
  Amerika 90–5
Sembolizm 18
sembolizm, ve insan ruhu 6–8, 17
  evrensel dil 7
  tanımı 6
semender 213, 224
seraf 194, 195
shrivasta (bitimsiz düğüm) 112, 115
sıcaklık 77
sihirli güç 85
simya 42, 43, 226
sinek kovucu 127
sinekkuşu 79
sirata, Masai sembolleri 32, 62–3
  el tangarbwedi 63
  segira 62, 63
Sleipnir 176, 177
sonsuzluk 23, 46, 163
sopa 173, 204
sorguçlu yılan 79, 93
sosyal sembolizm 14–15
soytarı şapkası 36–7
statü sembolleri 206–7
  hilal 207
  labed 206, 207
  lozenge 206, 207
  mullet (yıldız) 207
su 10, 11, 19, 29, 49, 91, 92, 93, 94, 95, 151, 152, 153, 225, 231, 239
Surya 11
Sürrealizm 18
svastika 91, 110, 111

Ş
şafak 75
şakti 49, 106
Şango 24, 52–3
şeftali 124, 125, 154
şehver 147
şemsiye 112, 113, 115
Şeytan 27, 189, 201
şeytan bakışı 201
şifa 49, 59, 195
şimşek 21, 81, 99, 111, 149, 165
Şintoizm 130–3
Şiva 13, 49, 104, 105, 106, 110, 119, 123, 141
şofar 103
şövalye 209

T
tabut 83
taç 14, 21, 36, 64, 180, 183, 208, 209
  şehitlik 190
tahıt 12, 13, 14, 29, 55, 178
tahta 152, 153
tai-chi sembolü 41, 97, 142, 148–9, 150
talih (iyi şans) 42–3, 63, 69, 77, 85, 107, 111, 132, 137, 155, 159
taniwha 244, 245
Tanrı'nın Kuzusu 186, 189, 197, 199
Tanrı'nın Sözü 23
tanrılar 12–13, 24
Taoizm, sembolleri 124–9
  Sekiz Ölümsüz 126–9
tarihöncesi sanatı 8, 30, 49
Tarot 42, 43, 226, 227
  Asılmış Adam 226, 227
  yıldırım düşen kule 43
Taurus 219
Taveret 51
tavşan 73, 142, 143, 203
tavus kuşu 165, 203
tazı 36
tek boynuzlu at 158, 159, 208, 228, 229
teker 163 *ayrıca bkz.* çakra
temel bilimler 234–5
temkin 204, 205
terazi 195, 200, 205, 221
Tetragrammaton 101
Thor 24, 25
Thoth 56, 57
tırpan 231
Tiamat 99
tiki, Maori sanatı 237
timsahı 51
tirsus 171
Tlaloc 80–1
topuz 104, 105
totem 30–1, 34, 72, 240, 241
totem kazığı 31, 84
trefoil 179
Trimurti 13, 104–5
Triton 44, 45
Tudor gülü 212, 213
turna 125, 126, 131, 133
tüyler 36–7, 56, 72, 87

U
uraeus 55, 64, 65
Uranüs 217
ushnisha 109
uyum 135, 148
uzun ömürlülük 97, 115, 125, 126, 128, 131, 137, 139, 143, 148, 154, 159

Ü
üç dişli mızrak 105, 164, 165
üçgen 19, 23, 135, 178, 199, 224–5
üçlü 19, 174, 175
üçüncü göz 106, 122, 123
üzümler 171, 231

V
vajra asası 110, 111, 119, 140
vazo 112, 113, 183
Venüs (gezegen) 99, 152, 181, 215, 219, 220
Venüs (tanrıça) 166, 167, 170, 171
vesica piscis 201
Vesta 169
vevе 82–3
Vidyarajalar 118–19
Virgo 221
Vişnu 13, 97, 104, 105, 110, 123, 156, 157
  Krişna 105, 122
  Kurma 97
Visvarupa 104
Voodoo ilahları 82–3
Vulcanus 167
vulva 17, 141
vücut sanatı 31

W
Wandjina ruhları 238, 239
Wawalag kız kardeşleri 240, 241
Wilde, Oscar 7

X
Xi Wang Mu 124, 125
Xinhcoatl, Xinhtecuhtli 81
Xochiquetzal 78

Y
yabandomuzu 177, 203
  ayrıca bkz. domuz
yağışlar ve taşkınlar 11
yağmur 90, 91, 92, 238, 239
yağmur bulutu 90, 91
yağmur tanrıları 80–1
Yahuda İskaryot 184, 185
Yamantaka 118
yantra, Tantra 23, 140–1
yarasalar 155, 200, 201
yaratıcı güç 49, 85, 105
Yaratılış 13, 22–3, 103, 123
yaşam 18, 19, 49, 51, 61, 77, 157
  ayrıca bkz. ebedi yaşam
yaşamı döngüsü *bkz.* yaşam ve ölüm döngüsü
yaşam ve ölüm döngüsü 8, 9, 13, 149
yaz 92, 93, 129
yazı 14–15, 38–9
  Çin 38–9
  Antik Yunan 38
  Maya glifleri 39
  runik harfler 38–9
  ayrıca bkz. hiyeroglif; ideogram; logogram; monogram; tonogram; piktogram
yei 74–5
yelpaze 129
Yemoja 53
yeniden doğum 23, 29, 43, 60, 175
yenilenme 124
yeraltı dünyası 26, 45, 54, 64, 89, 95
Yggdrasil 9, 176, 177
yıkım 44, 45, 49
yılan sembolizmi 26–7, 29, 31, 81, 83, 88, 92, 119, 142, 145, 167, 200–5, 229
  naga 156–7
  kupa 187
yıldırım 88, 99, 165, 239, 243
yıldırım kuşu 86, 87
yıldırım ruhları 238, 239
yıldız 91, 135, 207
  Beytlehem 180, 181
  Davut 102, 103
  Inanna ve İştar 99
  Stella Maris 183
yin ve *yang* 41, 97, 143, 147, 148–51, 153, 159
yonca yaprağı 28, 179
Yoruba tanrıları 52–3
yumurta 233
Yunan, Antik 11, 23, 162, 163, 164–73

yusufçuk 139
yüzük 213

Z
zafer 137, 197
zaman 46, 69
zambak *bkz.* çiçek
zellij çinileri 134
Zeus *bkz.* Jüpiter
zeytin bitkisi 169
Zia sembolü 90
zodyak 40–1, 142–7, 214–23
Çin 41, 142–7
Aslan 40, 41
Batı 163, 214–23

Teşekkür

YAZARIN SUNUŞU

Beni semboller dünyasının içine sokup orada tuttuğu için Sara Hunt'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sürekli desteği için Mike Haworth-Maden'a yürekten teşekkür ederim.

Yılmadan destekledikleri ve çok değerli kaynak materyaller sağladıkları için Marianne Gibson ve John Gibson'a *Tausend Dank*.

Son olarak, Caroline Earle ve Ivy Press ekibine özellikle sıkı çalışmaları ve detaylardaki hassasiyetlerinden dolayı şükran borçluyum.

YAYINCININ SUNUŞU

Yayıncı kuruluş, görsellerin basılmasına cömertçe izin verdikleri için aşağıda belirtilen şahıs ve kurumlara teşekkür eder. Bütün dikkatimize rağmen, istemeden atladığımız bir isim varsa özür dileriz.

Alamy/Ariadne Van Zandbergen: 68.

Art Archive/Archaeological Museum, Bağdat: 98; Sylvan Barnet ve William Burto Koleksiyonu: 110; Bibliothèque Nationale Paris/Marc Charmet: 224; Bodleian Library, Oxford: 8, 222, 232; British Library: 20, 116; British Museum: 148; British Museum/Eileen Tweedy: 22; College of Arms/John Webb: 206; Alfredo Dagli Orti/Bargello Museum, Floransa: 38; Biblioteca Estense, Modena: 220; Biblioteca Nazionale Marciana, Venedik: 234; Galleria Nazionale dell'Umbria Perugia: 6, 64; Galleria degli Uffizi, Floransa: 230; Historiska Muséet, Stokholm: 176; Musée Guimet, Paris: 108; Museo d'Arte Sacra Asciano: 182; Museo Tridentino Arte Sacra Trento: 198; National Gallery, Budapeşte/Alfredo Dagli Orti: 178; Palazzo del Te Mantua: 2, 164; Salamanca University: 214; Suermondt Museum Aachen: 190; University Library, Heidelberg: 32, Gianni Dagli Orti: ön kapak, 10, 50 54, 58, 60, 134; / Archaeological Museum, Palermo: 16; Bardo Museum, Tunus: 44; Basilique Saint Denis, Paris: arka kapak, 162; Biblioteca Nacional, Lizbon: 102; Bibliothèque des Arts Décoratifs, Paris: 34, 94, 138, 216; Bibliothèque Municipale, Abbeville: 26; Bibliothèque Municipale, Rouen: 42; Bibliothèque Municipale Valenciennes: 30, 186; Lucien Biton Koleksiyonu, Paris: 140; Santiago de Compostela Katedrali: 210; Château de Blois: 24; Egyptian Museum, Kahire: 28; Episcopal Museum Vic Catalonia: 200; Mohammed Khalil Museum, Kahire: 112; Musée des Arts Africains et Océaniens: 52, 240; Musée Cernuschi, Paris: 144, 146; Musée Condé Chantilly: 14; Musée Granet, Aix-en-Provence: 12, 148; Musée Guimet, Paris: 122, 132, 160; Musée du Louvre, Paris: 50, 60, 90, 196; Musée d'Orsay, Paris: 8; Musée de Tessé, Le Mans: 40; Museo Civico Bolzano: 130; Museo Diocesano Bressanone: 184, 194; Museo Provincial de Bellas Artes Salamanca: 188; Museo del Templo Mayor, Mexico: 80; Museo de Teotenango, Mexico: 88; National Anthropological Museum, Mexico: 78; Pinacoteca Nazionale di Siena: 192; Özel Koleksiyon, İstanbul: 100; Özel Koleksiyon, Paris: 118; Real biblioteca de lo Escorial: 218, Global Book Publishing: 238; House of Lords Loudon/Eileen Tweedy: 208; Jarrold Publishing: 30; Kharbine-Tapabor/Coll. BHVP-Grob: 228; Musée Granet Aix-en-Provence/Laurie Platt Winfrey: 166; National Gallery, Londra/Eileen Tweedy: 170, 172; Özel Koleksiyon/Marc Charmet: 40, 150; Nicolas Sapieha: 136; Adolf Spohr Koleksiyonu, Larry Sheerin Armağanı/Buffalo Bill Historical Center, Cody, Wyoming: 72, 86; Victoria & Albert Museum, Londra/Sally Chappell: 104, 212; Victoria & Albert Museum Londra/Eileen Tweedy: 106, 124, 130.

Bridgeman Art Library/Bibliotheque Nationale, Paris, Fransa/Archives Charmet: 154; Bildarchiv Steffens: 236; British Museum, Londra/Ancient Art and Architecture Collection Ltd: 128; /Giraudon: 168, 202; Horniman Museum, Londra/Fotoğraf ©Heini Schneebeli: 242; Museum of Fine Arts, Houston, Texas/Miss Ima Hogg Armağanı: 70; Oriental Museum, Durham University: 158; Özel Koleksiyon: 126; Özel Koleksiyon/Archives Charmet: 152; Özel Koleksiyon/Fotoğraf ©Boltin Picture Library: 84; Özel Koleksiyon/Fotoğraf ©Bonhams, Londra: 62; Royal Geographical Society, Londra: 114.

Gorbis/Tom Bean: 90; Geoffrey Clements: 74; Craig Lovell: 120; Smithsonian Institution: 92.

Galerie Monnin: ©Galerie Monnin/André Pierre: 82.

Scala Archives/IHP: 156; Courtesy of the Ministero Beni e Att. Culturali: 204.

Werner Forman Archive/Canterbury Museum, Christchurch: 244; Özel Koleksiyon: 70.